2002. OKTÓBER

XXXV. évfolyam 10. szám

Színház

292 Ft

KRITIKAI ÉS ELMÉLETI FOLYÓIRAT

KRITIKUSDÍJ

Vélemények a Nemzetiről

Miskolci Bartók-fesztivál

Néptánc avagy az optimizmus

Szilágyi Gábor felvétele

SZÖKTETÉS A SZERÁJBÓL

Éder Vera felvétele

BARTÓK-PLUSZ: A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA

Katkó Tamás felvétele

A SZABADSÁGHŐS

Főszerkesztő: KOLTAI TAMÁS
A szerkesztőség: CSÁKI JUDIT ▪ CSOMOR MÁRTONNÉ (szerkesztőségi titkár) ▪ KONCZ ZSUZSA (képszerkesztő) ▪ NÁNAY ISTVÁN (főszerkesztő-helyettes) ▪ SEBŐK MAGDA (olvasószerkesztő) ▪ SZÁNTÓ JUDIT

Szerkesztőség: 1126 Budapest, XII., Németvölgyi út 6. III/2.
Telefon/fax: 214–3770; 214–5937; e-mail: szinhaz.folyoirat@axelero.hu
Kiadó: SZÍNHÁZ ALAPÍTVÁNY, 1126 Budapest, XII., Németvölgyi út 6. III/2.
Telefon: 214–3770; 214–5937; www.lap.szinhaz.hu.
Felelős kiadó: KOLTAI TAMÁS

Terjeszti LAPKER Rt. és alternatív terjesztők.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Üzleti és Logisztikai Központja (ÜLK)
Belföldön és külföldön előfizethető: Budapesti Postaigazgatóság kerületi ügyfélszolgálati irodáinál, a hírlapkézbesítőknél és a Hírlap-előfizetési Irodában (HELIR) Budapest, VIII., Orczy tér 1. Levélcím: HELIR 1900 Budapest, e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu; vidéken a postáknál és a kézbesítőknél.
Pénzforgalmi jelzőszám: 11991102–02102799
Előfizetés egy évre: 3000 Ft – Egy példány ára: 292 Ft

Tipográfia: Kálmán Tünde. Nyomdai előkészítés: Dupla Studio
Nyomás készült: Multiszolg Bt., Vác
A folyóirat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Soros Alapítvány és a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága támogatásával készül.

A lap megjelenését és a kultúrát támogatja a Pannon GSM.
Megjelenik havonta.
XXXV. évfolyam
HU–ISSN 0039–8136

Színház

A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA
XXXV. évfolyam 10. szám ▪ 2002. október

KRITIKUSDÍJ

▪ A SZÍNIKRITIKUSOK DÍJA 2001/2002 ..... **2**

NEMZETI SZÍNHÁZ

▪ Csáki Judit: DÖNTÉS ELŐTT **25**

Vélemények és ellenvélemények

OPERA

▪ Fodor Géza: „AKINEK ENNYI JÓ KEVÉS” **34**

Mozart: Szöktetés a szerájból

▪ Márok Tamás: BARTÓK-PLUSZ **37**

Széljegyzetek a miskolci fesztiválhoz

TÁNC

▪ Kutszegi Csaba: NÉPTÁNC, AVAGY AZ OPTIMIZMUS **42**

Útkereső előadások

▪ Halász Tamás: A KIRAKATBAN **44**

Színház a X. Sziget Fesztiválon

DRÁMAMELLÉKLET

Nagy András: ARAD, ÉJJEL

A CÍMLAPON: Rezes Judit a Kamra *Stella* című előadásában. (A színésznő többek között ezért az alakításáért kapta meg a kritikusoktól a legígéretesebb pályakezdő díját.)

Schiller Kata felvétele

A Színikritikusok Díja 2001/2002

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor)
- **A legjobb rendezés:** GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád)
- **A legjobb gyerekelőadás:** RETEMETESZ (Kolibri Színház, rendezte: Balla Margit) és ÁRNYAK SZÍNHÁZA (Ciróka Bábszínház, rendezte: Rumi László)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged)
- **A legjobb női mellékszereplő:** SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** TRILL ZSOLT *(Bolha a fülbe; Álszentek összeesküvése,* Új Színház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház; *Erdő,* Kaposvár)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT *(Szétbombázva,* Thália Színház; *Top Dogs,* Kamra)
- **Különdíj:** MÁCSAI PÁL a Madách Kamara megújításáért
- **A Fővárosi Önkormányzat Különdíja:** ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) a *Vendégségben Budapesten* című sorozat vendégjátéka

A törvények rugalmas kezelésére, módosítására időnként szükség van. Például most, amikor egy valójában az előző évadban bemutatott gyerekelőadást is díjazunk, jóllehet az önmagunk szabta „törvények" szerint csak az adott évad bemutatói jöhetnének szóba. A Ciróka Bábszínház *Leporello első könyve* című produkciója azonban gyakorlatilag csak a 2001–2002-es évadban volt látható, a szélesebb szakma számára is hozzáférhető, ezért kapott számos szavazatot, s ezért döntöttünk úgy, hogy ezeket a voksokat figyelembe vesszük. De mert úgy éreztük, igazságtalan lenne, ha emiatt egy idei bemutató elesne az elismeréstől, a másik legtöbb pontot elért előadást, a Kolibri Színház *Retemetesz* című produkcióját is örömmel díjazzuk. Örömmel, mert az elismerés gesztusa részünkről az értékek születése feletti öröm kifejezésének szerény lehetősége és formája. Ezért szaporodnak a díjak, ezért születnek nehezen definiálható, egymástól nehezen elválasztható kategóriák. A legjobb előadás és rendezés megkülönböztetése például elméletileg nem, de gyakorlatilag jobbára igen nehéz, kitűnő lehetőség viszont több értékes, jelentős produkció elismerésére. Valójában a legjobb alternatív előadás kategóriája is ezt a célt szolgálja, mert miközben jól körülhatárolható, hogy esztétikailag, stílárisan a formanyelvükben, gondolkodásmódjukban új, a színházi konvenciókkal szakító produkciók tartoznak ide, strukturálisan pedig – filmes kifejezéssel élve – a függetlenek, a struktúrán kívüliek, tehát a nem költségvetési intézményekben születő művek, a művészi értéket, jelentőséget tekintve nincs szó semmiféle hierarchiáról, csak minél több jó, fontos előadás értékeléséről, díjazásáról. A kategóriáknak ezen átjárhatósága okán nemegyszer megesett, hogy egy-egy előadás különböző kategóriákban kapott pontjainak összesítése döntötte el, végül is melyik produkció melyik díjat kapja. Ezt a próbát az idén is el kellett végeznünk, hiszen mind a *Szent György és a Sárkány*, mind a *Galilei* s a *W – Munkáscirkusz* bőven kapott szavazatokat a legjobb előadás és a legjobb rendezés kategóriájában egyaránt (az utóbbi legjobb alternatív előadásként is). A szavazatok összesítésének eredményeként ezek bizonyultak az évad legjelentősebb előadásainak, de mert a *Szent György* előadásként, a *Galilei* pedig rendezésként a másik kettőnél több voksot kapott, kézenfekvő volt, hogy az ennek megfelelő díjat kapják. A legjobb alternatív előadás díja „törvényeink" szerint kiadhatatlan lett volna, hiszen a *W – Munkáscirkusz*ra „csak" négyen szavaztak ebben a kategóriában (holott pillanatnyi státusát és szellemiségét tekintve a legteljesebb mértékben alternatívnak, függetlennek mondható), de mert előadásként és rendezésként is jelentős pontszámot tudhat magáénak (mint említettem, a kategóriák átjárhatósága, átfedése igen nagy), ez esetben összevontuk ezeket.

A kategóriákkal ugyanakkor hangsúlyokat is szeretnénk érzékeltetni, különböző területek, műfajok fontosságára, felelősségére, értékeire és jelentős minőségeire felhívni nyomatékkal a figyelmet. Így született tavaly a legjobb gyerekelőadás, néhány évvel korábban pedig a legjobb szórakoztató és/vagy zenés előadás díja. Ez utóbbit ebben az évben nem tudtuk kiadni, azon a régi „törvényünkön" ugyanis nem változtattunk, hogy legalább öt szavazat kell egy-egy díj odaítéléséhez. Miként az az önkorlátozó szabályunk sem módosult, hogy a szavazásra minimum hetven látott előadás jogosít fel. S a voksolás metódusa és értékelése is a régi: egy-egy kategóriában három jelölt állítható, az első helyezés három, a második kettő, a harmadik egy pontot ér. Hogy a módszer bevált, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy tagjai bevallása szerint a POSZT zsűrije is ezzel dolgozott. Másként nem is befolyásolhattuk volna döntéseiket, az ettől való félelem miatt ugyanis csírájában halt el az ötlet, hogy a kritikusdíjakat esetleg a Pécsi Országos Színházi Találkozó elején adjuk át. (Természetesen más ellenérvek is felvetődtek, a mi részünkről is. Ezért, mondhatni, közös megegyezéssel tettünk le erről a tervről.) Az efféle aggodalom egyébként nem alaptalan, és fordítva is jogos. Nemegyszer éreztem már úgy magam is, hogy az országos színházi találkozó díjai akár tudat alatt, de befolyásolják a kritikusok szavazatait. (Az egybeesés oka persze lehet a vitathatatlan érték is.) Mindenesetre ezúttal jelentős mértékben eltér a kritikusok, illetve a POSZT zsűrije által díjazottak listája, ami többek közt azt mutatja, hogy az elmúlt évadban valóban számos érték született.

SZŰCS KATALIN
a Kritikus-céh elnöke

BOGÁCSI ERZSÉBET
Népszabadság

- **A legjobb új magyar dráma:** –
- **A legjobb előadás:** –
- **A legjobb rendezés:** MACBETH (Budapesti Kamara, rendezte: Alföldi Róbert)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** –
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** –
- **A legjobb férfi főszereplő:** KASZÁS ATTILA (*Téli rege,* Pesti Magyar Színház; *Don Juan,* Kecskemét) – SZÉLES LÁSZLÓ és BEZERÉDI ZOLTÁN (*A revizor,* Pécs)
- **A legjobb női mellékszereplő:** –
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** –
- **A legjobb díszlet:** –
- **A legjobb jelmez:** –
- **A legígéretesebb pályakezdő:** –
- **Különdíj:** HORVÁTH KÁROLY színházi zenei munkásságáért

Egyre fogyatkozik a listám. Egyre kevésbé szeretnék megalkudni viszonylagos értékekkel. Különösen akkor nem tehetem, amikor a legjobbakat kellene megneveznem. Nem tudom másképp értékelni a múlt évadban látottakat, mint tette a minap Ivan Nagel az országos színházi találkozó amúgy változatosnak ítélt mezőnyét illetően. Hiányzik a reveláció! Igen, leginkább magam is a kiemelkedőt, a varázslatosan megragadót nélkülözöm. Pontosan azokat a teljesítményeket, amelyekből tizennégyszer hármat kellene találnom e lajstromra.

Erre az évadra úgy fogok emlékezni, mint amikor Alföldi Róbert olyan puritán, gondolatban és látványban egyaránt szigorú, a divatozó ízlésnek hátat fordító *Macbeth*-előadást rendezett, mint még soha.

S ez volt az az évad is, amikor Kaszás Attilát – Leontesének és Don Juanjának köszönhetően – immár a jelentős színészek között könyveltem el. S amikor egy olyan színészkettőst láttam Széles László és Bezerédi Zoltán személyében, akik *A revizor* Hlesztakovjának és Polgármesterének találkozásakor olyan virtuózan játszottak, ahogyan a legjobb dzsesszmuzsikusok.

S ha már muzsikáról esik szó, van a veszprémi színháznak egy zenei vezetője, Horváth Károly, aki érdemes volna a különdíjra. Tessék csak fülelni rá!

BÓTA GÁBOR
Magyar Hírlap

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – KÁRPÁTI PÉTER: PÁJINKÁS JÁNOS – BODÓ VIKTOR: ATTACK
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – A LECKE (Temesvár, rendezte: Victor Ioan Frunza) – TOP DOGS (Kamra, rendezte: Máté Gábor)
- **A legjobb rendezés:** ÍGY VAN (HA ÍGY TETSZIK) (Kolozsvár, Vlad Mugur) – A KRIPLI (Radnóti Színház , rendezte: GOTHÁR PÉTER) – LEONCE ÉS LÉNA (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** ELISABETH (Budapesti Operettszínház, rendezte: Kerényi Gábor Miklós) – KÖVEK A ZSEBBEN (Thália Színház) – A LEGGYENGÉBB LÁNCSZEMEK (Mikroszkóp Színpad, rendezte: Sas József)
- **A legjobb alternatív előadás:** MEGTISZTULVA (Trafó, rendezte: Zsótér Sándor) – GYERMEKTRAGÉDIA (Kerekasztal Színházi Nevelési Központ, rendezte: Kaposi László) – DON PERLIMPLIN ÉS BELÍZA SZERELME A KERTBEN (Kompánia, rendezte: Lukács László)
- **A legjobb gyerekelőadás:** ÁRNYAK SZÍNHÁZA (Ciróka Bábszínház, rendezte: Rumi László) – VITÉZ LÁSZLÓ (Maskarás Céh, rendezte: Kovács Ildikó) – LÉTRAMESÉK (Ciróka Bábszínház, rendezte: Kovács Ildikó)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – MOLNÁR PIROSKA (*Erdő,* Kaposvár) – FÜLÖP ERZSÉBET (*Példás történet,* Ariel Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** BALÁZS ATTILA (*A lecke,* Temesvár) – KIRÁLY LEVENTE (*Galilei élete,* Szeged) – KOVÁCS LAJOS (*Hazatérés,* Bárka Színház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** CSOMÓS MARI és SCHELL JUDIT (*A kripli,* Radnóti Színház) – LÁZÁR KATI (*Erdő,* Kaposvár) – ZARNÓCZAY GIZELLA (*Megtisztulva,* Trafó)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** KÁLLAI FERENC (*Téli rege,* Pesti Magyar Színház) – SENKÁLSZKY ENDRE (*Így van [ha így tetszik],* Kolozsvár) – KÓTI ÁRPÁD és MISKE LÁSZLÓ (*A Gézagyerek,* Debrecen)
- **A legjobb díszlet:** ADRIANA GRAND (*A lecke,* Temesvár) – HELMUTH STÜRMER (*Így van [ha így tetszik],* Kolozsvár) – BARABÁS OLGA–FEKETICS ERIKA (*Példás történet,* Ariel Színház)
- **A legjobb jelmez:** DOBRE-KÓTHAY JUDIT (*Példás történet,* Ariel Színház) – BENEDEK MARI (*Galilei élete,* Szeged) – SZAKÁCS GYÖRGYI (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** BODÓ VIKTOR (*Attack,* Színház- és Filmművészeti Egyetem) – HAJDUK KÁROLY (*Attack,* SZFE) – MÉSZÁROS BÉLA (*Szentivánéji álom,* SZFE)
- **Különdíj:** A KISVÁRDAI FESZTIVÁL szervezéséért – SZENTIVÁNÉJI ÁLOM (a SZFE harmadéves hallgatóinak előadásában) – A CHIOGGIAI CSETEPATÉ (a SZFE negyedéves hallgatóinak előadásában)

Azért sem mondom, hogy csapni való, vacak volt minden, és csak az ócska bulvár felé tart a magyar színház. Az biztos, hogy vannak válságjelek. Több az alig próbált, szedett-vedett, a szakmai minimumot sem különösebben megközelítő előadás. A rutinból megoldott és a még abból sem. Az érdektelen, a nehezen végigülhető, a dögunalmas. De az is tény, hogy ezeket rendre végigülik a nézők. Sok persze a rejtett bukás, a havonta egyszer-kétszer elevickélő produkció. Temérdek az olcsó megoldás is. A szónak valódi és átvitt értelmében egyaránt. És mégsem állíthatom, hogy az elmúlt szezonban utáltam színházba járni, valahol valami azért mindig történt.

Kezdjük a provokatív példákkal. Az állandóan lesajnált Pesti Magyar Színházban létrejött Vidnyánszky Attila rendezésében a *Téli rege*, ami ha nem is minden ízében kimunkált, egyenletes előadás, de „akarásból" született, új színeket, megbízható teljesítményeket hoz ki akár még szakmai szempontból „leírt" színészekből is. Mellesleg a látványvilága sem utolsó. Kállai Ferenc pedig remek benne. Még provokatívabb példa – valószínűleg egyedül is maradok a szavazatommal – a Mikroszkóp Színpad esete. Igen, én is látom, hogy az ott fellépők egy része kibírhatatlan. És mégis, *A leggyengébb láncszemek*ből kemény, nem mismásoló, aktuális politikai kabaré lett. Nem a műsor törtrészében, ahogy a Mikrosz-kópon az elmúlt időszakban szokás volt, hanem a zömében.

Sokáig kerülgettük az új magyar dráma kategóriáját, most nem kellett. *A Gézagyerek* igencsak életre termett csemete. Izmos előadás is született belőle – Pinczés István irányításával – néhány frenetikus karakterrel. Az *Attack* tán nem igazi darab, inkább erőteljesen növésben lévő színházpalántákra szabott színjátékszöveg. Régen láttam ennyi tehetséges színművészetis vizsgaelőadást. Az említetteken kívül még *A lázadó*t is szóba hoznám,

mely összességében nem volt számomra átütő, de keresgélést mutatott, érdekes megoldásokat hozott. A növendékek közül választottam a legígéretesebb pályakezdőket is. Bodó Viktor rendezőként – és talán szerzőként is – cseperedik. Hajduk Károly az *Attack*ban egy korosztály életérzését hurcolja a vállán. Mészáros Béla pedig Zubolyként olyan veszett odaadással túl sok, hogy az már tényleg jó. Az a típus, akit ha egyszer lát az ember, nem felejti.

És megint itt vannak a határon túli teljesítmények. Szívem szerint *A leckén*ek, a temesvári előadásnak és minden közreműködőjének minden kategóriában díjat adtam volna. A produkció kikészített és felemelt, a tavalyi évadban még másodszorra megnézve is a legelementárisabb hatással volt rám. Azért szavaztam mégis csak a második legjobbként rá, mert a *Szent György és a Sárkány* grandiózus és meglehetősen kockázatos vállalkozás. Az egész társulatot próbára tevő. Weöres káprázatos szózuhatagai nem könnyen játszhatók. A produkció kevésbé sikerült részei ellenére maga a megelevenedett költészet. Weöres mellett a másik „költőóriás", Törőcsik Mari is lenyűgöz.

Töredelmesen bevallom, hogy gyerekelőadásokból kevesebbet láttam a szokottnál. *Az árnyak színháza* rendezője, Rumi László a közelmúltban a legfantáziadúsabb, legeredetibb, a legjobb bábelőadásokat rendezte az országban. Pályi János pedig a legkiválóbb bábszínészek közé tartozik. *Vitéz László*-játéka azért reveláció, mert miközben gondosan megőrzi az eredetit, tovább is építi a saját, némiképp gúnyosabb szája ízének megfelelően. *A Létramesék*ben pedig a határon túlról rendszeresen „átrendező", többek által a magyar bábjátszás nagyasszonyának is nevezett Kovács Ildikó a színészeket mindig bőségesen megtermékenyítő tudása kamatozik.

A *Gyermektragédia* ritka felnőtt módon, a nézőket is bevonva avat be nem csupán a színház rejtelmeibe, hanem saját legbensőbb énjük megismerésébe is. Zsótér Sándor *Megtisztulva* című előadása megszámlálhatatlan sokkoló elemet, mocskot, vért, fegyelmezett és mégis áradó színészi munkát fog hadra a sallangoktól terhelt színházi élet és a publikum megtisztításának kísérletéhez.

Bár nem voltam a Budapesti Operettszínház eddigi teljesítményétől elájulva, és bár az *Elisabeth* lényegében felújítás, de építkezésláb zenés színházi törekvést mutat, amelyben megközelítően harmóniába kerül az ének, a zene és a tánc.

Ezt a magas hírértékű nemzeti színházi hajcihővel megterhelt évadot nem nevezném harmonikusnak. Azonban volt már rosszabb is. A stagnáló feltételek, az alig változó pozíciók miatt kevés esélyt látok a javulásra.

BŐGEL JÓZSEF
Színháztechnikai Fórum

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – DARVASI LÁSZLÓ–FÜST MILÁN: STÖRR KAPITÁNY – SPIRÓ GYÖRGY: ELSÖTÉTÍTÉS
- **A legjobb előadás:** GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád)

Máthé András felvétele

- **A legjobb rendezés:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) – MACBETH (Budapesti Kamaraszínház, rendezte: Alföldi Róbert)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** JEKYLL ÉS HYDE (Thália Színház, rendezte: Molnár László) – MADE IN HUNGARIA (József Attila Színház, rendezte: Méhes László) – CIGÁNYPRÍMÁS (Kecskemét, rendezte: Tasnádi Csaba)
- **A legjobb alternatív előadás:** VISZ-A-VÍZ (Stúdió K., rendezte: Fodor Tamás) – PARALELLEPIPEDON (Sámán Színház, rendezte: Magyar Éva) – SLICC (Városi Színház, rendezte: Halász Péter)
- **A legjobb gyerekelőadás:** A LOVAGGÁ ÜTÖTT VÁNDOR (Kaposvár, rendezte: Kelemen József) – DIÓTÖRŐ (Eger, rendezte: Csizmadia Tibor)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – HORVÁTH LILI *(Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház) – KOVÁTS ADÉL *(Störr kapitány,* Radnóti Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** KASZÁS ATTILA *(Téli rege,* Magyar Színház; *Don Juan,* Kecskemét) – PÁLFFY TIBOR *(Ilja próféta,* Sepsiszentgyörgy)
- **A legjobb női mellékszereplő:** SCHELL JUDIT ÉS CSOMÓS MARI *(A kripli,* Radnóti Színház) – KISS ESZTER *(Hedda Gabler,* Katona József Színház) – LÁZÁR KATI *(Erdő,* Kaposvár)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** EPRES ATTILA *(Don Juan,* Kecskemét) – MISKE LÁSZLÓ és KÓTI ÁRPÁD *(A Gézagyerek,* Debrecen) – HAUMANN PÉTER *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – KENTAUR *(Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház; *Az orléans-i szűz,* Zalaegerszeg) – AMBRUS MÁRIA *(A szecsuani jóember,* Vígszínház; *Galilei élete,* Szeged)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház; *Erdő,* Kaposvár; *A testőr,* Madách Kamara) – BENEDEK MARI *(A szecsuani jóember,* Vígszínház; *Galilei élete,* Szeged) – BARTHA ANDREA *(Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház; *Az orléans-i szűz,* Zalaegerszeg)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT *(Top Dogs, Stella,* Kamra; *Szent György és a Sárkány,* Katona József Szín-

A legjobb új magyar dráma: Háy János: A Gézagyerek. Miske László és Kóti Árpád a debreceni előadásban

Koncz Zsuzsa felvétele

A legjobb előadás: a Zsámbéki Gábor rendezte Szent György és a Sárkány. Fekete Ernő (Giorgio) és Fullajtár Andrea (Nella)

ház; *Szétbombázva,* Thália Színház) – PAP LUJZA *(A fösvény, Az orléans-i szűz,* Zalaegerszeg) – RÉTHLY ATTILA *(A csoda alkonya,* Új Színház)

- **Különdíj:** DADAISTÁK *(*Katona József Színház) – 1003 SZÍV (Mozgó Ház) – NICK CARTER (Tatabánya)

Ez az évad nyitottabb, kiterjedtebb, plurálisabb volt a korábbiaknál. Át- meg átszőtték különböző egzisztenciális, strukturális gondok. Politikai és jogi tortúráktól egyaránt zavartan, sokat kínlódtak az igazgatási és szakmai szervek, vezetők azon, hogy ki milyen formációt kap meg, vezet, ki pályáztat, ki ment fel, bocsát el, miközben a politikai, erkölcsi és szakmai kérdések teljesen összekavarodtak. Mindez alig kivehető stílus- és generációs váltás közepette zajlott, s olyan nemzetközi hírnevű alternatív műhelyek visszaszorulásával, játszási helyük, további működésük megingásával járt, mint a Schilling Árpád által irányított Krétakör Színház és Hudi László Mozgó Ház Társulása. Mutatis mutandis hasonlóképpen sikerült összezavarni a politikai, erkölcsi és szakmai kérdéseket az új Nemzeti Színház, a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház, a szolnoki Szigligeti Színház közelmúltjának, jelenének és jövőjének megítélése körül. Ennek következtében a felsorolt színházak művészi teljesítményének megítélése úgyszólván lehetetlen, kirekesztésük mindenfajta, az évadra vonatkozó megméretésből politikai, erkölcsi és szakmai hiba.

Az előző évadokhoz hasonlóan – s tőlük átörökölten – a mostaniban is igen sok pályázatot, fesztivált, találkozót, seregszemlét bonyolítottak le az értékes művek integrálása, kicserélése, felmutatása érdekében. A legjobb határon túli magyar együttesek bőven szerepeltek az anyaország jó néhány szabadtéri műhelyében, befogadó színházában (Thália), az anyaországi vidéki színházakhoz hasonlóan (a Thálián kívül sokat segített ebben a Millenáris Színház, a Közép-Európa Táncszínház, az Új Színház). Egyre világosabbá vált, hogy mind az anyaországi, mind a határon túli színházaknál úgynevezett alternatívosodás zajlik, több értelemben is.

Tény – bár erre korábban is volt példa –, hogy a legkülönbözőbb alternatív törekvések, művészek, rendezők, drámaírók,

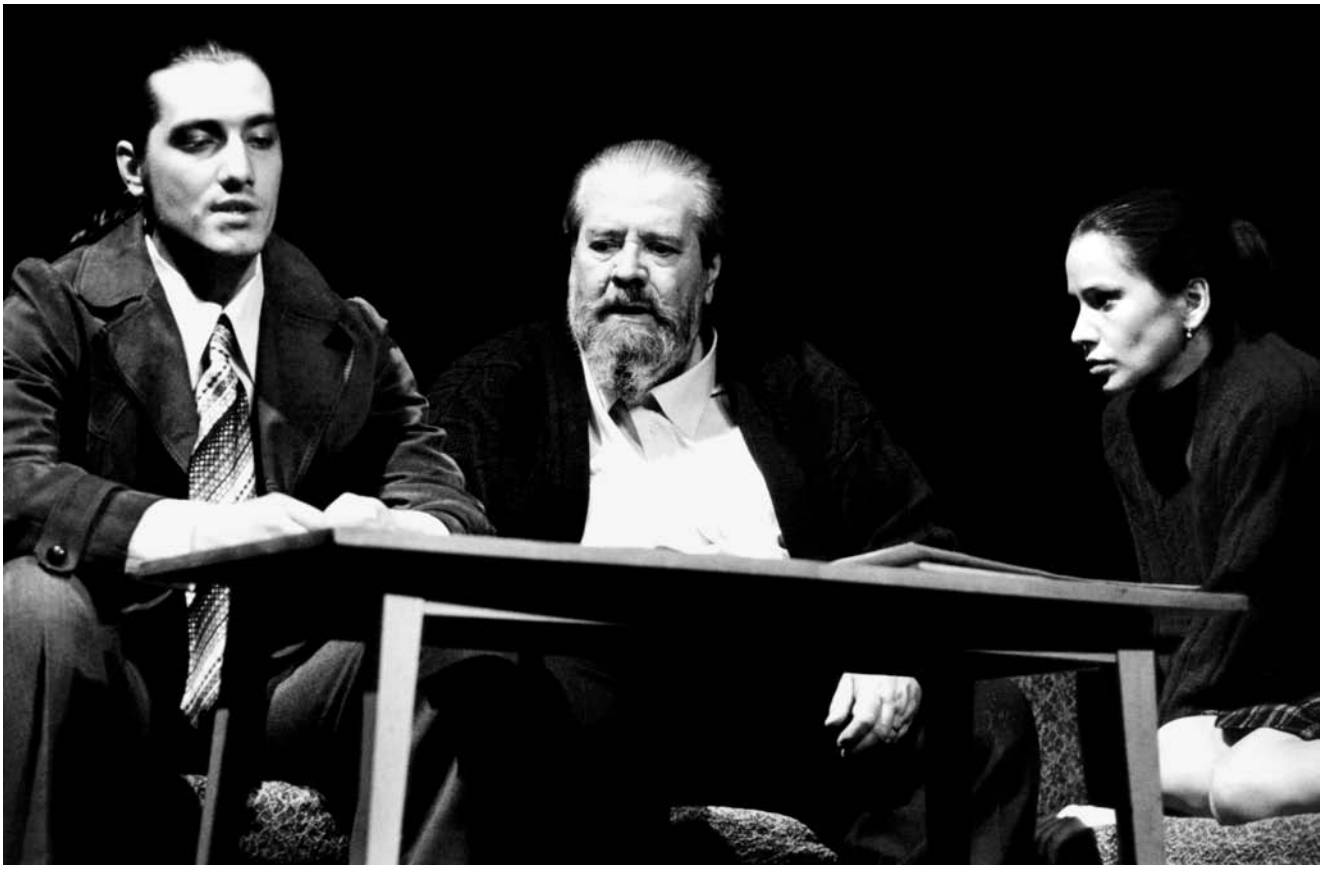

Révész Róbert felvétele

A legjobb rendezés: Zsótér Sándor munkája, a szegedi Galilei élete. Pataki Ferenc (Sarti), Király Levente (Galilei) és Bognár Gyöngyvér (Virginia)

tervezők egyre szívesebben költöznek be hivatásos kőszínházak kis- vagy stúdiószínházaiba, szolgálva ezzel az alternatívság kiterjedését, a többtagozatúságot, a közszolgálatiságot, a művészszínháziságot, valamint a kht.-, a részvénytársasági, a betéti társasági forma nyűgétől való megszabadulás ügyét. Némi iróniával: alternatív színház (majdnem) az egész világ. Ezért lehetett mégis észlelni Zsótér-, Bocsárdi-, Schilling-fesztiválokat, kiemelkedő értékeket és néhány régi mágus, Zsámbéki *(Szent György)*, Ascher *(Erdő)*, Ruszt *(Oidipusz-drámák)* pályát folytató feléledését, megújulását. Az alternatívosodás következménye, eredménye a Vígszínház *(A szecsuani jóember)*, a Madách Kamara *(A testőr, Jelenetek egy kivégzésből, A mi erdőnk alján)*, a Budapesti Kamaraszínház (*Bűn és bűnhődés a rácsok mögött, Macbeth*), a Szegedi Nemzeti Színház *(Galilei élete)*, a debreceni Csokonai Színház *(A Gézagyerek)* rendezői, tervezői és írói sikere. Sem a szakma, sem a kritika nem adta könnyen ezt a sikert.

A szűkebben vett évad során nagyon sok – formációkat, műfajokat, stílusokat, színházi világképeket – összemérő, versenyeztető találkozó, szemle zajlott le Budapesttől Kisvárdáig és Pécsig. Az idei POSZT nem volt (Ivan Nagel szerint sem) gondűző fesztivál, hanem a mai magyar színházművészet (a határon túlit is beleértve) minden eddiginél szélesebb körű, értékközpontú, művészeti ágak és műfajok, generációk közötti és feletti vitafóruma.

A mai magyar dráma ügyében számtalan színház, folyóirat, verseny, pályázat, alternatív színház jeleskedett. Jelentős hozadéka volt a POSZT-ba beépült Nyílt Fórum bemutató és felolvasó színházainak. Terjedőben van a szerző-rendező-társulat kapcsolatából származó, dekonstrukciós-szövegjátékos drámatípus.

BUDAI KATALIN

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – GARACZI LÁSZLÓ: CSODÁLATOS VADÁLLATOK – MOHÁCSI JÁNOS: VÉSZMADÁR
- **A legjobb előadás:** ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) – HAT SZEREPLŐ SZERZŐT KERES (Bárka Színház, rendezte: Cătălina Buzoianu)
- **A legjobb rendezés:** PÉLDÁS TÖRTÉNET (Ariel Színház, rendezte: Barabás Olga)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** A SZABIN NŐK ELRABLÁSA (Kolozsvár, rendezte: Keresztes Attila)
- **A legjobb alternatív előadás:** –
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** BÖRCSÖK ENIKŐ *(A szecsuani jóember,* Vígszínház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** BALÁZS ATTILA *(A lecke,* Temesvár)
- **A legjobb női mellékszereplő:** SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** SZEGEDI DEZSŐ *(Pájinkás János,* Vígszínház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb jelmez:** TRESZ ZSUZSA *(Tartuffe,* Komárom)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** –
- **Különdíj:** a POSZT és a KISVÁRDAI FESZTIVÁL SZERVEZŐI – PÁSZT PATRÍCIA az *Ilja próféta* fordításáért

CSÁKI JUDIT

Színház

- A **legjobb új magyar dráma:** SPIRÓ GYÖRGY: ELSÖTÉTÍTÉS – HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – BÉKÉS PÁL: VISZ-A-VÍZ
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor)
- **A legjobb rendezés:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – HAT SZEREPLŐ SZER-

ZŐT KERES (Bárka Színház, rendezte: Cătălina Buzoianu)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** –
- **A legjobb gyerekelőadás:** RETEMETESZ (Kolibri Színház, rendezte: Balla Margit)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – UDVAROS DOROTTYA (*Jelenetek egy kivégzésből,* Madách Kamara) – BÖRCSÖK ENIKŐ *(A szecsuani jóember,* Vígszínház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – CZINTOS JÓZSEF *(Hazatérés,* Bárka Színház) – BÁLINT ANDRÁS *(A testőr,* Radnóti Színház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** CSOMÓS MARI *(A kripli,* Radnóti Színház) – PELSŐCZY RÉKA *(Távoli vidék,* Katona József Színház; *Lear király,* Vígszínház) – CSÁKÁNYI ESZTER *(Stella,* Kamra)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** SZOMBATHY GYULA *(A kripli,* Radnóti Színház) – HEGEDŰS D. GÉZA *(Elsötétítés,* Pesti Színház) – SZEGEDI DEZSŐ *(Pájinkás János,* Vígszínház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – KENTAUR *(Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház) – BOTH ANDRÁS *(Lear király,* Vígszínház)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – BENEDEK MARI *(A szecsuani jóember,* Vígszínház) – FÜZÉR ANNI *(Jelenetek egy kivégzésből,* Madách Kamara)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** LÁNG ANNAMÁRIA *(W – Munkáscirkusz; Leonce és Léna,* Krétakör Színház) – REZES JUDIT az évadban nyújtott alakításaiért
- **Különdíj:** MÁCSAI PÁL a Madách Kamara első megújult évadáért

DÖMÖTÖR ADRIENNE

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** A GÉZAGYEREK (Debrecen, rendezte: Pinczés István) – SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád)
- **A legjobb rendezés:** A LECKE (Temesvár, rendezte: Victor Ioan Frunza)– A SZECSUANI JÓEMBER (Vígszínház, rendezte: Zsótér Sándor) – TÉLI REGE (Pesti Magyar Színház, rendezte: Vidnyánszky Attila)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** E.SCH.EROTO (Gergye Krisztián) – MYFLY (MU Színház, rendezte: Ladjánszky Mária) – CSODÁLATOS VADÁLLATOK (Zsámbék, rendezte: Jámbor József)
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – BÖRCSÖK ENIKŐ *(A szecsuani jóember,* Vígszínház) – TOKAI ANDREA *(A lecke,* Temesvár)
- **A legjobb férfi főszereplő:** BALÁZS ATTILA *(A lecke,* Temesvár) – SZEGEDI DEZSŐ *(Pájinkás János,* Vígszínház) – MADAY GÁBOR *(A Gézagyerek,* Debrecen)
- **A legjobb női mellékszereplő:** MOLNÁR ERIKA *(Csodálatos vadállatok,* Zsámbék; *A szecsuani jóember,* Vígszínház) – SZÁVAI VIKTÓRIA *(Störr kapitány,* Radnóti Színház) – LÁZÁR KATI *(Erdő,* Kaposvár)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** TRILL ZSOLT *(Álszentek összeesküvése,* Új Színház) – KULKA JÁNOS *(A kripli,* Radnóti Színház) – HUJBER FERENC *(Pájinkás János,* Vígszínház)
- **A legjobb díszlet:** ADRIANA GRAND *(A lecke,* Temesvár) – KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – FÜZÉR ANNI *(Pájinkás János,* Vígszínház)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – FÜZÉR ANNI *(Pájinkás János,* Vígszínház) – ADRIANA GRAND *(A lecke,* Temesvár)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT – MADAY GÁBOR
- **Különdíj:** MELIS LÁSZLÓ *A csoda alkonya* zenéjéért

GABNAI KATALIN

Színház- és Filmművészeti Egyetem

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** A REVIZOR (Pécs, rendezte: Bagossy László) – ERDŐ (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) – SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor)
- **A legjobb rendezés:** A REVIZOR (Pécs, rendezte: Bagossy László) – PÉLDÁS TÖRTÉNET (Ariel Színház, rendezte: Barabás Olga) – A KRIPLI (Radnóti Színház, rendezte: Gothár Péter)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** SENKI SEM TÖKÉLETES (Békéscsaba, rendezte: Megyeri Zoltán)

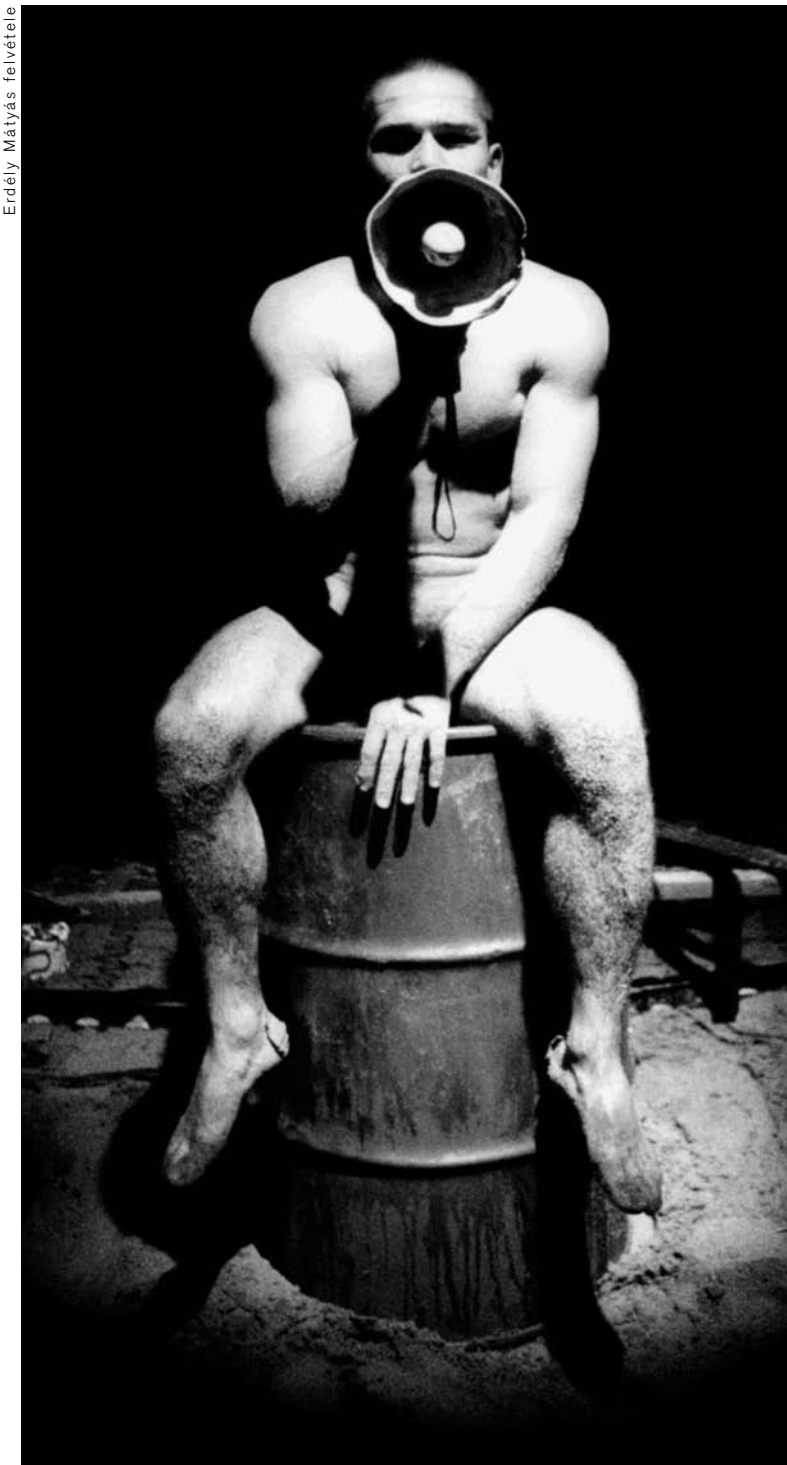

Erdély Mátyás felvétele

A legjobb alternatív előadás: a Krétakör Színház W – Munkáscirkusza. Woyzeck: Nagy Zsolt.

Walter Péter felvétele

A legjobb gyerekelőadás: a kecskeméti Ciróka Bábszínház Leporello első könyve – Árnyak színháza. Rendezte: Rumi László.

- **A legjobb alternatív előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – VAN EGY NŐ (Szombathely, rendezte: Máté Gábor) és ATTACK (SZFE, rendezte: Bodó Viktor) – MEGTISZTULVA; SZÉTBOMBÁZVA (Trafó és Thália Színház, rendezte: Zsótér Sándor)
- **A legjobb gyerekelőadás:** ÁRNYAK SZÍNHÁZA (Ciróka Bábszínház, rendezte: Rumi László) – A SZEGÉNY ÖRDÖG (Maskarás Céh, rendezte: Kovács Ildikó) – RETEMETESZ (Kolibri Színház, rendezte: Balla Margit)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – MOLNÁR PIROSKA *(Erdő,* Kaposvár) és ÓNODI ESZTER *(Stella,* Kamra) – TÓTH ILDIKÓ *(Nick Carter,* Tatabánya)
- **A legjobb férfi főszereplő:** SZAKÁCSI SÁNDOR *(Álszentek összeesküvése,* Új Színház) – BEZERÉDI ZOLTÁN és SZÉLES LÁSZLÓ *(A revizor,* Pécs) – KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged)
- **A legjobb női mellékszereplő:** LÁZÁR KATI *(Hat szereplő szerzőt keres,* Bárka Színház; *Erdő,* Kaposvár) – SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház) – CSÁKÁNYI ESZTER *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** SZOMBATHY GYULA *(A kripli,* Radnóti Színház) – MISKE LÁSZLÓ és KÓTI ÁRPÁD *(A Gézagyerek,* Debrecen) – SZEGEDI DEZSŐ *(Pájinkás János,* Vígszínház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL ZSOLT *(Erdő,* Kaposvár; *Nick Carter,* Tatabánya) – KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – MEZEI KINGA *(Pác,* Újvidék)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház; *Erdő,* Kaposvár) – DOBRE-KÓTHAY JUDIT *(Példás történet,* Ariel Színház) – BENEDEK MARI *(Galilei élete,* Szeged)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** HAJDUK KÁROLY *(Attack,* SZFE) – KATONA LÁSZLÓ *(Csirkefej,* Marosvásárhely; *Példás történet,* Ariel Színház) – VARGA GABRIELLA *(Kék, kék, kék; Hat szereplő szerzőt keres,* Bárka Színház)
- **Különdíj:** UNGÁR JÚLIA korszakot jelző, elsőrangú fordítói és dramaturgiai munkájáért – SELMECZI GYÖRGY színházi ismeretterjesztő munkájáért (*Operamesék*) – PETRÁNYI ILONA a Petőfi Irodalmi Múzeumban tartott színházi sorozatért

Megjegyzéseim nem szavazataimat indokolják; inkább a szavazatokban nem kifejezhető, de fontos emlékeket sorjáztatom. Mindenekelőtt két előadást kell újra és újra fölemlegetnem, akkor is, ha tudomásul veszem, hogy egyiket sem számolhatjuk bele az évadba: a Bárka Színház Bérczes László által rendezett *Előhívás*át és Sopsits Árpádék *Bűn és bűnhődés a rácsok mögött*-jét a Budapesti Kamarában. Az előző évad végének bemutatójaként nem kapták meg az őket megillető figyelmet, s nem kaphatták meg az esetleges szavazatokat sem, hiszen nem lehetett idejében látni őket. Nekem nagyon sokat jelentettek. Másodsorban két olyan produkció fontosságát és erejét hangsúlyozom, melyeket kevesen láttak: ez a Tömöry Márta és Szász Zsolt nevéhez köthető *Szent László-játék* és a Szkénében látható *Föld – Anya – Föld* című nőszínházi esemény.

Rendező és színész sikeres együttműködését sokszor akkor érzékeljük igazán, amikor ugyanazt a színészt különböző „kezek között" van módunkban látni. Mint amikor elhanyagolt növény a neki megfelelő tápsó felvétele után kiteljesedik, úgy él és virágzik a színész az „igazi" társ keze nyomán. Az évadnak ezekről a kisebb-nagyobb csodáiról tennék most említést.

A kaposvári *Erdő*ben Ascher mindenkit eljuttatott a maga legfelső szintjéig, különösen kiemelkedő, amit Kocsis Pál színészi fejlődése érdekében, s káprázatos, amit a Bulanovot játszó Anger Zsoltért tett, aki ezáltal újra színészként, nem csak ügyeletes szőke hercegként van jelen a színpadon.

Sopsits Árpád őrző-védő, nevelő-terelő rendezői kiválósága oktávnyi magasságokat emel a bizony sokszor félmegoldásokkal előálló színészcsapat tagjain. Mellesleg, azt hiszem, egyike voltam azon keveseknek, akik Horváth Lajos Ottót először Raszkolnyikovként látták. Jelentem: lenyűgöző, nagy erejű alakítás volt. De végre tudott kire támaszkodni Dolmány Attila, Törköly Levente s a Szonyaként kitűnő Kovács Ferenc is, hogy a nagy párost, László Zsoltot és Bertók Lajost ne is említsük.

Ugyancsak a Budapesti Kamara produkciója volt Alföldi Róbert végiggondolt *Macbeth*je, amelyből nem csupán Horváth Lili és László Zsolt kettősét őrzöm, de Szilágyi Zsuzsa több alakból egyfajta házmester-komornává összegyúrt bizarr figuráját is.

Rezes Juditra tavaly már mint a jövő egyik nagy ígéretére szavaztam. Az idén megint Zsótér Sándorral s a rendező régi, minden szusszanását értő színészével, Kuna Károllyal dolgozott együtt Sarah Kane *Szétbombázva* című végjátékában. Zsótér keze nyomát viseli a szegedi társulat is, Brecht *Galilei élet*ében. Bár az ő termékenyítő beavatkozása nem annyira a hiányzó sókat látszik pótolni. Úgy tűnik kívülről, mintha ő kevésbé venne részt a vegyi folyamatokban. Addig forgatja színészeit a mesterien adagolt „fényben", míg azok az általa igényelt rajzolatú árnyékot vetik – egyetértőn és beleegyezőn.

A nagy közös kitalálás boldogságának nyomát lehetett érezni a Kamra *Stellá*jában (rendező Lukáts Andor) és a Radnóti Színház *A kripli* című játékában (rendező Gothár Péter). S a Kamrában kellett felfigyelni arra is, milyen termékenyítően hatott Bagossy László a *Top Dogs* munkálatai közben például Rajkai Zoltánra. A Kamrában fellépő színészek beszédét és mozgását átlagon felüli mértékben lehet érteni, s ez nem annyira a közelségnek, sokkal inkább Illés Györgyinek és a mozgásokért felelős Uray Péternek köszönhető. S hogy Bagossy kezéről nem esik le az aranygyűrű nehe-

zebb körülmények között sem, arra példa a vendégművészekkel gazdagított pécsi *A revizor*-előadás.

A legszebb iskolagyakorlatok között lehet említeni a most harmadévet végzett színészosztály Máté Gábor rendezői és tanári vezetésével Esterházy írásaiból készített *Egy nő* című játékát. És semmi mással nem pótolható, és semmi máshoz nem hasonlítható az a nemzedéki élményközösség, ami átüt a színművészetisek Bodó Viktor rendezővizsgájaként bemutatott *Attack* című produkcióján.

Végezetül egy férfit és egy nőt kell még az évad ajándékosztói közé sorolni: Kézdy György a Kolibri Fészekben Lázár Ervin-történeteket mond, varázslatosan. Margitai Ági pedig Magyar Éva Sámán Színházában látható, a *Paralellepipedon* című, Karinthyt idéző, nem egészen egyenletesen kimunkált bohócériában. Margitai remeklése talán csak Dajka Margit hasonló alakításaihoz fogható.

KARSAI GYÖRGY

Színház- és Filmművészeti Egyetem

- **A legjobb új magyar dráma:** JELES ANDRÁS: SZÍNHÁZ A SZÍNHÁZBAN (PLAY MOLNÁR) – KÁRPÁTI PÉTER: PÁJINKÁS JÁNOS
- **A legjobb előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – LEONCE ÉS LÉNA (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád)
- **A legjobb rendezés:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – W – MUNKÁSCIRKUSZ; LEONCE ÉS LÉNA (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** MI ÚJSÁG, MÚLT SZÁZAD? (Madách Kamara, rendezte: Mácsai Pál) – A KÉT PAKULÁR (Közép-Európa Táncszínház, rendezte: Pintér Béla) – A KRIPLI (Radnóti Színház, rendezte: Gothár Péter)
- **A legjobb alternatív előadás:** A LEVÉL (Szentkirályi Színházi Műhely) – JACK SMITH HALOTT (Városi Színház, rendezte: Halász Péter)
- **A legjobb gyerekelőadás:** MICIMACKÓ (Kaposvár, rendezte: Babarczy László)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – MOLNÁR PIROSKA *(Erdő,* Kaposvár) – LÁNG ANNAMÁRIA *(W – Munkáscirkusz,* Krétakör Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** BEZERÉDI ZOLTÁN *(A revizor,* Pécs) – KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – LÁSZLÓ ZSOLT *(Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház) – SÁROSDI LILLA *(W – Munkáscirkusz; Leonce és Léna,* Krétakör Színház) – CSOMÓS MARI *(A kripli,* Radnóti Színház) és LÁZÁR KATI *(Erdő,* Kaposvár)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** BÍRÓ JÓZSEF *(Fehér tűz, fekete tűz,* Kolozsvár) – TRILL ZSOLT *(Bolha a fülbe,* Új Színház) – MADARAS JÓZSEF *(Play Molnár,* Városi Színház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – ANTAL CSABA *(A revizor,* Pécs) – ÁGH MÁRTON *(Don Juan,* Kaposvár)
- **A legjobb jelmez:** FÜZÉR ANNI *(Vérnász,* Nyíregyháza) – BENEDEK MARI *(Patkányok; Störr kapitány,* Radnóti Színház; *Titus Andronicus,* Budapesti Kamaraszínház) – SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** BÉRES ATTILA *(A lázadó,* SZFE) – SZTANKAY ORSOLYA *(Pájinkás János,* Vígszínház; *A chioggiai csetepaté,* SZFE) – A SZFE HARMADÉVES SZÍNÉSZOSZTÁLYA *(Szentivánéji álom; A mi erdőnk alján)*
- **Különdíj:** RUSZT JÓZSEF, életműdíj a klasszikus görög tragédiák bemutatásáért

Normális körülmények között nem is kérdés, hogy bármely ország színházi – mit színházi: összkulturális! – életében egy adott év meghatározó fontosságú eseménye (ESEMÉNYE, sőt ÜNNEPE) az új Nemzeti Színház elkészülte, ünnepélyes megnyitása (nyilván korszakhatárt jelentő, az esemény jelentőségéhez méltó előadással). Nálunk ez (sem) így van. Nálunk botrány, politika lenyúlta, szélhámosság és csalás átitatta szégyen. Mind a külső, mind a belső; külcsín, belbecs tökéletes harmóniája, hogy valami jót is mondjak Dél-Pest büszkeségéről, a Soroksári úti rémről.

De van nekünk más botrányunk is, s ez szakmai szempontból, bizony, nagyságrendekkel fontosabb, mint a dél-pesti színházé: Schilling Árpád Krétakör Színházának nincs otthona, nincs játszóhelye vagy egyszerűbben: nincs. Vannak gyönyörű, közönség és szakma által magasan jegyzett előadásaik, van sok külföldi turnéjuk, még van lendületük-elszántságuk-akaratuk, de főleg van mindenki számára, aki csak a leghalványabban is érintett kulturális ügyekben (önkormányzattól színházakon, minisztériumokon, szponzorokon át a parlamentig) a SZÉGYEN. Mert azt minden érintett tudja, hogy itt fontos érték küzd, no nem az érvényesülésért, a sikerért, a pénzért, hanem egyszerűen a létezés jogáért. Milliárdok beleölve egy használhatatlan színházba Dél-Pesten, s az odaszerződő, boldogan prostituálódó szakmai elitbe (ennek megfelelő előadásokkal), próbateremből is kiebrudalás a kétségtelen tehetségnek, színvonalnak.

Közben azért történtek jó dolgok is, Zsámbéki, Zsótér, Ascher nagyon jó előadásokat csinált most is; vannak igazán szórakoztató előadások (a Radnótin *A kripli,* Pécsett *A revizor* stb. – és ebben ez az „stb." a legbiztatóbb), van *Szent György és a Sárkány,* amely előadás – már bocsánat – sokkal jobb, mint Weöres drámaalapanyaga, van *Galilei élete, Bűn és bűnhődés a rácsok mögött;* és vannak új és újabb tehetségek mind a rendezők, mind a színészpalánták között.

KOLTAI TAMÁS

Színház

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – SPIRÓ GYÖRGY: ELSÖTÉTÍTÉS – KÁRPÁTI PÉTER: PÁJINKÁS JÁNOS
- **A legjobb előadás:** ERDŐ (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás) – SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László)
- **A legjobb rendezés:** GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – HAT SZEREPLŐ SZERZŐT KERES (Bárka Színház, rendezte: Cătălina Buzoianu)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** SZERELMI BÁJITAL (Miskolc, rendezte: Kesselyák Gergely) – RESURRECTION (Thália Színház, rendezte: Kovalik Balázs)
- **A legjobb alternatív előadás:** JACK SMITH HALOTT (Városi Színház, rendezte: Halász Péter)
- **A legjobb gyerekelőadás:** RETEMETESZ (Kolibri Színház, rendezte: Balla Margit)
- **A legjobb női főszereplő:** BÖRCSÖK ENIKŐ *(A szecsuani jóember,* Vígszínház) – TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – MOLNÁR PIROSKA *(Erdő,* Kaposvár)
- **A legjobb férfi főszereplő:** KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – GÁLFFI LÁSZLÓ *(Oidipusz,* Veszprém) – PÁLFFY TIBOR *(Ilja próféta,* Sepsiszentgyörgy)
- **A legjobb női mellékszereplő:** LÁZÁR KATI *(Erdő,* Kaposvár; *Hat*

Szlovák Judit felvétele

A legjobb gyerekelőadás: a Kolibri Színházban játszott Retemetesz, amelynek főszereplője Kézdy György

szereplő szerzőt keres, Bárka Színház) – CSOMA JUDIT *(Fogadó a Nagy Kátyúhoz,* Bárka Színház) – SÁROSDI LILLA *(W – Munkáscirkusz,* Krétakör Színház)

- **A legjobb férfi mellékszereplő:** TRILL ZSOLT *(Bolha a fülbe,* Új Színház) – VÁTA LORÁND *(Ilja próféta,* Sepsiszentgyörgy) – SZAKÁCS TIBOR *(Oidipusz,* Veszprém)
- **A legjobb díszlet:** KHELL ZSOLT *(Erdő,* Kaposvár) – DÁVID ATTILA *(Szerelmi bájital,* Miskolc) – FÜZÉR ANNI *(Jelenetek egy kivégzésből,* Madách Kamara)
- **A legjobb jelmez:** FÜZÉR ANNI *(Jelenetek egy kivégzésből,* Madách Kamara) – BENEDEK MARI *(Galilei élete,* Szeged) – ZEKE EDIT *(Szerelmi bájital,* Miskolc)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT *(Szétbombázva,* Thália Színház; *Top Dogs,* Kamra)
- **Különdíj:** KESSELYÁK GERGELY, HEGYI ÁRPÁD JUTOCSA és MÜLLER PÉTER SZIÁMI a Miskolci Operafesztivál szervezéséért – MÁCSAI PÁL a Madách Kamara „új szezonjáért"

KOVÁCS DEZSŐ

Kritika

- **A legjobb új magyar dráma:** SPIRÓ GYÖRGY: ELSÖTÉTÍTÉS – HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – A KRIPLI (Radnóti Színház, rendezte: Gothár Péter)
- **A legjobb rendezés:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** –
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – BÁSTI JULI *(Hedda Gabler,* Katona József Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** GARAS DEZSŐ *(Hat szereplő szerzőt keres,* Bárka Színház) – KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged)
- **A legjobb női mellékszereplő:** CSOMÓS MARI és SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház) – SZOTÁK ANDREA *(A Gézagyerek,* Debrecen)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** KOVÁCS ZSOLT *(Erdő,* Kaposvár) – RAJHONA ÁDÁM *(Az ohiói kurva,* Thália Színház)
- **A legjobb díszlet:** ANTAL CSABA *(A revizor,* Pécs)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** –
- **Különdíj:** ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) – A MI ERDŐNK ALJÁN (Madách Kamara, rendezte: Máté Gábor)

MAGYAR JUDIT KATALIN

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László)
- **A legjobb rendezés:** GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – MACBETH (Budapesti Kamaraszínház, rendezte: Alföldi Róbert) – TÉLI REGE (Pesti Magyar Színház, rendezte: Vidnyánszky Attila)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** A CSODA ALKONYA (Új Színház, rendezte: Réthly Attila) – ANNA KARENINA (Madách Színház, rendezte: Szerednyey Béla)
- **A legjobb alternatív előadás:** –
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – BÖRCSÖK ENIKŐ *(A szecsuani jóember,* Vígszínház) – TÓTH ILDIKÓ *(A feleségem története,* Tatabánya)
- **A legjobb férfi főszereplő:** KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – MADAY GÁBOR *(A Gézagyerek,* Debrecen) – KASZÁS ATTILA *(Don Juan,* Kecskemét; *Téli rege,* Magyar Színház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** LÁZÁR KATI *(Erdő,* Kaposvár) – CSOMÓS MARI és SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** LENGYEL FERENC *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – KULKA JÁNOS *(A kripli,* Radnóti Színház) – IGLÓDI ISTVÁN *(Bolha a fülbe,* Új Színház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – KHELL ZSOLT *(Erdő,* Kaposvár) – ADRIANA GRAND *(A lecke,* Temesvár)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT az évadban nyújtott alakításaiért
- **Különdíj:** VARRÓ DÁNIEL *A kripli* fordításáért – BALTAZÁR SZÍNHÁZ

METZ KATALIN

Magyar Nemzet

- **A legjobb új magyar dráma:** BEREMÉNYI GÉZA: SHAKESPEARE KIRÁLYNŐJE
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – ILJA PRÓ-

FÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) – BOLHA A FÜLBE (Új Színház, rendezte: Vidnyánszky Attila)

- **A legjobb rendezés:** A KRIPLI (Radnóti Színház, rendezte: Gothár Péter) – ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) – BOLHA A FÜLBE (Új Színház, rendezte: Vidnyánszky Attila)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** –
- **A legjobb gyerekelőadás:** LEGSZEBB MESÉK III–IV. (Atlantisz Társulat, rendezte: Greifenstein János)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – BÁSTI JULI *(Hedda Gabler,* Katona József Színház) – NAGY-KÁLÓZY ESZTER *(A mizantróp,* Új Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** HIRTLING ISTVÁN *(A mizantróp,* Új Színház) – ALFÖLDI RÓBERT *(Az ember tragédiája,* Nemzeti Színház) – AGÁRDY GÁBOR *(A gyertyák csonkig égnek,* Pesti Magyar Színház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** CSOMÓS MARI *(A kripli,* Radnóti Színház) – NAGY-KÁLÓZY ESZTER *(A vihar,* Nemzeti Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** TRILL ZSOLT *(Bolha a fülbe; Álszentek összeesküvése,* Új Színház) – KAMARÁS IVÁN *(A szecsuani jóember,* Vígszínház) – SZAKÁCSI SÁNDOR *(Álszentek összeesküvése,* Új Színház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – SZERGEJ MASZLOBOJSCSIKOV *(Bolha a fülbe,* Új Színház)

A legjobb női főszereplő: Törőcsik Mari a Szent György és a Sárkányban. (A képen Pelsőczy Rékával)

Koncz Zsuzsa felvétele

- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** –
- **Különdíj:** MILORAD KRSTIĆ *Az ember tragédiája* látványtervéért

Mintha egy fokkal jobb évadot zártunk volna az idén. Nem mintha megszűntek volna színjátszásunk több-kevesebb kórságának tünetei, lemaradásának jelei, legalábbis a gond, hogy mindmáig nem sikerült a kor átfogó megjelenítésére, kifejezésére adekvát eszközökre találni (persze színházanként más-más mértékben), sem pedig „korlátokon belül" tartani a túlcsorduló kommersz kínálatot. Mégis akadtak több-kevesebb élményt fakasztó előadások, jóllehet az átütőerejű, minden ízében szuggesztív produkciók ezúttal is elkerültek.

Örömmel töltöm ki a legjobb dráma rubrikáját is, évek óta először könnyű szívvel. Nincsenek kétségeim afelől, hogy Bereményi Géza groteszk látásmódban fogant *Shakespeare királynője* című színjátéka időtálló. Csattanós dialógusokban bővelkedő, szövevényes, ám mégis feszesen szerkesztett színműve, sokrétűen ábrázolt hősnője pompás alkalmat nyújt a szerepformálásra, színrevitelre. Párbeszédtechnikáját és súlyos történelmi témájának kezelését tekintve elismeréssel szólok Spiró György drámájáról, ám az *Elsötétítés* cselekményének statikus voltánál s egyéb dramaturgiai töréseinél fogva nem minősíthető egyértelműen „A-kategóriásnak".

Ihletett és sugallatos előadásnak találtam a Katona József Színház Weöres-produkcióját. Az *Octopus, avagy a sárkány históriája* misztériumjátéknak éppúgy felfogható, mint a commedia dell'arte motívumaival elegyített, mitikus történetnek. Zsámbéki Gábor szerencsés kézzel szövi színpompássá a Weöres-játék szövedékét a szerelmi poézis tisztaságától a pogány bakkhanáliák groteszk megjelenítéséig, a politikai manipulálásoktól a középkori lovagi eszmény ellentételezéséig. Egyszerű hát a dolgom: a legjobb előadásnak az *Octopus, avagy Szent György és a Sárkány*t jelölöm meg, a legjobb női főszereplőként pedig Törőcsik Marit, aki a százéves anyakirályné szerepében már-már mágikus erővel fölruházott, puritán és ugyanakkor virtuóz alakítást nyújtott.

A legjobbak között tartom még számon a naiv, parasztművészettel rokon *Ilja próféta* című előadást, melyet a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház mutatott be. Tadeusz Słobodzianek – műfajmegjelölése szerint – „hihetetlen története" groteszk jelenetek során át idézi meg a hamis próféták „igéin" csüggő, nyomorgó, hiszékeny, szájtáti falusi népség világát. Bocsárdi László rendezése szuggesztív és eredeti, a színészek stilizált színpadi mozgása a vásári komédia és a bumfordi mesejátékok már-már bábszerű mulatságosságával szatirizálja (véresen komolyan) a méhében tragikus történetet. Vásáriság és balladai atmoszféra uralja a visszájára fordított passiójátékot a bárgyú zsellérnép „előadásában".

A való és igaz élet egyik kísérője, a nyerseség és ellentétpárja, a költőiség hatja át Gothár Péter erőteljes produkcióját, *A kriplit* a Radnóti Színházban. Nemcsak a legjobb rendezés kategóriájában sorolnám másodikként, hanem az egyik mellékszereplőjét, Csomós Marit a legjobb epizód cím illetné, a színésznő játékának őszinteségét, belső intenzitását nem először méltányolhatjuk.

Nagy-Kálózy Eszter valószínűtlenül légies, játékos Arielje a Nemzeti Színház Schwajda György rendezte Shakespeare-előadásában (*A vihar*) – alakításában Puck figurája elegyedik egy rugalmas Arlecchinóéval – ugyancsak a legjobb női epizód kategóriájába kívánkozik. Ebbe a rubrikába illeszteném Lázár Kati nevét is, aki nem rutinból, hanem lelki tartalékaiból építkezik még egy kis szerep megformálásakor is a Bárka Színház Pirandello-előadásában (*Hat szereplő szerzőt keres* Cătălina Buzoianu rendezésében).

A konvencióktól megszabadított bohózatot ünnepelem Vidnyánszky Attila fergeteges Feydeau-színrevitelében (Új Színház). A tucatnyiszor látott *Bolha a fülbe* valósággal újjászületett a rendező keze alatt. A legjobb mellékszereplő kategóriájába Trill Zsoltot nevezem.

A legjobb női szereplő rubrikájába sorolnám Básti Julit is a Katona József Színház *Hedda Gabler*ének címszerepében, ugyancsak Gothár rendezésében. Démoni és rejtélyes. A ridegség álarca mögött hiú, nagyravágyó és végzetesen bosszúálló asszony rejtezik, akit a szenvedély mozgat. Nagy-Kálózy Eszter Célimène-je pedig visszafogottan, csaknem eszköztelenül érzékelteti a hamisságot, a hazudozás és szeszélyesség, a végletes önzés fölvetett fővel való vállalását az Új Színház *A mizantróp*-előadásában. Partnere, Hirtling István őszinte kitárulkozással éli Alceste drámáját, távolra vetíti a téziseket fölmondó, szokványosan emelkedett hanghordozástól. Fölkavaró hitelességgel, belső intenzitással járja végig a szerelem poklát, a gyötrődés megannyi változatát.

A legjobb férfi főszereplő: Király Levente a Galilei életében (a képen Pataki Ferenccel)

Révész Róbert felvétele

Kitűnő epizódalakításokban bővelkedett az évad, a bőség zavara fog el a jelölésnél. Kamarás Iván pompásan körvonalazott, jókora öniróniával fűszerezett, narcisztikus borbélya díjazásra érdemes a Vígszínház Zsótér rendezte Brecht-előadásából (*A szecsuani jóember*). Szakácsi Sándor Napkirálya is cizellált mestermunka az Új Színház Vidnyánszky rendezte Bulgakov-produkciójában (*Álszentek összeesküvése – Molière*).

A gyermekelőadások általános, musicalesített, nemegyszer bárgyú történetei ellenében, népi faragások ihlette, folklórban gyökerező, furfangos, költői puritanizmusával, szellemességével tűnik ki a Merlin Színház Atlantis Társulatának Benedek Elekmese adaptálása.

A legjobb jelmez, megítélésem szerint, a Weöres-színjáték karakterisztikum és artisztikum mezsgyéjén fogant kosztümjeiért (nem meglepő módon) Szakács Györgyit illetné.

A legjobb díszletet is volt miből kiválasztani: legmarkánsabbnak, a maga különlegességével, funkcionalitásával Khell Csörsznek a Weöres-drámához készített színpadképét ítéltem. A Nemzeti Színház technikai lehetőségeinek káprázatos s egyúttal szigorúan funkcionális kihasználásával brillírozott Mira János a Schwajda György rendezte Shakespeare-mű, *A vihar* produkciójában. A puszta fekete deszkákon mintegy varázsütésre téglalap alakú padok, asztalok, ülőalkalmatosságok, a temérdek süllyesztő jóvoltából pedig teraszosan kiképzett térségek, lépcsőzetes lejárók, ha úgy tetszik, parti meredélyek bukkannak föl, pazar helyszínváltásokat biztosítva a mesés történethez, korántsem öncélúan.

Képi világának sokszínűsége és a helyszínt szentesítő, tömör és mégis szuggesztív vizuális megoldásai miatt különdíjra javasolnám Milorad Krstić nagyvonalú, mindössze néhány nyomatékos díszletelemre összpontosító – Szikora János rendezésével összhangban álló – látványtervét *Az ember tragédiájá*nak látomásos megjelenítéséért a Nemzeti Színházban. Egész kollektíva élén gondoskodott a vizualitás megannyi metaforájáról (a kepleri bolygók sugallatos égre vetítésétől a falanszteri „kékben úszó laboratóriumig" stb.).

Van tehát reményre jogosító jelenség a magyar színjátszásban. Jó lenne, ha a jövőben ez terebélyesedne tovább, s a mindent elöntő kommersz visszaszorulna.

NÁNAY ISTVÁN
Színház

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – KÁRPÁTI PÉTER: PÁJINKÁS JÁNOS – GARACZI LÁSZLÓ: CSODÁLATOS VADÁLLATOK
- **A legjobb előadás:** OIDIPUSZ (Veszprém, rendezte: Ruszt József) – ANTIGONÉ (Szabadka–Zsámbék, rendezte: Bocsárdi László) – PÁC (Újvidék, rendezte: Mezei Kinga)
- **A legjobb rendezés:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – A GÉZAGYEREK (Debrecen, rendezte: Pinczés István)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** THEIRESIAS EMLŐI (Szentendre, rendezte: Kovalik Balázs) – A BALEK (Merlin Színház, rendezte: Jordán Tamás) – KARNYÓNÉ (Szentendre, rendezte: Magyar Attila)
- **A legjobb alternatív előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – PÉLDÁS TÖRTÉNET (Ariel Színház, rendezte: Barabás Olga) – TAMARA (Stúdió K., rendezte: Hajdú Szabolcs)
- **A legjobb gyerekelőadás:** HÓFEHÉRKE (Ciróka Bábszínház, rendezte: Rumi László) – RETEMETESZ (Kolibri Színház, rendezte: Balla Margit) – ESZEM A GESZTENYÉT (Budapest Bábszínház, rendezte: Lengyel Pál)

Koncz Zsuzsa felvétele

A legjobb női mellékszereplő: Schell Judit A kripliben

- **A legjobb női főszereplő:** SZORCSIK KRISZTA *(Antigoné,* Szabadka–Zsámbék; *Pác,* Újvidék) – TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – FÜLÖP ERZSÉBET *(Példás történet,* Ariel Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** GÁLFFI LÁSZLÓ *(Oidipusz,* Veszprém) – KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – SZEGEDI DEZSŐ *(Pájinkás János,* Vígszínház; *Vérnász,* Nyíregyháza)
- **A legjobb női mellékszereplő:** SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház) – TAKÁCS KATALIN *(Álszentek összeesküvése,* Új Színház) – CSOMA JUDIT *(Fogadó a Nagy Kátyúhoz,* Bárka Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** KERESZTES SÁNDOR *(Antigoné New Yorkban,* Zsámbék) – NEMES LEVENTE *(Ilja próféta,* Sepsiszentgyörgy) – TÖRKÖLY LEVENTE *(Titanic vízirevü,* Szabadka; *Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház)
- **A legjobb díszlet:** AMBRUS MÁRIA *(Galilei élete,* Szeged) – MEZEI KINGA *(Pác,* Újvidék) – KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)

A legjobb férfi főszereplő: Trill Zsolt az Álszentek összeesküvésében Schiller Kata felvétele

- **A legjobb jelmez:** JANOVICS ERIKA *(Pác,* Újvidék) – BENEDEK MARI *(Galilei élete,* Szeged) – SZAKÁCS GYÖRGYI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** FORGÁCS PÉTER *(Pájinkás János,* Vígszínház; *Vérnász,* Nyíregyháza) – MADAY GÁBOR *(A Gézagyerek,* Debrecen) – KATONA LÁSZLÓ *(Csirkefej,* Marosvásárhely; *Példás történet,* Ariel Színház)
- **Különdíj:** MÁCSAI PÁL és GUELMINO SÁNDOR a Madách Kamara új profiljának kialakításáért – KÁLÓ BÉLA *(*Szabadka) a *Johnny fegyverben* című monodráma előadásáért – GYARMATI KATA a *Pác* című előadás adaptációs munkájáért

A szavazás mennyiségi kritériumának – minimum hetven előadás megtekintése évadonként – eleget tettem: negyvenkilenc fővárosi, harminchat vidéki, harminc alternatív- és tánc-, harmincegy határon kívüli, huszonöt gyerek- és báb-, tíz opera- és huszonkét külföldi produkciót láttam (nem beszélve arról a közel ötven estéről, amikor többedszer néztem meg valamit).

Szavazatomhoz két kiegészítést szeretnék tenni. Feltűnően sok határon kívüli előadásra, művészre adtam voksomat. Nem érzelmi vagy egyéb elfogultságból, hanem azért, mert amit e térségből láttam, az átlagában is, kiemelkedő teljesítményként is jó és érdekes, valamint gondolatébresztőbb, fantáziadúsabb, mint a hazai produkciók túlnyomó többsége.

A másik megjegyzésem: anélkül, hogy az évadot általánosságban értékelném, valamit jelez, ha jó pár kategóriában nagyon fontos, magas színvonalú teljesítményeket nem tudtam szavazatommal visszaigazolni, hiszen csak három „legjobbra" lehet voksolni. Éppen ezért szeretném megemlíteni azokat az előadásokat és művészeket, amelyeket és akiket szívem szerint szintén felállítanék a magam dobogójára.

A díjakra javasoltakon kívül más-más szempontból tartom kitűnőnek Ascher Tamás *Erdő*jét (Kaposvár), Bérczes László *Hazaté*rését (Bárka Színház), Mácsai Pál *Mi újság, múlt század?* és *Jelenetek egy kivégzésből* című rendezését (Madách Kamara), Gothár Péter *A kripli*jét (Radnóti Színház), Alföldi Róbert *Macbeth*jét (Budapesti Kamaraszínház) és *Hamlet*jét (Nyitra), Novák Eszter *Nick Carter*ét (Tatabánya), Vidnyánszky Attila *Álszentek összeesküvését* (Új Színház), Bocsárdi László *Ilja prófétáját* (Sepsiszentgyörgy), Cătălina Buzoianu bárka színházbeli Pirandellóját *(Hat szereplő szerzőt keres).*

Ha az évad jelentős színészi alakításait veszem sorra, akkor még nagyobb a fájdalmam, hogy nem tudom díjazni például Molnár Piroskát és Lázár Katit (*Erdő* – s az utóbbit *A kékszakállú herceg vára* balsikerű zsámbéki előadásában nyújtott teljesítményéért), Szirtes Ágit (*Távoli vidék*), Udvaros Dorottyát (*Jelenetek egy kivégzésből*), Szávai Viktóriát (*Störr kapitány*), Csomós Marit (*A kripli*), Majzik Editet és Varga Évát (*Cselédek*), Ladányi Andreát (*Uni*), Bíró Krisztát és Gyabronka Józsefet (*El nem küldött levelek*), Sinkó Lászlót (*A fösvény*), Ilyés Róbertet (*Az orléans-i szűz*), Epres Attilát és Kaszás Attilát (*Don Juan*), Kézdy Györgyöt (*Retemetesz*), László Zsoltot (*Macbeth*), Trill Zsoltot (*Álszentek összeesküvése* és *Bolha a fülbe*), Magyar Attilát (*Karnyóné, Nick Carter*), Szabó Tibort (*Ilja próféta*), Szélyes Ferencet (*Csirkefej*).

A pályakezdők közül azért esett a választásom Forgács Péterre, mert eddigi munkái alapján szuverén látásmódú, hatásos képekben gondolkodó, ugyanakkor erős szerkezeteket létrehozó rendezőnek mutatkozik, a két színész közül pedig Maday Gábor több

emlékezetes epizód után most *A Gézagyerek* címszerepében érett színészként mutatkozott meg, míg az egészen fiatal Katona László két előadásban is bizonyította kivételes képességeit.

A legszubjektívebb kategória a különdíjé, épp ezért illik indokolni döntésemet. Mácsai Pál vezetése alatt határozott és minőségi változás következett be a Madách Kamara arculatában. Ebben a módosulásban nagy szerepet játszik Mácsai dramaturg társa, Guelmino Sándor is. Szavazatommal egyrészt a már megtett lépéseket szeretném elismerni, egyben megerősíteni az elkezdett út végigjárásának fontosságát.

Megrázó és hallatlanul erős élményt nyújtott Káló Béla egy háborús témájú, ugyanakkor nagyon emberi monodráma előadásával, amely nemcsak és nem elsősorban roppant fizikai teljesítmény, hanem egyszersmind a színészi átélés nagyszerű példája, de a műfaj alapján nem sorolható egyértelműen az alakítás kategóriába. Az évad egyik legjelentősebb előadása az újvidéki *Pác,* amelyet Gyarmati Kata dramaturg (Mezei Kinga rendezővel közösen) adaptált Hamvas Béla *Karneváljából.* Az elkészült produkció nem regényátültetés, hanem a prózai műből kiinduló, azzal egyenértékű szuverén színpadi alkotás.

PERÉNYI BALÁZS

Ellenfény

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád)
- **A legjobb rendezés:** A SZECSUANI JÓEMBER (Vígszínház, rendezte: Zsótér Sándor) – A REVIZOR (Pécs, rendezte: Bagossy László) – ÁRNYAK SZÍNHÁZA (Ciróka Bábszínház, rendezte: Rumi László)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** A BALEK (Merlin Színház, rendezte: Jordán Tamás)
- **A legjobb gyerekelőadás:** ÁRNYAK SZÍNHÁZA (Ciróka Bábszínház, rendezte: Rumi László)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** BEZERÉDI ZOLTÁN *(A revizor,* Pécs) – MAGYAR ATTILA *(Nick Carter,* Tatabánya) – LÁSZLÓ ZSOLT *(Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** KOVÁCS ZSOLT (*Vőlegény,* Kaposvár)
- **A legjobb díszlet:** AMBRUS MÁRIA (*A szecsuani jóember,* Vígszínház)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** MADAY GÁBOR (*A Gézagyerek,* Debrecen)
- **Különdíj:** FARAGÓ BÉLA a Bárka Színház előadásainak kivételesen igényes zenei világáért

Miért a *W?* Az előadás számos problémát vet fel, és én a kérdéseimet, kétségeimet fogalmaztam meg az Ellenfény polemikusra sikeredett kritikai párbeszédében. Mégis, ha visszagondolok az elmúlt évadra, számomra kétségtelenül a legfontosabb bemutató a *Munkáscirkusz* volt. Ráadásul páratlanul erősnek érzem a Krétakör „Büchner"-évadát, kimagaslóan színvonalas volt a 2001–2002-es repertoárjuk. Szavazatommal a többi előadásukra is voksoltam.

Miért nem alternatív? A társulat és vezetője többször kinyilvánította, nem érzi magát alternatívnak, nem viseli szívesen ezt a címkét. A Krétakör nemcsak az alternatív mezőnyben, hanem abszolút értékben is a legjobb volt számomra.

SÁNDOR L. ISTVÁN

Ellenfény

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – KÁRPÁTI PÉTER: NICK CARTER
- **A legjobb előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – NICK CARTER (Tatabánya, rendezte: Novák Eszter) – PÁC (Újvidék, rendezte: Mezei Kinga)
- **A legjobb rendezés:** ANTIGONÉ; ILJA PRÓFÉTA; A CSODA (Szabadka–Zsámbék; Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) – A KRIPLI (Radnóti Színház, rendezte: Gothár Péter) – A REVIZOR (Pécs, rendezte: Bagossy László)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** DADAISTÁK (Katona József Színház, rendezte: Bozsik Yvette) – JACQUES AVAGY A BEHÓDOLÁS (Maladype Találkozások Színháza, rendezte: Balázs Zoltán)
- **A legjobb gyerekelőadás:** ÁRNYAK SZÍNHÁZA (Ciróka Bábszínház, rendezte: Rumi László) – RETEMETESZ (Kolibri Színház, rendezte: Balla Margit) – GYERMEKTRAGÉDIA (Kerekasztal Színházi Nevelési Központ, rendezte: Kaposi László)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – TÓTH ILDIKÓ (*A feleségem története,* Tatabánya) – VARJÚ OLGA (*Harlekin milliói,* Nyíregyháza)
- **A legjobb férfi főszereplő:** SZEGEDI DEZSŐ (*Pájinkás János,* Vígszínház) – BEZERÉDI ZOLTÁN (*A revizor,* Pécs) – MAGYAR ATTILA (*Nick Carter,* Tatabánya)
- **A legjobb női mellékszereplő:** SCHELL JUDIT (*A kripli,* Radnóti Színház) – SZÁVAI VIKTÓRIA (*Störr kapitány,* Radnóti Színház) – LÁZÁR KATI (*Vőlegény; Erdő,* Kaposvár)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** SZOMBATHY GYULA (*A kripli,* Radnóti Színház) – PÁLFFY TIBOR (*A csoda,* Sepsiszentgyörgy) – KULKA JÁNOS (*A kripli,* Radnóti Színház)
- **A legjobb díszlet:** MÁTRAVÖLGYI ÁKOS és GROSSCHMID ERIK *(Árnyak színháza,* Ciróka Bábszínház) – MEZEI KINGA *(Pác,* Újvidék) – BARTHA JÓZSEF *(Ilja próféta,* Sepsiszentgyörgy)
- **A legjobb jelmez:** FÜZÉR ANNI (*Vérnász,* Nyíregyháza) – SZAKÁCS GYÖRGYI (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – ZEKE EDIT (*Szentivánéji álom,* Nyíregyháza)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** MADAY GÁBOR (*A Gézagyerek,* Debrecen) – BALÁZS ZOLTÁN (*Jacques avagy a behódolás,* Maladype Találkozások Színháza) – REZES JUDIT (*Top Dogs,* Kamra; *Szétbombázva,* Thália Színház)
- **Különdíj:** A KAPOSVÁRI GYEREKSZÍNHÁZI BIENNÁLE SZERVEZŐI – SEPSISZENTGYÖRGYI TÁRSULAT – ÁGOSTON BÉLA bábszínházi zenéiért

Döbbenetes, hogy ilyen gyenge, unalmas, üres évad után minden folytatódhat ugyanúgy, mint eddig! Hogy a színházi szakma nem érzi úgy, hogy önvizsgálatra volna szüksége: belső értékrendjének, távlati céljainak tisztázására, rövid és hosszabb távú stratégiák kidolgozására. Pedig nyilvánvaló, enélkül feltartóztathatatlanul eljelentéktelenedik a magyarországi színjátszás. Nemcsak a politika fennhatósága alól kellene felszabadítani a színházművészetet, hanem új kezdeményezések, vitathatatlan értékek befogadására is alkalmassá kellene tenni a struktúrát.

Döbbenetes, hogy a Krétakör Színháznak – miközben több jelentős előadást is létrehozott, nemzetközi rangot szerzett – továbbra is a színházi élet perifériáján kell tengődnie. Hogy a fenntartók nem érzik szükségesnek, hogy helyzetbe hozzák a társulatot, épülethez, megnyugtató finanszírozáshoz juttassák őket, hogy a szakma sem érez késztetést arra, hogy szolidaritásával, állásfoglalásával kikényszerítse ezt a döntést. Az természetes, hogy a Schilling Árpád rendezte *W* megosztja a színházi közvéleményt,

vitákat kavar – hisz a célja a provokáció –, de az már érthetetlen, hogy ez a szembesítés miért nem rázza fel a honi színházcsinálókat. Egyszerűbb a Krétakör teljesítményét az alternativitás zárójelébe tenni, a furcsaságoknak, extrém kísérleteknek kijáró távolságtartással szemlélni, mint a *W – Munkáscirkusz* által tartott színházi tükörbe belenézni. Miközben a szakma (beleértve a kritika jelentősebb részét is) a tradicionálisabb értékeket igyekszik védeni, nem veszi észre, hogy ezzel egyre tágabb teret nyit a rutinnak, a megszokásnak, a semmitmondásnak. Az a művészet ugyanis, amely nem kényszerül saját szerepének, kifejezéskészletének szüntelen újragondolására, előbb-utóbb színvonaltalanságba süpped.

Döbbenetes, hogy a színházi életben ugyanaz a kontraszelekció működik, mint a politikában és a gazdasági életben: az önérvényesítés képessége, a kapcsolati tőke sokkal többet ér, mint a tehetség, a rátermettség. Ez az „elv" határozza meg, hogy ki kerülhet helyzetbe – akár mint igazgató, akár (az előbbi következményeként) mint egyszerű színházi alkotó. Mindezt ellenpontozhatná az egészséges szakmai közvélemény, de a közöny, az érdektelenség, az egzisztenciaféltés nem segít a színházi értékek tisztázásában, megvédésében. Így fordulhat elő például az, hogy Háy János egyéni hangú darabjának érdekes előadását csak mintegy véletlenül fedezi fel a szakma (a POSZT-on), de cinikus hallgatással tudomásul veszi, hogy az előadás rendezőjére és több színészére nem tart igényt az új debreceni vezetés, és bezárja azt a stúdiószínházat is, amely évek óta a kortárs magyar dráma szinte egyetlen említésre érdemes fórumaként működött. Mint ahogy nem vett tudomást a szakma Kárpáti Péter új darabjának tatabányai bemutatójáról sem (a POSZT válogatójának ízlésébe ez az előadás már nem fért bele), pedig Novák Eszter rendezése azt az elementáris játékosságot folytatja, amely új színházi munkáit (többek között a remek Grabbét) is jellemezte. (Külön elemzést érdemelne, hogy Novák hogy képes ötletszerűnek tűnő játékok sorozatából konzekvens darabértelmezést felépíteni, s ezzel kibontani a vázlatosnak tetsző szöveg vitathatatlan mélységeit.)

De döbbenetes a szakmai közöny a színházi élet más területeivel szemben is. Például a határon túli magyar színházak egyre nívósabb teljesítményéről sem vesznek tudomást a hazai színházcsinálók. Pedig az évadot ismét a kisvárdai fesztivál mentette meg, ahol négy-öt igazán remek produkció is szerepelt. Több, mint amit a hazai színpadokon egy évadban látni. De a honi alkotók ezzel a tükörrel sem akarnak szembesülni: a szakma az idén sem volt ott Kisvárdán, a POSZT közönsége pedig könnyedén túltette magát az *Ilja próféta* szívszorítóan mulatságos élményén. Mint ahogy Bocsárdi László más rendezésein is. Nagyon kevesen látták tavaly nyáron a zsámbéki *Antigoné*t (amely az utóbbi évek egyik legjobb előadása), mint ahogy az *Énekes madár*ból készített *A csodá*t sem látták a szakmabeliek. Így nem kell azzal a ténnyel szembesülni, hogy Sepsiszentgyörgyön sajátos színpadi nyelvet teremtő, izgalmas színészi játékstílust kialakító színházi műhely működik. Mint ahogy Újvidéken is: Mezei Kinga újabb rendezése, a *Pác* ismét kivételes színészi összjátékból felépített remeklés.

De nemcsak a határon túli színházakat, hanem a gyerekszínházakat is önmentő rezervátumba zárja a szakmai közvélemény. Így azokkal a kreatív kísérletekkel, izgalmas teljesítményekkel sem kell szembesülnie, amelyek ezen a területen születnek. Például a Rumi László rendezte megejtő-szívszorító *Leporello első könyv*ében több vizuális ötletet látni egy óra alatt, mint a magyarországi színpadokon egy egész évadban. A kaposvári gyerekszínházi szemle szervezőit (legfőképpen Novák Jánost) ezért elismerés illeti – annak ellenére, hogy a nívós előadásokat felvonultató seregszemléről (és annak eredményeiről) eddig nem jelent meg a lapokban semmi.

** (A SZÍNHÁZ szeptemberi számának huszonhat oldalas gyerekszínházi összeállításában összefoglaló írás foglalkozott a fesztivállal – A Szerk.)*

SZÁNTÓ JUDIT
Színház

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – HAT SZEREPLŐ SZERZŐT KERES (Bárka Színház, rendezte: Cătălina Buzoianu)
- **A legjobb rendezés:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – MACBETH (Budapesti Kamaraszínház, rendezte: Alföldi Róbert) – BOLHA A FÜLBE (Új Színház, rendezte: Vidnyánszky Attila)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** –
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – SZIRTES ÁGI (*Távoli vidék,* Katona József Színház) – KOVÁTS ADÉL (*Störr kapitány,* Radnóti Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** GÁLFFI LÁSZLÓ (*Jelenetek egy kivégzésből,* Madách Kamara) – LÁSZLÓ ZSOLT (*Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** SCHELL JUDIT (*A kripli,* Radnóti Színház) – SZABÓ MÁRTA (*Hat szereplő szerzőt keres,* Bárka Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** TRILL ZSOLT (*Bolha a fülbe, Álszentek összeesküvése,* Új Színház) – HEGEDŰS D. GÉZA (*Elsötétítés,* Pesti Színház)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb jelmez:** SZAKÁCS GYÖRGYI (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** LENGYEL TAMÁS (*A kripli,* Radnóti Színház)
- **Különdíj:** MÁCSAI PÁL a Madách Kamara megújításáért

SZŰCS KATALIN
Criticai Lapok

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – KÁRPÁTI PÉTER: PÁJINKÁS JÁNOS – GARACZI LÁSZLÓ: CSODÁLATOS VADÁLLATOK
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – A GÉZAGYEREK (Debrecen, rendezte: Pinczés István) – GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor)
- **A legjobb rendezés:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – A GÉZAGYEREK (Debrecen, rendezte: Pinczés István)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** SENKI SEM TÖKÉLETES (Békéscsaba, rendezte: Megyeri Zoltán)
- **A legjobb alternatív előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – PÉLDÁS TÖRTÉNET (Ariel Színház, rendezte: Barabás Olga) – MEGTISZTULVA (Trafó, rendezte: Zsótér Sándor)
- **A legjobb gyerekelőadás:** RETEMETESZ (Kolibri Színház, rendezte: Balla Margit) – DIÓTÖRŐ (Eger, rendezte: Csizmadia Tibor)
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – SZORCSIK KRISZTA (*Pác,* Újvidék) – BÖRCSÖK ENIKŐ *(A szecsuani jóember,* Vígszínház)

A legjobb díszlettervező: Khell Csörsz a Szent György és a Sárkány díszletéért Koncz Zsuzsa felvétele

- **A legjobb férfi főszereplő:** KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – MADAY GÁBOR *(A Gézagyerek,* Debrecen) – SZEGEDI DEZSŐ *(Pájinkás János,* Vígszínház; *Vérnász,* Nyíregyháza)
- **A legjobb női mellékszereplő:** MOLNÁR ERIKA *(Csodálatos vadállatok,* Zsámbék) – LÁZÁR KATI *(Erdő,* Kaposvár) – VARGA ZSUZSA *(Störr kapitány,* Kaposvár)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** MISKE LÁSZLÓ és KÓTI ÁRPÁD *(A Gézagyerek,* Debrecen) – SZAKÁCSI SÁNDOR *(Álszentek összeesküvése,* Új Színház) – HAUMANN PÉTER *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb díszlet:** ADRIANA GRAND *(A lecke,* Temesvár) – KHELL CSÖRSZ (*Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – MEZEI KINGA (*Pác,* Újvidék)
- **A legjobb jelmez:** BENEDEK MARI *(Galilei élete,* Szeged) – DOBRE-KÓTHAY JUDIT *(Példás történet,* Ariel Színház) – TRESZ ZSUZSA *(Tartuffe,* Komárom)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** MADAY GÁBOR *(A Gézagyerek,* Debrecen) – KATONA LÁSZLÓ *(Példás történet,* Ariel Színház)
- **Különdíj:** MÁCSAI PÁL a Madách Kamara megújításáért – MÁTYÁS IRÉN a Zsámbéki Nyári Színházért

Nem irigyeltem a POSZT zsűrijét, amikor a legjobb előadás, rendezés vagy, mondjuk, a férfi alakítás díjáról kellett döntenie – a versenyprogram válogatásával természetesen igyekeztem őket nehéz helyzetbe hozni. Az a tíz hazai és két határon túli (összesen tehát tizenkét) előadás, amelyet az első körben – az eredeti megállapodás szerint – beválogattam, mind díjesélyesnek tűnt valamelyik kategóriában, s a kiegészítésként bekerült négy produkciónak is voltak természetesen elismerésre méltó elemei. (Most már elárulom, a nagyszínpad „megtöltésére" három előadás elég lett volna, tizenötre duzzasztván a versenyprogramot, tizenhatodikként egy szívemnek kedves stúdió-előadást már azzal csempésztem be, hogy ha Forgách András tavaly annyit válogatott be, akkor legyen most is így.)

Az én helyzetem adott esetben annyival könnyebb a POSZT zsűrijénél, hogy legalább három helyre voksolhatok egy-egy kategóriában, nehezítette viszont, hogy a válogatás lezárultával az addig látott előadások száma (163) tovább bővült (több mint kétszázra) az Alternatív Színházi Szemlével s a későbbi határon belüli és túli újabb bemutatókkal, amelyek közül nem egy ugyancsak jelentős. Feltétlenül meg kell említenem például a temesváriak Victor Ioan Frunza rendezte Ionesco-előadását, *A leckét*, amely listámon csak a díszlet kategóriájában szerepel, pedig mint előadás is rendkívül jelentős, vagy az újvidékiek Hamvas-feldolgozását, a *Pác*ot, amely az előadás egészét tekintve ugyancsak fontos, formátumos produkció. És akkor nem szóltam még például a szabadkaiak *Titanic vízirevüjéről* vagy a tavaly nyáron Zsámbékon született, Bocsárdi László rendezte *Antigonéról*. (A POSZT programján szerepelt előadásokat most értelemszerűen nem említem, hiszen a válogatás ténye részemről elismerés, szavazat.) A legnehezebb dolga a pécsi zsűrinek a férfi alakítás kategóriájában lehetett. Nagy könnyebbség most számomra, hogy a Budapesti Kamara *Bűn és bűnhődése* még az előző évad végén született, miként a miskolci *Tizenkét dühös ember* is, így legalább az ezekben látható kitűnő alakításokkal nem kellett most számolnom. A Katona József Színház *Szent György és a Sárkány* című előadására adott szavazataimba még csak beleérthető és -értendő Fekete Ernő vagy Lengyel Ferenc kitűnő alakításának elismerése, de Epres Attila és Kaszás Attila

(Don Juan, kecskeméti Katona József Színház) vagy Bezerédi Zoltán és Széles László *(A revizor,* Pécsi Nemzeti Színház), illetve Kovács Zsolt és Kocsis Pál *(Erdő,* kaposvári Csiky Gergely Színház) kitűnő kettősének hiányát a listámon nem tudom ekként kompenzálni (az utóbbi előadásból Molnár Piroska alakítása is fájdalmas hiány a listámon), miként Szombathy Gyula hiányát sem, holott *A kripli*ben (Radnóti Színház) lenyűgözően jó.

Az ilyenkor óhatatlanul működésbe lépő lelkiismeret-furdalást, hiányérzetet csak az enyhíti, hogy okozójuk éppen a sok-sok érték, ami soha nem lehet túl sok, még ha a listára nem is fér mind.

TOMPA ANDREA

Világszínház (OSZMI)

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – PÁC (Újvidék, rendezte: Mezei Kinga)
- **A legjobb rendezés:** GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) – A REVIZOR (Pécs, rendezte: Bagossy László)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** –
- **A legjobb gyerekelőadás:** ÁRNYAK SZÍNHÁZA (Ciróka Bábszínház, rendezte: Rumi László)
- **A legjobb női főszereplő:** SZORCSIK KRISZTA *(Pác,* Újvidék) – SCHELL JUDIT *(Patkányok,* Radnóti Színház) – BÖRCSÖK ENIKŐ *(A szecsuani jóember,* Vígszínház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – BEZERÉDI ZOLTÁN *(A revizor,* Pécs) – SZEGEDI DEZSŐ *(Pájinkás János,* Vígszínház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** MOLNÁR ERIKA *(Megtisztulva,* Trafó; *A szecsuani jóember,* Vígszínház) – LÁNG ANNAMÁRIA *(W – Munkáscirkusz; Leonce és Léna,* Krétakör Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** FEKETE ERNŐ *(Hedda Gabler,* Katona József Színház) – SZOMBATHY GYULA *(A kripli,* Radnóti Színház) – CSERNIK ÁRPÁD *(Pác,* Újvidék)
- **A legjobb díszlet:** AMBRUS MÁRIA *(Galilei élete,* Szeged; *A szecsuani jóember,* Vígszínház; *Megtisztulva,* Trafó; *Megbombázva,* Thália Színház) – ADRIANA GRAND *(A lecke,* Temesvár) – ANTAL CSABA *(A revizor,* Pécs)
- **A legjobb jelmez:** BENEDEK MARI *(Galilei élete,* Szeged; *A szecsuani jóember,* Vígszínház; *Megtisztulva,* Trafó; *Megbombázva,* Thália Színház) – VELICH RITA *(Stella,* Kamra)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT az évadban nyújtott alakításaiért
- **Különdíj:** KRÉTAKÖR SZÍNHÁZ

Nekem jó volt. Mármint ez az évad. Személyes színháztörténeti emlékezetem, amely – mint ez a szavazás nagyképűen mutatja – a kollektív emlékezetre is kíván (első ízben) hatni – sokféle élménnyel gazdagodott:

Zsótér Sándor intellektuális és vizuális színháza – ahogyan egyik kritikusa megfogalmazta – absztrakt teatralitás. Másfajta attitűdöt vár el nézőjétől: előadásainak kontemplatív tempójához az olvasó ember meg-megálló, visszalapozó, előrearaszoló befogadásához hasonlító magatartás illik. Zsótér félreismerhetetlen

A legjobb jelmeztervező: Szakács Györgyi. Fullajtár Andrea, Bán János és Fekete Ernő a Szent György és a Sárkányban

Koncz Zsuzsa felvétele

vizuális nyelvet beszélő alkotótársaival (Benedek Mari, Ambrus Mária) és dramaturg-fordítójával (Ungár Júlia) összeforrva, de otthontalanul járják az ország színházait. Az egyedi Brechtek (Víg, Szeged) mellett ugyanolyan fontosak – mondjuk így – a struktúra peremén létrejövő Sarah Kane-előadások.

A Krétakör *W*-je. A *Munkáscirkusz* új színházi nyelvet teremt, a fizikai színházét, amelyre nem az intellektusom vagy a retinám, hanem a zsigereim emlékeznek. A Krétakör – és szándékosan nem írok „csak" Schilling Árpádot – a legerősebb, színészileg hihetetlenül felkészült csapat. Akiknek ettől még nem jár színház, legfeljebb egy állami kitüntetés. Ezért aztán következő Büchnerüket egy nagyobbacska brooki szőnyegen játsszák. S aztán felülnek a varázsszőnyegre, elrepülnek valami távoli országba, és már haza se térnek.

És a folytatás: a Katona nagyszabású klasszicizáló vállalkozása, a *Szent György és a Sárkány*. Bagossy nagyszerű *A revizor*-előadása Pécsett. A Közép-Európa Táncszínház remek *Barbárok*ja. Bozsik besorolhatatlan *Dadaisták*ja (Kamra). A Radnóti egyenletesen magas színvonalú klasszikus munkái. Egy jó előadás a főiskolán: *Attack*. A Zsámbéki Nyári Színház tevékenysége, úttörő ambientális színházi törekvései; kiemelendő: Vidnyánszky utópisztikus víziója, a *Kioldás-tanulmány*. A Trafó magas színvonalú, esztétikailag letisztult munkája.

A határon túli színházak. Az újvidékiek rendkívüli előadása a *Pác*, Hamvas *Karneváljának* verbális lázálma izgalmas, új mozgás- és hangnyelvre lefordítva, remek színészek előadásában. Nagyon erős társulat a sepsiszentgyörgyi, és folyamatosan magas színvonalú a munka Bocsárdi László irányításával. Barabás Olga (Ariel-Underground, Marosvásárhely) remek, színészközpontú *Példás története*.

A hiányzó kortárs magyar dráma. *A Gézagyerek* és a belőle született egyszerű és találékony előadás mellett Kárpáti Péter *Pájinkás János*ából készült izgalmas előadás a kellő figyelemmel nem követett nyíregyházi után. Annál több a külföldi kortársdráma-bemutató: megtört a hallgatás a Sarah Kane-darabok körül – mindkét előadást Zsótér rendezte a maga összetéveszthetetlen, redukált mozgásszínházi-vizuális-intellektuális nyelvén; új fordításban, Varró Dániel nagyszerű nyelvén szólalt meg *A kripli* egy élvezetes, pergő előadásban, a Radnótiban; volt Barker-bemutató, láttuk *A Vagina Monológok*at meg a *Top Dogs*ot és – sajnos – a Schmitt-ponyvákat a Kamaraszínházban.

Dilemmáim. Egyrészt saját díjcsapdáink. A fogalom tisztázatlansága ellenére (esztétikai vagy intézményi kategória?) az úgynevezett alternativitás egyre szürkébb termékei, melyet a vérszegény alternatív fesztivál is jelez. Ezzel szemben professzionális, magas színvonalú, új esztétikát teremtő produkciók a színházi struktúra peremén, alternatív intézményi feltételek közt (a Trafó és a Thália produkciós vállalkozásai). A zenés-szórakoztató színház folyamatos leépülése, illetve a kategória színháztörténeti-esztétikai elévülése.

Másrészt: a hiányzók. A távol levők, a külföldön dolgozók, a perifériára szorultak.

Végül pedig akikről nem szoktunk szavazni – bár van ország, ahol kiosztják a legjobb külföldi előadás díját is –: itt volt Vasziljev, Nagy József, a Nederlands Dans Theater, Béjart, a csodás stuttgarti *Alcina*, a Cirque Baroque.

URBÁN BALÁZS

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – GARACZI LÁSZLÓ: CSODÁLATOS VADÁLLATOK
- **A legjobb előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László) – SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor)
- **A legjobb rendezés:** GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – TÉLI REGE (Pesti Magyar Színház, rendezte: Vidnyánszky Attila) – MACBETH (Budapesti Kamaraszínház, rendezte: Alföldi Róbert)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** CSONGOR ÉS TÜNDE (Bábrándozók, rendezte: Badacsonyi Angéla) – TAMARA (Stúdió K., rendezte: Hajdú Szabolcs) – BARBÁROK (Közép-Európa Táncszínház, rendezte: Horváth Csaba)
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – BÖRCSÖK ENIKŐ *(A szecsuani jóember,* Vígszínház) – MOLNÁR PIROSKA *(Erdő,* Kaposvár)
- **A legjobb férfi főszereplő:** KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – MADAY GÁBOR *(A Gézagyerek,* Debrecen) – KASZÁS ATTILA *(Don Juan,* Kecskemét)
- **A legjobb női mellékszereplő:** MOLNÁR ERIKA *(Csodálatos vadállatok,* Zsámbék; *Megtisztulva,* Trafó) – SZÁVAI VIKTÓRIA *(Störr kapitány,* Radnóti Színház) – KISS ESZTER *(Hedda Gabler,* Katona József Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** HAUMANN PÉTER *(Szent György és a Sárkány, Hedda Gabler,* Katona József Színház) – SZAKÁCSI SÁNDOR *(Álszentek összeesküvése,* Új Színház) – ANGER ZSOLT *(Erdő,* Kaposvár)
- **A legjobb díszlet:** KHELL CSÖRSZ *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház) – ADRIANA GRAND *(A lecke,* Temesvár) – AMBRUS MÁRIA *(Galilei élete,* Szeged; *A szecsuani jóember,* Vígszínház)
- **A legjobb jelmez:** BENEDEK MARI *(Galilei élete,* Szeged) – SZAKÁCS GYÖRGYI *(Erdő,* Kaposvár) – BARTHA ANDREA *(Macbeth,* Budapesti Kamaraszínház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT *(Szétbombázva,* Thália Színház)
- **Különdíj:** MELIS LÁSZLÓ *A csoda alkonya* zenéjéért

„Menet közben" nem éreztem különösebben erősnek az évadot, az utolsó egy-két hónapban viszont annyi sikerült előadást láttam (részben persze néhány késő tavaszi vendégjátéknak és a POSZT-nak köszönhetően is), hogy több kategóriában is komoly gondot jelentett a szavazólap kitöltése. Nem emlékszem olyan évre, amikor ennyit töprengtem volna a legjobb előadásra, illetve rendezőre leadott szavazatokon – s végül olyan fontosnak, jelentősnek érzett teljesítményeket sem tudtam lapomra ráírni, mint Bagossy Lászlónak a konvenciókat egészen eredeti módon s igen magas szakmai színvonalon továbbgondoló pécsi *A revizor*-rendezése; az újvidéki társulatnak a tavalyi *Szelídítések*nél talán valamivel egyenetlenebb, de gyönyörű és páratlanul intenzív jeleneteket is tartalmazó előadása, a *Pác* (rendező: Mezei Kinga), vagy (s ez a legnagyobb szívfájdalmam) a Pinczés István rendezte debreceni *A Gézagyerek,* mely számomra a közelmúlt egyetlen példája arra, hogy egy jelentős, sokszólamú, összetett kortárs magyar dráma egy valóban jelentékeny, színes, eredeti ötleteket is tartalmazó előadásban nyerje el színpadi formáját. Igaz, éppen ez az évad kínál egy másik példát: Garaczi László eddigi legsikerültebb drámájából a debreceni színész-rendező, Jámbor József készített talán kevesebb *trouvaille*-jal bíró, helyenként egyenetlenebb, de igen színvonalas, erőteljes hatású előadást Zsámbékon, majd a Merlinben.

S a többi sem néma csend, még a kortárs drámák terén sem: Darvasi László új darabját rögvest két színház is bemutatta, s noha a szöveg igen közel áll hozzám, egyelőre inkább óvatos útkeresésnek érzem a szerző korábbi darabjaihoz képest. Hasonlóképp útkeresésnek tűnik Kárpáti Péter *Nick Carter*je, amelyből számomra leginkább a korábbi darabok friss szellemessége, lendülete hiányzik, s melynek egymásra épülő játékkeretei talán némiképp átláthatóbbak az optimálisnál (s amelyből azért igen jó előadás született Tatabányán, Novák Eszter rendezésében).

Az előadások terén pedig végképp hiányos a lista, hiszen nem fértek rá olyan színvonalas és szellemes előadások, mint az Ascher Tamás rendezte kaposvári *Erdő* vagy a szinte örömszínházzá érő vígszínházi *Pájinkás János* (rendező: Forgács Péter). Nem kerülhetett rá Victor Ioan Frunza *A lecke*-rendezése, amely az unalomig ismert Ionesco-darabból hozott létre virtuóz, egyben megrázó előadást, s végképp nem szerepelhetett olyan, szakmai színvonalukat tekintve nem egészen egységes, de igen izgalmas, eredeti, sok részértékkel bíró produkciók, mint Zsótér vígszínházi Brecht-rendezése, a Forgács által Nyíregyházán színre vitt *Vérnász*, a Bodolay Géza rendezte kecskeméti *Don Juan* vagy Szergej Maszlobojscsikov rendezői bemutatkozása a Pesti Magyar Színházban (igaz, ez utóbbi az olvasott és hallott recenziók alapján alighanem egyértelmű különvéleményem). A felsorolt bemutatók jó része korábbi évadokban valószínűleg esélyes lett volna a képzeletbeli dobogóra, az idén viszont Schilling Árpád és társulata egy, a magyar színház által gyakorlatilag ignorált színházi formát valósított meg nagyon magas és egységes szinten; a Bocsárdi László kezei alatt végképp, szinte még a vitathatatlan szakmai különbségeket is feledtető módon összeforrott sepsiszentgyörgyi társulat pedig egyszerre torokszorongató és pokolian mulatságos bemutatót tartott; Zsámbéki Gábor Weöres Sándornak a szakmai közvélekedés által csaknem játszhatatlannak tartott klasszikus darabjából készített rendkívül következetes értelmezésen alapuló, a társulat erejét is demonstráló produkciót; Zsótér Sándor gondolati tisztaságot, fegyelmet és inventiózus formai megoldásokat vegyítő, mélyen elgondolkodtató és felszabadítóan szellemes *Galilei élete*-rendezése valósággal megújította a szegedi társulatot; miként Vidnyánszky Attila is kivételesen erős hatást gyakorolt eddigi legmélyebb és legszebb magyarországi rendezésével a Magyar Színház színészeire; Alföldi Róbert pedig a *Sirály* óta legkövetkezetesebb, leginkább végiggondolt és legszuggesztívebb előadását rendezte meg.

S akkor még nem írtam a színészi alakításokról: Törőcsik Mari és Király Levente játékát szívesen jellemezném a monumentális szóval, ha nem volna mindkettőnek fő vonzereje az a keresetlen, természetes egyszerűség, melyet a színészi személyiség hitelesít, s amelytől minden efféle pátosz távol áll. De csaknem hasonló értékűnek érzem Börcsök Enikő intenzív, mégis hajlékony, egész előadást vállain cipelő Sen Te/Sui Ta-alakítását s a debreceni *A Gézagyerek* főszerepében Maday Gábor számomra revelatív játékát. És itt sem fértek fel a listára olyan teljesítmények, mint Szegedi Dezső egész előadást maga köré szervező, magával ragadó Ámi Lajosa a *Pájinkás*ban, Bezerédi Zoltán és Széles László lehengerlő kettőse *A revizor*ban, Kocsis Pál formátumos Szomorovja az *Erdő*ben, a hálátlan főszerepet ritka intenzív színészi jelenléttel megoldó Fekete Ernő a *Szent György*ben, Horváth Virgil színészi megújulást ígérő játéka a *Komédiások*ban, László Zsolt és Horváth Lili felkavaró erejű párosa a *Macbeth*ben, Cserhalmi György és Kováts Adél egészen másként felkavaró kettőse a Radnóti *Störr kapitány*ában, Kerekes Éva kiismerhetetlen, sokszínű Színésznője *A testőr*ben. S a sor még folytatható lenne, akár az epizodistákkal, ahová kitűnő jelöltjeim mögé már nem tudtam beírni, többek közt, Trill Zsolt, Iglódi István,

Koncz Zsuzsa felvétele

A legígéretesebb pályakezdő: Rezes Judit a Szétbombázva című előadásban

Lengyel Ferenc, Miske László, Kóti Árpád, illetve Lázár Kati, Pelsőczy Réka, Szorcsik Kriszta, Csoma Judit nevét.

Ám a bőség e fent vázolt zavara sem feledteti az évad negatívumait. A menetrend szerinti botrányokat már szinte felesleges is ragozni, ám tény: művészet és politika feloldhatatlannak látszó összefonódása egyre több helyen ellehetetleníti az alkotói folyamatokat. Igaz, egyik-másik kinevezés nem pusztán a politika, hanem a szakma súlyos értékzavaraira is rávilágít. E tekintetben talán nem is az olyan, országos publicitást és politikai visszhangokat vonzó ügyek a legfontosabbak, mint a Nemzeti vagy az Opera körüli botrányok

(noha ezek groteszk-torz társadalmi folyamatok emblematikus leképeződései lehetnek), hanem az olyan „apróságok", mint hogy a debreceni műhelyt – melyhez nem csak az idei évadban kapcsolódtak fontos új magyar drámák jelentékeny ősbemutatói – egy legjobb esetben is felelőtlennek, inkompetensnek mondható vezetői döntés gyakorlatilag megsemmisíti, vagy hogy a folyamatosan fontos előadásokat létrehozó Krétakör Színház állandó játszóhely és megfelelő anyagi kondíciók hiányában kénytelen működni. Ellenkező irányú folyamat pedig felettébb ritka; egyetlen üdítő ellenpéldaként a Mácsai Pál vezetésével megújuló Madách Kamarát lehetne említeni, amely két biztató előadással indult (s amelyet, ha nem tartanám magam ahhoz az alapelvhez, hogy a különdíjnál csak a máshová nem sorolható egyéni teljesítményeket veszem számba, bizonyosan díjra javasolnék).

A színházak pedig megfelelési kényszerben élnek, nem pusztán politikai, de gazdasági szempontból is, aminek egyik következménye az igénytelenség, a másik a semmilyen kockázatot nem vállaló műsorpolitika. Egyre kevesebb színház kivétel ez alól, egyre kevesebb társulat működik műhelyként, s ami talán a legelkeserítőbb: egyre kevesebb teátrum mondhatja el magáról, hogy előadásai nem mennek bizonyos színvonal alá. Nem egy színházban látható (akár egymást követő estéken is) kifejezetten jó és elrettentően rossz produkció. S itt nem (vagy legalábbis nem elsősorban) műfajokról vagy azok arányairól van szó; magam például kifejezetten örülnék annak, ha színvonalas szórakoztató/zenés előadásokat látnék, de inkább azt látom, hogy direktorok, rendezők gyakran azt képzelik: bizonyos műfajok egyszerűen eladják magukat – így aztán „elfelejtik" megcsinálni az előadást. Szinte üdítő látni-hallani például olyan musicaleket, melyek legalább a megbízható zenei színvonalat elérik: ilyennek mondható a főszerepeket illetően a Madáchban játszott *Anna Karenina* (kár, hogy Szerednyey Béla egyes mellékszerepek kiosztásával és néhány látványos rendezői megoldással indokolatlanul sokat engedett vélt nézői igényeknek) s a Budapesti Kamarában bemutatott *A Pókasszony csókja* (melynek hatását részben színészi egyenetlenségek, részben a rendezés – vélhetően az alkalmatlan tér és a sok szempontból problematikus szerepkettőzés – ügyetlenségei tompítják). A legkomolyabb, legreményteljesebb vállalkozás e téren a Molnár László és Venyige Sándor nevével fémjelzett Musical Színház: a *Jekyll és Hyde* az utóbbi évek egyetlen olyan általam látott musicalbemutatója, ahol a legapróbb szerepekben is tiszta, erőteljes hangok csendülnek fel, ráadásul néhány kitűnő színészi alakítás is látható (elsősorban Molnár Lászlóé) – ha a produkciónak nem csak papíron lett volna rendezője, szívesen szavaztam volna rá a zenés kategóriában, melyet így a viszonylag nagy számban látott előadások ellenére is kénytelen voltam üresen hagyni. (Kíváncsi vagyok, hogy a zenés színház égető rendezőgondjain mennyit segít majd a közeljövőben végző főiskolai osztály.)

A szaktudás hiánya, az előadások halovány érdektelensége azonban általános tünet; a valóban sikerült (fentebb részben felsorolt) produkciók mögött óriási az űr. Sok a teljesen érdektelen, gondolattalan, unalmas bemutató. S egyre gyakoribb (még az amúgy megbízhatóan jó színházaknál is), hogy az előadás „érdekessége" pusztán szakmai érdekesség: annak demonstrálása például, hogy a színészi-rendezői szaktudás eladhatja a gyenge szöveget is – ám ezen túl mintha semmi tétje nem lenne a bemutatónak. A sikerületlen előadás fogalma pedig gyakorlatilag nem létezik: talán egyetlen olyan markánsan rossz produkciót sem láttam ebben az évadban, melyet a rendezői-színészi koncepció zátonyra futása (s ne annak teljes hiánya) jellemzett volna. Ez alól kivételt talán néhány alternatív előadás jelent; az általános megfelelni vágyás, a „biztonsági körök" tekintetében viszont az alternatív társulatok jelentős része sem tér el a kőszínháziaktól (az idei alternatív szemle nem táncszínházi előadásokat értékelő zsűritagjaként úgy éreztem, mindenképpen vállalnom kell szavazatommal akkori döntésünket, így táncszínházi előadást – az évad végi bemutató okán feltehetően csak kevesek által látott *Barbárok*at – csak harmadikként jelöltem).

Jó volna bízni abban, hogy e kifejezetten ellentmondásos évadnak majd inkább a pozitívumai fognak tendenciáként megerősödni, s a negatívumai halványulnak. Jó volna – de visszatekintve az évadok óta tartó s erősödő folyamatokra, s reálisan számba véve ezek megfordulásának, megváltozásának esélyeit, alighanem naivitás lenne bizakodni.

ZALA SZILÁRD ZOLTÁN

Criticai Lapok

- **A legjobb új magyar dráma:** GARACZI LÁSZLÓ: CSODÁLATOS VADÁLLATOK – HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK
- **A legjobb előadás:** PÁC (Újvidék, rendezte: Mezei Kinga) – W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – ILJA PRÓFÉTA (Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocsárdi László)
- **A legjobb rendezés:** GALILEI ÉLETE (Szeged, rendezte: Zsótér Sándor) – TÉLI REGE (Pesti Magyar Színház, rendezte: Vidnyánszky Attila)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** SZERELMI BÁJITAL (Miskolc, rendezte: Kesselyák Gergely) – SENKI SEM TÖKÉLETES (Békéscsaba, rendezte: Megyeri Zoltán) – TISZTÚJÍTÁS (Szolnok, rendezte: Szinetár Miklós)
- **A legjobb alternatív előadás:** PÉLDÁS TÖRTÉNET (Ariel Színház, rendezte: Barabás Olga) – VERKLI (Szárnyak Színháza, rendezte: Csetneki Gábor)
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** SZORCSIK KRISZTA *(Pác,* Újvidék) – PALÁSTHY BEA *(A szenny, a város és a halál,* Veszprém) – TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb férfi főszereplő:** KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – MASZLAY ISTVÁN *(Szerelem,* Győr) – SZEGEDI DEZSŐ *(Tizenkét dühös ember,* Miskolc; *Pájinkás János,* Vígszínház)
- **A legjobb női mellékszereplő:** MOLNÁR ERIKA *(Csodálatos vadállatok,* Zsámbék) – SCHELL JUDIT *(A kripli,* Radnóti Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** KATONA LÁSZLÓ *(Csirkefej,* Marosvásárhely) – PATAKI FERENC *(Galilei élete,* Szeged) – KISS ZOLTÁN *(Marica grófnő,* Budapesti Operettszínház)
- **A legjobb díszlet:** AMBRUS MÁRIA az évadban készített díszleteiért
- **A legjobb jelmez:** BENEDEK MARI az évadban készített jelmezeiért – DOBREKÓTHAY JUDIT *(Példás történet,* Ariel Színház)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT *(Szétbombázva,* Thália Színház; *Top Dogs,* Kamra) – FORGÁCS PÉTER *(Pájinkás János,* Vígszínház; *Vérnász,* Nyíregyháza) – SZOLNOKI APOLLÓNIA *(A kékszakállú herceg vára,* Miskolc)
- **Különdíj:** MISKOLCI BARTÓK-FESZTIVÁL – A DEBRECENI CSOKONAI SZÍNHÁZ „PARTIZÁNÉVADJA"

Egy kis távlatot kellene teremteni, hogy rálásson az ember az évad egészére, melynek estéit (javarészt) s délutánjait, éjszakáit (kampányszerűen) színházzal vagy valami hasonlóval töltötte. Hogy kirajzolódjék az adott évad átfogó képe, jellege. Segítenek a rendszerezésben a nyár eleji fesztiválok, ám az új élmények eltakarják, elfedik a régebbieket, az ismétlések miatt a kétszer (háromszor is) látott előadások jó ismerősként rögzülnek, a mindenkori válogatók ízlése megerősíti (máskor meg épp ellenkezőleg: gyengíti vagy kioltja) a saját lelkesedést.

A legjobb előadás kapcsán magamon figyelhettem meg, hogyan működik a kritikusnak nevezett lakmuszpapír. Szülővárosom, székhelyem Budapest, mégis java-

részt hidegen hagynak színházi előadásai. Üzembiztos működésre, évek óta fixálódott esztétikai értékekre kevésbé reagálok, mint az egyszer (kétszer) látható – tehát ritkaságértékkel rendelkező – vendégjátékokra vagy azokra a darabokra, amelyekért az utazás fáradalmait is vállaltam. Igazságtalanság? Az évad legjobb előadásaként csak az jöhet szóba nálam, ami megrendít és fölkavar, ami nem csupán tanult énemre hat, hanem megráz, átrendez, átalakít mint embert (nembeli lényt). Sokáig azt hittem, ilyesfajta élményt az idén nem regisztrálhatok. (Mohácsiék „megbombázó játékának" elemi erejű, felforgató, szívbe markoló – és a reménytelen remény útján mégis felemelő – tavalyi katarzisa egyelőre a legfontosabb referencia-pillanat nálam.) Azok az előadások, amelyeknek szereplőit, egyes komponenseit felsoroltam szavazólistámon, – természetesen – nagyon erősen hatottak rám. Szeretek színházba járni, szerencsére még – ha egyre ritkábban is – tudok lelkesedni. Most csak az eredményt mondom: váratlanul minden után, az évad végén, szinte az utolsó utáni pillanatban történt velem a csoda. A júniusi–júliusi fesztiváldömping utolsó harmadában egyszer csak olyasvalami részese lettem, amire mindig vártam. PÁC. Benne voltam én is abban a nagy, emberi érlelő nedűben, a pácban. Belekerültem oda, amit az újvidékiek Hamvas Béla *Karneváljá*nak alapján kevertek. Mezei Kinga és Gyarmati Kata szövegvariánsa világot teremtett, öntörvényű, másfajta gravitáció alapján szerveződő, száguldó fantáziájú, sohasem kiszámítható művészi rendszert kreált. Rám volt bízva, hogy összerakjam belőle a saját történetemet. Miközben a nagyszerű színészekből álló társulat összerendezett munkája – egyén és közösség szép összhangjában – megadta nekem, a nézőnek a száguldás szabadságát, a legnagyobb örömet, amivel műalkotás megajándékozhat: hogy én alkotom, velem esik meg, ami megesik. A szélsőségek színháza ez, olyan, amit nagyon szeretek, és eddig talán egyetlen idei produkcióban éltem át. Kesselyák Gergely miskolci rendezése, a *Szerelmi bájital,* Donizetti vígoperája az évad végén került bemutatásra, s azért volt fantasztikus élmény számomra, mert a fentiekhez hasonló szélsőségeket célozta meg. Egyszerre volt világ-, illetve létértelmezés, egyfajta „Bildungsroman", egy lélek fejlődésrajzának keretében az ember nembeli kiteljesedése, illetve a különböző művészeti ágak szórakoztató lehetőségeit zseniálisan ötvöző felszabadult és felszabadító népünnepély.

Különdíjban részesült Mácsai Pál a Madách Kamara megújításáért.
A képen Udvaros Dorottya és Kerekes Viktória a Jelenetek egy kivégzésből című előadásban

Schiller Kata felvétele

A legjobb zenés produkcióként jelölöm tehát, bár az egyetemes, Gesamtkunstwerk-jellegű színház kategóriájában is elsőrangú teljesítmény, s a kiváló rendezés okán ugyancsak élre kerülhetne.

Adná az Isten, hogy a Miskolci Nemzeti Színház most következő abszurd-átmeneti évadja során is műsoron maradjon, s az egy évre megválasztott vezetés ne szántsa fel a Hegyi Árpád Jutocsa által egy évtizedig nyírt „pázsitot"! Csak reménykedhetünk, hogy a végre megteremtett operai alaprepertoár díszletei és jelmezei egyben maradnak, hiszen a *Bánk bán*tól a *Rigolettó*ig és *A varázsfuvoláig* ez a hat-nyolc előadás bármikor elővehető és felújítható.

A legjobb előadások sorába írtam a *W*-t, Schilling Árpád Kréta-körének termékét. Bár távol esik attól a színházeszménytől, melynek jegyében én felnőttem, erejét, az újításra való elkötelezettségét látva és figyelve nem tudok eltekinteni attól a lehetőségtől, hogy egy másfajta művészeti paradigma megnyilvánulásának tanúja vagyok. Méltányolom a játszók, minden résztvevő emberfeletti teljesítményét. És érzem azt a zsigeri hatást, amihez foghatót talán rockkoncerteken érez az ember rajongóktól körülvéve.

Az *Ilja próféta* (Sepsiszentgyörgy – Tamási Áron Színház) viszont azzal kerít hatalmába, hogy vigaszt tud nyújtani egy olyan világban, melynek játékszabályai olyannyira hasonlítanak a színpadon látható parabola – kulcsdráma? – minimáljelzésekből felépülő terrorjához. Jó látni, ahogy egy bohóc-próféta embersége kihúzza a világot a legmélyebb kárhozatból. A Bocsárdi és *Ilja* kínálta „virtuális tyúkhúsleves" egy másik mese végére emlékeztet, a *Pájinkás János* vígszínházi padlástéri előadásának „valóságos" szeretetlakomájára, a Szegedi Dezső főzte túrós csuszás pörköltre. Szegedi Dezsőnek is meg kellene „szavazni" egy legjobb férfialakítást, hiszen Ámi Lajos meséinek médiumaként éppoly nagyszerű, mint a POSZT keretében eljátszott *Tizenkét dühös ember* (Miskolc) egyik főszerepében vagy az évadvég egyik táncprodukciójának prózai vendégszereplőjeként a Várszínházban.

A legjobb előadások között is az élre kívánkozik Zsótér szegedi *Galileï*je. A rendező érdeme is, hogy Király Levente az én listámon első mint férfi főszereplő, s Pataki Ferenc helye is biztos a legjobb epizódalakítások között.

A legjobb díszlet és a legjobb jelmez pedig ebben az évadban is az Ambrus–Benedek párosé.

A színészi alakításokra áttérve, bizony, nem egyszerű a döntés, hiszen a néhány sorral fentebb említett Pataki Ferencet láttam Szegeden az *Equus* igazán illúziókeltő főszerepében is. Szerencsém volt, hogy „kifogtam" Maszlay István nagy sikerű győri főszerepét, a *Szerelem* Komoróczyját. Érett és fontos alakítás. És persze merészen túlburjánzó is. Évek óta ilyesmit vártam ettől a különleges, zabolázatlan tehetségű művésztől.

Nagy találkozás jött létre Veszprémben Fassbinder világával és hősnőjével. Palásthy Bea az alázat, a teljes önfeladás, a feloldódás hősnője. Az ilyen egyszeri alkalmakért érdemes élni a színésznek, és valljuk be, nekünk nézőknek is, akik helyett pokolra szállnak a kiválasztottak.

Új felfedezéseim között tartom számon ettől az évadtól Rezes Juditot, bár nevét korábban is ismertem. Pogány Judit rendezésében tűnt fel, a kommerszgyanús *Nass*ban, a Buda Stage színpadán. A Zsótér-féle *Megbombázva* című stúdióprodukcióban kiderült, hogy a realista játékmód elrajzolásában is ügyes. Az ifjú Bagossy rendezte *Top Dogs* (Kamra) otthon, saját színházában, saját csapatában mutatta ugyancsak nagyszerű pályakezdőnek.

Katona László nevét – szégyen ide és oda – nem ismertem eddig. Kisvárdán két egészen különböző szerepben láttam izgalmasnak. A *Csirkefej* sráca a marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának ügyes és jellegzetes tagjaként mutatta. Ebben semmi rendkívüli nem volt. Ám egy nappal korábban szenzációsnak láttuk az Ariel Ifjúsági és Gyermekszínház ugyancsak marosvásárhelyi produkciójában, a *Példás történet* férfi főszereplőjeként.

Alternatív előadást is kell választani, ami az idei elkeserítően színvonaltalanra sikeredett szemle után elég nehéz feladat. Az „alternativitás" a hazai gyakorlatban egyet jelent a struktúrán kívül létrejött, alig finanszírozott, mégis működni képes színházcsinálói praxissal. A túl nagy bugyorban mindenféle rendű és rangú esztétikai „tárgyak" kerülnek egymás mellé, az összemérhetetlenség reménye nélkül. A közvélekedés idesorolja az egyre erősebb és izmosabb tánc- és mozgásszínházi előadásokat is. Félek, sokan megköveznének azért, ami itt következik: számomra a legjobb, egyenesen zseniálisnak tűnő alternatív előadás a *Példás történet*. Ha „határokon belüli" fogalmakat keresünk leírására, mindenképpen alternatívnak kell minősítenünk Barabás Olga rendezését. Először is, mert nem a hagyományos kőszínházi közegben jött létre. Másrészt a saját színházukban „profi" szereplők itt teljesen kibújnak a bőrükből, s olyan lehetőségeket mutatnak fel önmagukból, olyan felfedezéseket tesznek önmagukról, amilyeneket a „hagyományos" színházi előadás nem tenne lehetővé. A narráció eredetisége, a szerepösszevonások, a mozgásszínházi elemek bevonása mind mesteri fokon történik. Nagyszerű színházi élmény, melynek „megkülönböztető" jelzője az alternatív, a szó legszentebb értelmében.

Amatőrök és alternatívok itthon július elején találkoztak, az ifj. Horváth Mihályról elnevezett kazincbarcikai nemzetközi fesztiválon. Uray Péter és a Panboro *Tranzitvárój*a, Lukács László és a Kompánia *Don Perlimplin*je, a pécsi egyetemista Szabó Attila *Pájinkás János*a (Janus Egyetemi Színház) az élbolyt jelentik. Somogyi István „visszatérése" a sitkei–celldömölki *Magyar Elektrá*val ugyancsak esemény! Sajnos az egyik, általam legjobbnak ítélt produkciót megbetegedés miatt nem játszották el Barcikán, mégis szerepelnie kell a listánkon. A Szárnyak Színháza keretében Deák Varga Rita *Verkli* című táncdrámája a legmegragadóbb és legtemperamentumosabb alternatív színházat jelenti. Ugyanúgy, ahogy a békéscsabaiak „zenés őrület" alcímmel ellátott fantasztikus dinamikájú zenés szórakoztató előadásának (*Senki sem tökéletes*) is szerepelnie kell az évad legjobbjai között. Mert hát az ember szórakozni is szeret, a kritikus is felolvad időnként az örömben, mókában, kacagásban. Bár ha visszatérek kiindulópontomhoz, az igazi, a világmegváltó mégis a *Pác*.

A besorolhatatlan kategóriába elsőként Miskolc nevét írtam, mivel a „Bartók + ..." egyetlen aspektusát szeretném kiemelni. Az idei „... + Puccini" operafesztivál legizgalmasabb hozadéka egy belső minidemonstráció volt, négy zeneileg különböző *Kékszakállú* egymás mellé állítása. A nyitó hangversenyen Polgár László és Hedwige Fassbaender énekelt, ugyancsak koncertszerűen szólalt meg a darab a diósgyőri várban a tüneményesen fiatal Horváth Ádám, valamint Lukin Márta közreműködésével. Az Aggtelekiceppkőbarlangban igazi erotikus színház született. Hegyi Árpád Jutocsa értelmezésében a darab formailag a kortárs tánc határán mozog. Rácz István és Kertész Marcella halált megvető bátorsággal vetette bele magát ebbe a szokatlan és újszerű kalandba. Más úton járt a fesztivál zeneigazgatója, Kesselyák Gergely, aki a Nyári Színházban, tehát „szabadtéren" rendezte meg Bartók egyetlen operáját. Igen eredményes és célratörő módon éreztette, hogy olvad meg „a Mont Blanc csúcsán a jég". Judit tragédiáját kis túlzással gleccser-katasztrófaként állította elénk. Merész értelmezése szerint azonban Kékszakállú–Cipolla is belepusztul (?) a történetbe. Kovalik Balázs tavalyi, operaházi és miskolci reformkoncepciója után végre – és ezért jár az elismerés a fesztiválszervezőknek – kiderült, hogy van olyan magyar zenemű, amely sokféle modern színházi értelmezést „kibír". A már korábban megpendített húr tovább zeng... Vajon folytatódhat-e ez a nagyszerű nyári fesztivál, vajon igényli-e Miskolc és a környező világ az ilyesfajta érzéki és szellemi csemegézést???

A különdíjasok második sorában talán meglepő Debrecen nevét látni. Pontosítani is kell, hogy azoknak a „partizánoknak" a tevékenységét kívánom elismerni, akik a kőszínház jelenlegi útkeresése idején – természetesen a direkció támogatásával vagy tűrésével – megmentették a színház becsületét ebben az évben Debrecenben.

Háy János *A Gézagyerek*je, a POSZT egyik díjazottja a Csokonai Színház hivatalos stúdió-előadásaként jött létre Pinczés István ren-

theater.hu – Ilovszky Béla felvétele

A Fővárosi Önkormányzat Különdíja: a sepsiszentgyörgyi színháznak a Vendégségben Budapesten-sorozat keretében játszott Ilja próféta című előadása (Rendezte: Bocsárdi László)

dezésében. Jámbor József „profi" színész Debrecenben, bár ezúttal országos csapattal állította színpadra és utaztatta országszerte Garaczi László *Csodálatos vadállatok* című új darabját. A debreceni egyetem megtalálta az együttműködés módját a színházzal, így az idegen nyelvű nemzetközi fesztivál a stúdiószínházban kapott otthont a tavasszal. Ugyanitt adta elő Lukovszky Judit a Francia Tanszék színjátszóival, párhuzamosan magyarul és franciául Strindberg egyfelvonásosát. Nagyon érdekes struktúrájú, izgalmas fénytörésekkel operáló előadás sikeredett. Majd a Tóth Csaba vezette Kalipszis Egyetemi Színpad, a régi magyar irodalom remekéhez fordulva, színháziak és egyetemiek közös erőfeszítésével Csokonai *Karnyónéj*át tűzte műsorra. Konfliktusokkal teli partizánévad volt ez, dicsérendő, hogy minden nehézség ellenére létrejött és működött.

Tehát bábszínházban és stúdióban, alternatív módon vagy szuperprofikkal, szabálykövetően és paradigmaváltósan működött a színház szeptembertől júliusig. A listáimon csak a fontos előadások és a jelentős teljesítmények szerepelnek. A citromdíjakról és citromdíjasokról most ne essék szó.

ZAPPE LÁSZLÓ

Népszabadság

- **A legjobb új magyar dráma:** HÁY JÁNOS: A GÉZAGYEREK – SPIRÓ GYÖRGY: ELSÖTÉTÍTÉS
- **A legjobb előadás:** SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – ÍGY VAN (HA ÍGY TETSZIK) (Kolozsvár, rendezte: Vlad Mugur) – OIDIPUSZ KIRÁLY és OIDIPUSZ KOLÓNOSZBAN (Veszprém, rendezte: Ruszt József)
- **A legjobb rendezés:** A GÉZAGYEREK (Debrecen, rendezte: Pinczés István) – ERDŐ (Kaposvár, rendezte: Ascher Tamás)
- **A legjobb szórakoztató/zenés előadás:** –
- **A legjobb alternatív előadás:** W – MUNKÁSCIRKUSZ (Krétakör Színház, rendezte: Schilling Árpád) – ÖL, BUTÍT (Szkéné Színház, rendezte: Pintér Béla)
- **A legjobb gyerekelőadás:** –
- **A legjobb női főszereplő:** BÁSTI JULI *(Hedda Gabler,* Katona József Színház) – UDVAROS DOROTTYA *(Jelenetek egy kivégzésből,* Madách Kamara) – MOLNÁR PIROSKA *(Erdő,* Kaposvár)
- **A legjobb férfi főszereplő:** MADAY GÁBOR (*A Gézagyerek,* Debrecen) – KIRÁLY LEVENTE *(Galilei élete,* Szeged) – GÁLFFI LÁSZLÓ (*Oidipusz,* Veszprém)
- **A legjobb női mellékszereplő:** CSOMÓS MARI és SCHELL JUDIT (*A kripli,* Radnóti Színház) – TÖRŐCSIK MARI *(Szent György és a Sárkány,* Katona József Színház)
- **A legjobb férfi mellékszereplő:** MISKE LÁSZLÓ és KÓTI ÁRPÁD (*A Gézagyerek,* Debrecen) – SENKÁLSZKY ENDRE *(Így van [ha így tetszik],* Kolozsvár)
- **A legjobb díszlet:** GYARMATHY ÁGNES *(A Gézagyerek,* Debrecen) – GOTHÁR PÉTER *(A kripli,* Radnóti Színház)
- **A legjobb jelmez:** FÖLDI ANDREA *(Top Dogs,* Kamra)
- **A legígéretesebb pályakezdő:** REZES JUDIT *(Top Dogs,* Kamra)
- **Különdíj:** MÁCSAI PÁL a Madách Kamara újjáélesztéséért

Az évadról általában csak annyit mondanék, hogy most érte a magyar színházi életet az utóbbi évtizedek egyik legsúlyosabb csapása: fölépült az új Nemzeti Színház. Mielőtt azonban pusztító hatását igazán kifejthette volna, megbukott az a kurzus, amely létrehozta. Az elmúlt évadban még nem volt érzékelhető az a dezorganizáló hatás, amellyel az új színház új társulatának létrejötte járt volna (a műsoráról nem is szólva), a következőben meg talán ez a hatás nem is fog érvényesülni. A Madách Kamara átalakulása viszont érzékelhetően új színt hozott a palettára. A *Szent György és a Sárkány*, valamint a *W – Munkáscirkusz* pedig olyan események, amilyenekre szerintem évek óta nem volt példa magyar színházban.

CSÁKI JUDIT

Döntés előtt

■ VÉLEMÉNYEK ÉS ELLENVÉLEMÉNYEK ■

A Nemzeti Színház vezérigazgatói posztjára kiírt pályázat beadási határideje: szeptember 30. A kulturális miniszter október végéig kinevezi az intézmény vezetőjét. A színházi szakma néhány képviselőjével arra a kérdésre kerestünk választ, milyen személyi és technikai feltételek között tudják elképzelni az új épület – az új színház – működését.

ASCHER TAMÁS

– Volt már a Nemzetiben?

– Nem. Amikor megnyílt, nem voltam itthon, amikor hazajöttem, más dolgom volt, aztán meg nyár lett. De *Az ember tragédiáját* meg fogom nézni.

– Akkor sokat nem tud az épületről.

– Láttam a vonatról. Szomorú. Egy árva, csúnya épület a semmiben.

– Nyilván van elképzelése, mit lehetne csinálni ott. Hiszen a rendezői kar nevében tiltakozott, amikor Görgey Gábor kinevezte igazgatónak Huszti Pétert.

– Az én tiltakozásom alapja az volt, hogy Görgey néhányunkat meghívott, és a véleményünket kérdezte. Egyértelműen azt mondtuk, hogy pályáztatni kell. Ez nemcsak azzal függ össze, hogy mi lesz a Nemzeti sorsa, hanem azzal is, hogy szűnjenek meg végre a törvénytelenségek és az anomáliák. És azért is tiltakoztunk, hogy ha egyszer már kikérték a véleményünket, és úgy tűnt, hogy ebben a kérdésben konszenzus alakult ki, akkor miért az ellenkezője történik? Ha nem lettem volna ott, és úgy nevezik ki Husztit, akkor sem helyeseltem volna, de lehet, hogy nem emelem föl a szavam. Bár akkor megtették volna mások. Igaz, később azt olvastam Görgey egyik nyilatkozatában, hogy amit a szakma véleményének neveznek, az valójában csak hét-nyolc ember véleménye, de én ennél jóval több emberrel beszéltem, akiknek ez a döntés nem tetszett.

– Aztán ő ezt visszavonta. És most pályázatot írt ki.

– Meg kell mondanom, hogy engem nem nagyon érdekel a Nemzeti Színház. Persze fontosnak tartom, hogy ha már van egy épület, az működjön, és ott tehetséges emberek dolgozzanak, de hogy Nemzeti Színházat csináljanak egy nemzeti színházi koncepcióval, az engem nem érdekel. Többek közt azért nem, mert egy olyan intézményben, amely arra jön létre, hogy a lehető legjobb legyen, abban én valami nem életszerűt, nem természetest látok. Színház úgy teremtődik, hogy egy közös művészi eszményekre szerveződött társaság elkezd dolgozni, és kiderül róluk, hogy elsőrangú minőséget hoznak létre. Könnyebb is úgy dolgozni, hogy az emberen nincs protokolláris tehertétel.

– A nevét kellene eltörölni?

– Nekem nincs véleményem arról, hogy mi a teendő a nemzeti-színház-fogalommal, csak azt tudom, hogy engem ez a dolog nem érdekel. El tudom képzelni, hogy valakit ez inspirál, vagy hogy valaki szívesen veszi magára ezt a képviseletet.

– Az egész anakronizmus. A Nemzeti Színház, az keletkezik, azt megcsinálni nyilván nem lehet.

– Valószínűleg így van. Pillanatnyilag az egyetlen értelmes funkcióját abban látom, hogy gyűjtőhelye és serkentője, inspirálója legyen mindenféle új kezdeményezésnek. Annak idején a Babarczyval beadott pályázatunkban mi is ezt tartottuk a legfontosabbnak. Most, úgy hallom, Jordán Tamás képzel valami hasonlót.

– De ez egy társulatra épülő repertoárszínház.

Szkárossy Zsuzsa felvétele

– El tudom képzelni a Nemzetit eleinte társulat nélkül is. Szponzorálhatna, megrendelhetne előadásokat más – esetleg vidéki vagy határon túli – színházaktól; ezek aztán vendégelőadásként játszanák a produkciókat. Talán akadna aztán olyan csapat, amelyik különösen jót hoz létre, amelyikről világossá válik, hogy odavaló, hogy érdemes lenne a Nemzetiben folytatnia a munkát.

– Nem gondoltak arra Babarczyval, hogy most ismét pályázzanak, ugyanezzel a koncepcióval?

– Nem. Akkor is tudtuk, azóta meg teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a Nemzeti olyan szorosan rendelődik a politika alá, hogy szakmai célokért nem érdemes belevágni. Nekem elment a kedvem. És fontos számomra a Katona, Kaposvár, és a munkásságomat bőven el tudom képzelni ezen a két helyen. De egyáltalán nem rólam van szó. Hanem arról, hogy ez a hely legyen a fiatalok szá-

mára nyitott, és tegyen meg mindent azért, hogy közülük minél többen dolgozhassanak ott.

– *Ez persze főleg a stúdióra vonatkozik.*

– Igen. Hogy mit lehet kezdeni a nagyszínpaddal és mindazzal a böhömséggel, ami arra rátelepszik, meg az alig használható színpad–nézőtér viszonnyal – erről fogalmam sincs. Mindannyian tudjuk, hogy ma már nem érdemes olyan színházat építeni, aminek statikus kerete van, nem érdemes kukucskáló nézőteret építeni. Mindezt el is mondtuk.

– *Ezen alapvetően biztosan nem lehet már változtatni. Abba lehet még beleszólni, ki legyen az igazgató. Hogyan kellene részt venni a döntésben?*

– Olyan testületet kell létrehozni, amelyben a szakma a szokásos módon képviselteti magát; tehát a különböző szakmai szervezetek delegáljanak komoly embereket. Aztán viszont a lehető legélesebb vitákra, valamint a pályázók meghallgatására, a személyes beszélgetésre is módot, alkalmat kell adni. Hiszen az írott pályázat nem tartalmazhat mindent. De értse meg, olyan kérdésről beszéltet, ami bennem csak ellenérzést szül. A Nemzeti Színház fogalma ma hamis és avítt kategória.

– *De hát ezt a kategóriát a szakma nem is veszi igazán komolyan. Színháznak tekinti a Nemzetit, és kész.*

– A szakma ebben a kérdésben álságos volt. Mindenki számára az volt a fontos, hogy fölépüljön végre egy modern, sok mindenre alkalmas színház, és ha ezt úgy lehet elérni, hogy a Nemzeti nevet kapja, ám legyen. E pillanatban szükség van egy jól dotált és technikailag mindenre alkalmas színházépületre. És ez továbbra sem létezik.

– *Kellene építeni egy újat, nem? És nem hívni Nemzetinek.*

– Fogalmazzunk szerényebben. Van egy tehetséges csapat, amelyikről nyilvánvaló, hogy színházat csinál. Schilling Árpádék. Nekik például találni kell egy helyet, és azt színházzá kell tenni. Ez a normális út.

– *A Nemzeti még nem színház. De máris van kiemelt dotációja, kiemelt helyzete – mindkettő sok feszültséget szül. Léte, működése érinti a többi színházat, a Katonát is. Nem tudhatná ezt a szakma valahogyan szabályozni?*

– Értelmetlennek és igazságtalannak gondolom, hogy a Nemzeti Színház név azt jelenti: számolatlanul öntik bele a pénzt. Egyelőre a semmire.

– *Van olyan kollégája, aki szerint nem az a pénz sok, hanem a többinek adott pénz kevés.*

– Normális és belátható arányokat kell teremteni. A Nemzetinek annyival kell több pénzt kapnia, amennyivel nagyobb arányú a működése. Elsősorban nem a gázsiknak kell többszörösnek lenni, hanem a többletpénzt vendégjátékokra, külföldiekre, fesztiválokra, meghívott csapatokra kell költeni. Ettől persze még az is igaz, hogy a többi színháznak gázsira is kevés a pénze. Sok évvel ezelőtt láttam az angol Nemzetiben, hogy a stúdióban egy alternatív csapat játszott; Declan Donnellan a saját színházát, a Cheek By Jowlt vitte oda, pontosabban a Nemzeti producerként állta ezt az előadást. Világos, hogy ilyesmire kell a kiemelt dotáció.

– *Van olyan Nemzeti Színház, amelyet nem is úgy hívnak.*

– A bécsi Burgtheater például klasszikus nemzeti színház. Hatalmas saját társulata van, de különféle rendezők – Peter Zadek, Luc Bondy és mások – dolgoznak ott, akik vendégművészeket, sokszor egész csapatokat hoznak. Eleve annyi pénzből gazdálkodnak, hogy ez beleférjen.

– *Kérdés az is, hogy ha a Nemzeti ennyire nyitott intézmény, vajon művész vezesse-e vagy menedzser.*

– Erre is a Burgtheatert hoznám példának, amelyet tizenkét évig Claus Peymann vezetett, aki nagyon kontúros koncepcióval bírt arról, hogy ő milyen színházat szeret – ez adta folyamatosan a Burgtheater egyik arcát. Ugyanakkor állandóan hívott másféle rendezőket és másféle előadásokat is, ezt egy hatalmas társulat szolgálta, legalább száz szerződtetett színész. Ez tehát az egyik lehetőség: találni egy olyan embert, aki megcsinálja a saját színházát, és megteremti a lehetőséget másoknak is. Most viszont Kurt Bachler vezeti a Burgtheatert, aki nem rendező, és rendszeresen visszatérő vendégrendezők alakítják a színház arculatát. Ez az arculat színes és vegyes – Bachler pedig menedzser. Ez is járható út.

Bálint András

– *Ismeri az épületet?*

– Egyszer voltam benne, a Vasziljev-előadást láttam.

– *Akkor azért szerzett valamilyen benyomást róla...*

– Hamar munka volt, sietni kellett, jöttek a választások, ezért egy csomó dolgot nem csináltak meg benne rendesen. De a legnagyobb problémának a színpad mobilitásának hiányát látom. Persze minden, amit mondok, szubjektív, mert én részese voltam az Erzsébet téri építkezésnek, hittem abban a tervben, és azt az egészet nagyon átéltem. A helyét is nagyon megfelelőnek tartottam – a város közepén volt; bár hozzáteszem, ez a színház különösen szép helyen van, ha este kijön onnan az ember, nagyon szép ránézni a városra. Mindazonáltal mégis merev a kerete; ma már olyan színházat nem szabad építeni, ahol csak szemből lehet látni a színpadot, ha lehet egyáltalán...

– *Pályázik?*

– A Nemzeti Színház mint olyan nem érdekelt soha. Öt évvel ezelőtt volt egy építészeti pályázat, megnyerte a legjobb terv, és volt egy igazgatói pályázat... Bizonyos szempontból az tényleg ideális volt. Amúgy a Nemzeti Színházban a legnagyobb probléma a jelző. Tudniillik, hogy NEMZETI. Ettől politizálódik át, és mindenki beleszól, mindenki ért hozzá. Ha Magyarország olyan gazdag lenne, hogy felépítene egy új színházat, és elnevezné Soroksári Színháznak, Duna Színháznak, Európa Színháznak, Bartók Színháznak, Hevesi Színháznak, bárhogy... – igaz, azzal nem lehet kampányra készülni. De ha az ország olyan szegény, hogy az erőit csak egy olyan színházra tudja koncentrálni, amit Nemzetinek hívnak, már benn is van a zsákutcában.

– *Szerintem ezt a jelzőt a szakma nemigen vette komolyan, illetve szó szerint.*

– Igen, de '97-ben, a tervpályázat és az igazgatói pályázat idején ez a nyomás nem is nehezedett rá a szakmára. Nem volt ennyire átpolitizálva, szakmai döntés volt Bán Ferenc személye, és szerintem az enyém is. Mondok egy példát. Az alapkőletétel 1998 márciusában volt, néhány héttel a választások előtt. És meg tudtuk győzni Magyar Bálintot arról, hogy ne a nemzeti ünnepen, március 15-én legyen az ünnepség, hanem a Színházi Világnapon, pontosabban a másnapján, mert az szombatra esett.

– *Ez most nem így van. Enyhén szólva. Mit lehetne tenni?*

– Felkérni Christót, aki sikeresen becsomagolta a Reichstagot és a Pont-Neuföt, hogy tegye meg ezzel a csúfsággal is. Viccen kívül: óriási anyagi áldozattal fölépült egy színház, a stúdiója állítólag nagyon jó. Ezt nem szabad magára hagyni. A jelző súlyától kellene megszabadítani.

– *A szakma érje el, hogy a politika vegye el az ő mocskos kezét?*

– A szakma sokszorosan ludas ebben az egész történetben. Amikor például Schwajda közölte, hogy az ő megbízatása 2002. május végéig tart – hogy, ugye, az új igazgatót már az új kormány nevezze ki –, akkor a szakma egy szót sem szólt, holott Schwajdától ez szakmaiatlan, cinikus kijelentés volt. Hiszen mindenki tudja, hogy egy színház műsora tavasszal elkészül, tehát neki 2002. december 31-ig kellett volna hivatalban maradni, hogy a folyamatosságot biztosítani lehessen. Szerintem Schwajda mandátumát meg kellett volna hosszabbítani az év végéig.

– *Milyen remek lett volna! És akkor meg is lehetett volna kérdezni erről-arról, elszámoltatni ezzel-azzal, pénzekkel, felelősséggel...*

– Simább lett volna a váltás. Így Vasziljev például lemondta a rendezést, a színház nem tud folyamatosan működni, nincs, aki döntsön.

– Nem hiszem, hogy ez ellentétes volna Schwajda szándékával...

– Végeredményben vesztettünk, időt, lehetőséget, és a szakmának sikítani kellett volna, hogy ezt nem lehet, ezt nem fogadjuk el. Megjegyzem, lehetett volna sikítani akkor is, amikor velem történtek a dolgok... Most viszont jó sok pénzt kidobnak a HÉV-en át egyenest a Dunába, és nagy az erkölcsi kár is. Ezt mind meg lehetett volna úszni azzal, ha Schwajda még egy fél évig igazgató marad. Most van egy átmeneti évad, amit valahogy le kell vezényelni – azt is nagyon helytelennek tartom, hogy egy televíziós gyártásvezető teszi ezt, aki életében nem dolgozott még színházban. Sok hiba történt.

– Mit lehet tenni?

– Ez az évad többé-kevésbé a kutyáké... Aztán a szakmának komolyan kell segíteni azt, aki odakerül. Nagyon fontos, hogy ezt a helyet hazai és nemzetközi színházi központtá lehessen tenni.

– Ez elég nehéz lesz, tekintve, hogy számos előadást itt nem lehet eljátszani.

– Valamennyi műszaki átalakításra nyilván szükség van.

– A befogadó funkció lenne a legfontosabb?

– Nem. Ez egy társulattal rendelkező repertoárszínház.

– Ettől még nem kell kiemeltnek lennie, ettől még nem kell több pénzt kapnia, ilyen színház van néhány.

– Attól kell több pénzt kapnia, hogy a másik feladatot is ellátja.

– Honnan kerül ide társulat? Eddig ugyanis produkcióra szerződtek azok is, akik tagnak szerződtek.

– Olyan igazgatónak kell megkapnia a színházat, aki tud társulatot verbuválni. Visszatérve a pénzre: úgy tudom, hogy a gázsik a Nemzetiben a máshol szokásos háromszorosát, négyszeresét, ötszörösét is elérik. Ezt képtelenségnek tartom, káros feszültséget teremt a szakmán belül.

– Ebben is a szakmának lenne tennivalója.

– Ha volna szakma, ha volna szakmai közélet... Mondhatnám, hogy nem az sok, amit a Nemzeti kap, hanem a többié kevés, tehát a színházak támogatási rendszerét kellene gyökeresen átalakítani. De ez már az álmok birodalma... Annak idején a pályázatomban azt írtam, hogy a Nemzetiben tagnak lenni biztosítson tisztes polgári megélhetést. Igaz, akkor még a *polgár* szó mást jelentett.

– Visszatérve a társulathoz: hogyan lehetne oda társulatot verbuválni anélkül, hogy „lefejeznék" a meglévő művészszínházak társulatait?

– Én ezt nem tartom bajnak vagy reális veszélynek. „Lefejezni" – ne is használjuk ezt a szót. Mondjuk azt, hogy alakul egy új színház, hiteles, vonzó vezetővel, és ettől megmozdul a színházi élet. Kissé átrendeződne az egész. Én ezt jónak tartanám.

– És ha a Radnótiból elmenne például...

– ...ne mondjunk neveket. Állok elébe. De annak nem, hogy például minden színház a Nemzetihez egyeztessen. Az képtelenség, úgy nem lehet játszani. Akkor fölborul minden, a társulatok is, a repertoárok is.

– El tudja képzelni, hogy egy már létező műhely egyszerűen beköltözik a Nemzetibe, és arra épül a színház?

– Nem tudok ilyen létező műhelyt. Nem hiszek ilyesmiben. Jöjjön létre egy új műhely. Vannak attraktív színházi személyiségek, ők úgyis magukhoz vonzzák a színészeket. A színészt még ma is az érdekli elsősorban, hogy kivel fog dolgozni. Igazgatóhoz, rendezőkhöz, partnerekhez szerződik.

– Koncepcióhoz biztos nem.

– Nem. És mi az, hogy Nemzeti-koncepció? A Radnóti repertoárja egy „nemzetis" repertoár. A Katonáé szintén. A Vígé is. Magyar darab, külföldi darab, klasszikus, modern. Füst Milán, Molnár, Shakespeare, Goldoni, Csehov. Nem kell erre nagyon rágörcsölni. Mi annak idején a *Csongor*ral terveztünk nyitni – na jó, mégis egy klasszikus magyar darab.

– Ez meg már megnyílt a Tragédiá*val.*

– Így van, ezen túl vagyunk. És jön egy *Bánk bán* is. De rágörcsölni nem szabad. Fontosabb a jelzett szó, mint a jelző. SZÍNHÁZ.

– Vajon kit tud a szakma oda elképzelni igazgatónak? Nemigen tudja sorolni a neveket. Pedig kellene tudni sorolni, amiként azt is kellene tudni, hogyan lehetne szakmailag jó irányba befolyásolni a miniszter döntését.

– A miniszter engem nem kérdezett meg – amit szerintem az előzmények ismeretében megtehetett volna, sőt, meg kellett volna tennie, ráadásul ismerjük is egymást. Szóval, ha megkeresett volna, akkor azt mondtam volna: „Artúr, ne siess a kinevezéssel, de ne is írj ki pályázatot. Alaposan kérdezd végig a szakmát, folytass le nagyon sok beszélgetést, keresd meg a legalkalmasabb embert, és nevezd ki." Ez nehéz dolog, időrabló és igen fárasztó, de meg kellett volna csinálni.

– Vagyis elvégezni ugyanazt a munkát, ami most majd egy kuratóriumra vagy szakmai tanácsadó testületre hárul?

– Igen.

– Újra megkérdezem, illetve inkább állítom: szerintem nem akar pályázni. Miért?

– Elment a kedvem. Elvették. Van számos objektív ok is, de ez a lényeg. Bizonyos értelemben a színházi szakma bűnének tartom, hogy ez az épület áll most ott.

– Lesz belőle színház?

– Lesz azért. Legyen.

Jordán Tamás

– Igaz-e, hogy fölkérték: pályázzon a Nemzeti Színház igazgatói posztjára?

– Görgey Gábor szólt: szívesen venné, ha pályáznék. Ez semmiféle elkötelezettséget nem jelent, ígéretet még kevésbé.

– Igaz-e, hogy a jelenlegi ügyvezető igazgató, Bosnyák Miklós fölkérte: segítse művészeti tanácsadóként?

– Igaz, és hárman lettünk volna, Babarczyval és Ascher Tamással. Aztán valahol valakik ezzel nem értettek egyet, és most nincs ilyen tanácsadó testület.

– Viszont pályázni fog. Miért?

– Ez hosszabb történet. A vége az, hogy a Pécsi Országos Színházi Találkozón – miután híre jött, hogy Huszti Péter lemondott – sokan mondogatták, hogy esetleg jó lenne, ha pályáznék, engem pedig elkezdett érdekelni a dolog.

– Járt már az épületben? Látott előadást?

– Előadást nem láttam, de nemrégiben bejártam.

– És mit gondol róla?

– Azt, hogy ez valójában két épület, és óriási különbség van a két része között. Maga a ház láthatóan egyfajta kivagyiságból született; azok világát jellemzi, akik építtették, és azt mutatja, hogy ők mit gondolnak a színházról. Ők pedig egyebek mellett azt gondolják, hogy a színházi embereknek fantasztikus körülmények közt kell dolgozniuk – ez alapvetően helyes gondolkodás. Nagy próbatermek vannak, óriási tárak, hatalmas varroda, remek stúdió, ahol biztosan mindenki szeretne majd rendezni. A hátsó traktus az igazgatói irodával, a titkárságokkal, az egyéb irodákkal – nagyszabású. Aztán van az a rész, amelyik a közönségé, és ez az építtetőknek és az építőknek már nem volt olyan fontos. Rongyrázás, ízléstelenség tombol – az cseppet sem fontos, hogy aki oda belép, az jól érezze magát. Viszont lássa azt, hogy ezek itt milyen gazdagok, ő meg alig méltó arra, hogy ide belépjen. Ráadásul nem is érdemes belépnie, hiszen több helyről látni és hallani úgysem fog. Én meg kényes vagyok arra, hogy látni-hallani mindenhonnan lehessen.

– Hát ebből a szempontból itt nagy a baj.

– Nagyon. Ha valaki jobbról belép, a jobb oldalról csak akkor látják, ha már átért balra. És ezt már a maketten lehetett látni.

– Bizony, és a pályázatra fölkért építészek is jelezték. Ezt is, az akusztikát is muszáj lesz kijavítani. Ki fogja ezt elvégezni? A leendő igazgató? Miből? És mikor?

– Nem tudom. Én mindenesetre megkértem két szakértő csapatot, hogy nézzenek ott körül. Ami pedig a költségeket illeti: nem tudom. A pályázat kiírásából az sem derül ki, hogy mennyi a színház dotációja. A pályázónak ugyanakkor muszáj gazdasági tervet készítenie, ami igen nehéz, ha nem tudja, mennyiből gazdálkodhat. Az átalakítás költségeiről fogalmam sincs. Nem tudom, hogy a Nemzeti büdzséje elbírja-e, és el kell-e bírnia; valószínűleg a fenntartónak kell állnia.

– Ha január elsején beáll az új igazgató, elsősorban a társulattal és a repertoárral kell majd foglalkoznia, mert mindkettő alig létezik.

– Repertoár van. Schwajda teljesen kész, leegyeztetett repertoárt hagy maga után.

– A viharnak addigra nemigen lesz nézője. A beharangozott előadások pedig bizonytalanokká váltak.

– Márpedig akárki lesz az igazgató, a szezon második felével nemigen tud mit kezdeni.

– Bezárhatná és átépíthetné a színházat. Közben szervezhetné a társulatot és a programot. Bár politikailag kicsit zűrösnek tetszik a dolog.

– Szakmailag is. Én biztosan nem szívesen nyúlnék már megbeszélt, leszerződtetett bemutatókhoz.

– És mikor építtetne át?

– Nyáron.

– Amikor beszélgetünk, még messze vagyunk a pályázat elkészítésétől, de ön megengedte, hogy az előzetes vázlatot elolvassam. Ebből kiderül, hogy az ön által elképzelt Nemzeti számos funkciót igyekszik betölteni azok közül, amelyek a hajdani Erzsébet téri elképzelésben szerepeltek. A stúdióba például a „jövő színházát" képzeli, tartalmi és formai újítókat vár. Erősen számít a társművészetek – képzőművészek, zenészek, táncosok – jelenlétére. Az uniós csatlakozás feladataiból is kivenné a részét: a színház teátrális reklámhordozó szerepét felerősítve a kulturális kapcsolatokon keresztül akár a „nagypolitikába" is beleszólna. A vázlatban szerepelnek írói, költői felolvasások, zeneszerzői estek, de viták, beszélgetések is. A beavató színház, a gyerekek értő nézővé nevelése nagy hangsúlyt kap, éppen azzal, hogy a „projekt" élén Ascher Tamás áll mint az első produkció rendezője. És persze ott a befogadó funkció: vidéki, határon túli előadások, de rangos külföldi produkciók, mesterek, műhelyek is. Izgalmas, nyitott szellemiségű, nagyszabású és nagyvonalú koncepció – mintha oda se hederítene a Nemzeti körüli botrányokra.

– Én ezt a helyzetet most nem látom olyan fenyegetőnek. Az előző kormányzat alatt igen, így volt, valamiféle nemzeti szimbólummá akarták a színházat fölnöveszteni, valódi tartalom nélkül. De most nem így van.

– Szerintem ma is így van; politikai támadások és elvárások keresztüzében kell majd dolgoznia a leendő igazgatónak.

– Erre csak azt tudom mondani, amit bárki mondana: olyan művészetet kell ott csinálni, ami megfellebbezhetetlen. Persze azt is hozzá kell tennem, hogy egy színház – ez a színház is – nem csak az előadásról szól, ráadásul nem lehet rögtön a csúcsról indulni, mert ahhoz építkezés kell. Szép, finom, minőségi produkciókat kell eleinte létrehozni, mert az biztonságot ad. És száműzi az elvárásoknak azt a részét, amelyek a munkát akadályozzák vagy ellehetetlenítik. Nem hiszem, hogy a Nemzeti Színházat rögtön az elején egy fantasztikus előadással kellene definiálni. Definiálni

egy szellemiséggel kell, ami apró, szinte észrevétlen mozzanatokból áll. Abból például, hogy milyen a kommunikáció a színházon belül, hiszen az terjed ki az épületre. Azt a szellemiséget kell megteremteni, amely később alapja lehet a minőségi munkának.

(Ezen a ponton nagy kanyart teszünk a POSZT felé. Arról vitatkozunk, vajon elégséges-e, ha a színházi találkozó nagyszabású fesztivál, melyen a versenyprogramban és azon kívül rengeteg értékes és érdekes produkciót láthat a szakma és a közönség, avagy szakmai fórumnak is kellene lennie; olyan eseménynek, ahol a színháziak megbeszélik a maguk dolgait. Valójában nincs is igazi vita köztünk. Jordán azt mondja, a POSZT keret, melybe ez a második aspektus is belefér, ha valaki, bárki megszervezi. És máris eljutunk ahhoz a következtetéshez, amelyhez bármely irányból el lehet jutni: a szakma nem képes vagy nem hajlandó szembenézni a saját gondjaival, még kevésbé hajlandó összefogni valamiért – vagy valami ellen. Lásd az Erzsébet téri Nemzeti-történetet, a Schwajda-féle mauzóleum építésének megannyi bicskanyitogató fordulatát vagy…)

– …ha nem lenne az a keserű tapasztalatom, amely az utóbbi években alakult ki, és amelynek a mélypontja az, ami Bálint Andrással történt a Nemzeti-ügyben, amikor a szakma úgy hallgatott, mint… És ugyanezt éltem át a Magyar Színészkamara elnökeként: közönyt, érdektelenséget, gyávaságot. Ha nem tudnám, hogy mennyire nem lehet számítani szakmai kiállásra, a szakma részvételére, hogy mennyire félnek az emberek – akkor lehet, hogy én is kezdeményeznék ilyen szakmai állásfoglalásokat. Asztalnál három-négy embernek együtt, persze, van véleménye. De nyíltan, tágabb körben? Nem volt rá precedens. És félreértés ne essék: ebben minden „név" benne van.

– Ehhez képest erős optimizmusra vall, hogy megpályázza a színházat. Biztosan sok ember támogatására számíthat majd, de a szakmára úgy általában aligha. Mit csinálna a már leszerződtetett színészekkel?

– Huszonvalahány színészről, jó színészekről van szó. Ez képezhetné a társulat magvát. Nem szeretnék úgy társulatot szervezni, hogy elszipkázom a legjobbakat máshonnan, ezzel tönkretennék jó néhány műhelyt. Hírlik, hogy a jelenlegi társulat a szokásos gázsik többszörösét kapja. Ezen változtatni szeretnék; az egész szakmát szétdúlja az ilyen aránytalanság. Ha én kiugróan magas fellépti díjért hívok oda vendégnek valakit, az hogyan megy vissza másnap a saját színházába játszani?

– Mi lesz a Merlinnel, ha megnyeri a pályázatot? Kimúlik?

– Nem tudom. Hivatalosan semmiképp, hiszen a főváros az alapítvánnyal szerződött, és nem velem. Ami pedig engem illet: én többnyire tízéves periódusokban élem a szakmai életem. Tíz év volt az Egyetemi Színpad, aztán tíz a Huszonötödik Színház, aztán tizenegy Kaposvár, és tizenegy a Merlin, mert ezeknél már ráhúztam egyet-egyet. Amúgy meg a Merlin egy sokismeretlenes egyenlet. Ismeretlen az önkormányzati választások eredménye, ismeretlen a Városháza-projekt sorsa, ismeretlen, hogy a Nemzetit sikerrel pályázom-e meg vagy sem, ismeretlen, hogy kiknek a támogatásával tudjuk befejezni ezt a naptári évet.

– Nem túlságosan személyhez kötődő intézmény a Merlin?

– De igen. És ez nem is igazságos így. Mert az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a Merlin olyan intézmény, amelyet létre kellett volna hozni nélkülem is. Rengeteg lehetőséget teremt a fiataloknak, akik jönnek is, mert teljesen ingyen, ellenszolgáltatás nélkül igyekszünk nekik teret adni. Egy ilyen helynek lennie kell – és én azt gondoltam, hogy ezt a feladatot akkor is el kell látni, ha sem szellemi, sem anyagi támogatást nem kapunk.

– Visszatérve a Nemzetire: mi lenne a pályázatok elbírálásának optimális módja?

– Mondták maguk is, hogy jó lenne, ha széles körben megismernék a pályázatokat, és beszélgetni lehetne róluk, de ez meglehetősen nehézkesnek tűnik.

– Több grémium azért létezhetne, nem? Egy, amelyik művészi szempontból, egy, amelyik gazdaságilag vizsgálja, és úgy mond véleményt…

– Úgyis az dönti el a versenyt, hogy kinek mit mond a pályázó neve. És az a szellemiség, amit a szóban forgó név magában foglal.

Mácsai Pál

(Amikor Mácsai Pált a Nemzeti Színházról kérdeztem, még nem írták ki a pályázatot az igazgatói posztra. Mégis úgy döntöttem, hogy a beszélgetésnek a pályázatra, illetve a kiírásra vonatkozó – és mára idejétmúltnak tűnő – részleteit nem hagyom ki, mert a mi viszonylag rövid szakmai múltunk tapasztalatai alapján a nemzeti színházi pályázat nagyjából olyan gyakori, mint naptárban a szökőév. Ami tehát ma idejétmúltnak tűnik, holnap idejekorán lehet. A kérdéseim evidensek voltak, ráadásul a válaszokból kiderülnek – azokat tehát kihagyom.)

A Nemzeti Színházról való beszéd elején a diagnózist kell kimondani: rossz, szakmaiatlan helyzet. Hagyományairól leszakított, bizonytalan jövőjű színház. Nincs vezető, kérdéses az épület. Nincs társulat – a színészgárda évek alatt érhet azzá –, nincs főrendező – van pénz. Keserű kiindulópont. A feladat pedig az, hogy mindebből kihozzuk a legjobb megoldást.

Az elmúlt években rengeteg baj történt, és szinte elterelődött a figyelem az egész folyamat szakmai megalapozatlanságáról. Ebben a történetben az utolsó szakszerű periódus Bálint András ék másfél éve volt. Az egészet végre színházszakmai alapokra kell terelni.

Pályázat kell, mindenképpen. Meghívásos és nyílt egyszerre. A nyílt pályázat mellett szól, hogy kiderülhet belőle: kit érdekel ez a feladat. A meghívás mellett pedig az szól, hogy a legjobb színházművészeket lehet felkérni. Hogy kiket, azt a szakmának kell el-

döntenie, úgy, hogy a miniszter megkérdez negyven-ötven jelentős, gyakorló színházművészt, kit látnának szívesen. Ebből összeáll egy olyan névsor, amely néhány ponton a vélemények egyezését fogja mutatni. Ezeket a művészeket a pályázatra meg kell hívni. Ezzel a bizalmi tőkével többen vennék komolyan a felkérést, mint enélkül.

Ami a kiírás tartalmát illeti, a profil tekintetében nagyon nyitottnak kellene lennie. Nemcsak azért, hogy bárki pályázhasson, hanem elsősorban azért, hogy a leendő igazgató ne a kinevezőinek akarjon megfelelni, hanem színházat csináljon.

A „nemzeti" szép jelző, de nem színházszakmai – ebben a tartományban nem is értelmezhető, nincsen jelentése. A Nemzeti Színházból csak jó színházat lehet akarni, tehát érvényeset, mondanivalón alapulót, stílárisan nyitottat, méghozzá olyat, amely túlmutat az intézményen. Annak a pénznek ugyanis, amely a Nemzetinek adatik, az egész magyar színjátszást kell fejlesztenie.

Természetesen egy bátor, nagy formátumú művészt látnék szívesen a Nemzeti élén, akár fiatalt is. Legkevesebb öt évre kellene kinevezni, mert egy valódi színházi társulat létrehozása hosszú időt igényel, a megszilárdítása akár egy évtizedet is. És nagyon szerencsétlen helyzet, ha a pályázóknak, illetve a kinevezett igazgatónak attól kell tartaniuk, hogy a mandátumuk választástól választásig tart. A politikának végre el kellene fordulnia a Nemzeti Színháztól. Garantálni kell, hogy a Nemzeti megszűnik rövid távú érdekek eszköze lenni. Meg kell nyitni azt a szellemi horizontot, amely alkalmas a színház művelésére.

MÁTÉ GÁBOR

– Járt már a Nemzetiben?

– Nem. Annyira rossz történet ez, hogy úgy gondoltam, nagyon ideges lennék, ha bemennék, és úgysem tudnék figyelni az előadásra. A Vasziljev-vendégjáték érdekelt volna, de arról is azt mondták, nem vesztettem sokat.

– Mit hallott a leendő pályázókról?

– Pletykákat. Többek közt azt, hogy Zsámbékival ketten megpályáznánk, odamennénk a Katonával, a Katonát meg megkapná a Schilling. Na? Elég képtelenség. Én például nem mennék olyan házba lakni, amelyik kívülről nem tetszik. Dolgozni sem.

– Szóval a ház nem tetszik. Nekem sem. Lépjünk most túl ezen. Mégis mit lehetne csinálni benne?

– Nem tudom. Az én gondolataimmal nem lehet sokra menni ez ügyben. Azt például pártolnám, hogy valami nagyon jó esztrád-helyet hozzanak ott létre, arra állítólag kiválóan alkalmas, lehet mikroportozni, jó a technika. Amúgy pedig – ebből jó már nem lesz.

– Az előtörténet miatt?

– Nem. Az épület miatt.

– Át kell alakítani.

– Meg kell próbálni, de nemigen hiszek benne. Csak egy jó épületet lehet elrontani, rosszból jót nem lehet átalakítással csinálni. Ezt az épületet egy hozzá nem értő ember tervezte, ráadásul előre lehetett tudni róla, hogy nem ért hozzá – ha máshonnan nem, hát a Katona átalakításából –, ezért aztán ez a ház nem szakértelem, hanem politikai akarnokság eredménye. Olyan is.

– Megoldás?

– Ha lenne még annyi pénze az országnak, építeni kellene egy másik színházat. Nem Nemzetit, hanem színházat. De persze az a legnagyobb baj, hogy újabb kétszáz évig nem fog épülni színház. Ezért aztán csak indulatai támadnak az embernek. Hiszen ez az épület végképp nem alkalmas arra, hogy a XXI. századi színházi gondolat beléköltözzön.

– Elég hosszú időre elúszott a lehetőség.

– Igen. Ráadásul ezt soha nem is fogják elismerni, mert már túl sok embernek az érdeke fűződik az intézményhez. A választásokat

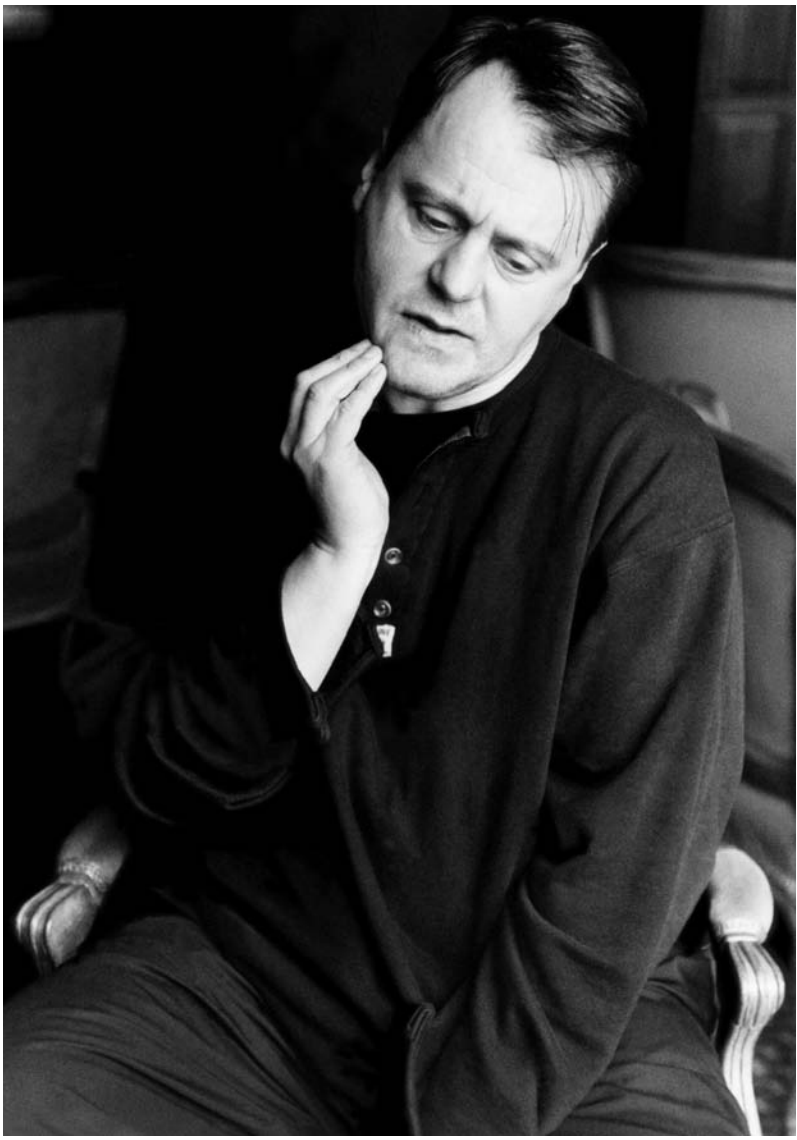

az a párt nyerte, amelynek a miniszterelnöke gazdasági felügyelője volt a színház építésének. Annak az esélyeiről, hogy a magyar színházi kultúra kapjon egy megfelelő épületet, ez a helyzet tudósít a legjobban.

– Mondják, hogy színházat azért bárhol lehet csinálni.

– Mert a színház állandóan kutatja annak lehetőségét, hogy újra és újra megmutathassa önmagát. Ehhez a közönségre, a közönséggel való állandó kapcsolattartásra van szüksége, a színháznak tehát olyan helynek kell lennie, amibe „bele lehet botlani". Ott kell lennie, ahol élünk. Valaki kiszáll a metróból a város közepén, és már benn is van a színházban. Ahol rögtön ott a kávéház, a könyvesbolt, az ismerősök. Itt meg mi veszi körül? Csupa Lurdy-ház.

– Bizonyára sokan felelősek azért, hogy ez így alakult. A szakma?

– A szakma egyrészt mindig azonnal megvásárolható. Másrészt nem felelős, mert az előző kormánnyal egyszerűen nem lehetett beszélni. Lehet, hogy ezzel sem lehet majd, de azzal biztosan nem lehetett. Maguk is kiabáltak, írtak mindenfélét, én is kiabáltam mindenféle szervezetben, nem ért semmit, mert azok az emberek egyáltalán nem akartak velünk szóba állni, és miért is akartak volna, amikor számukra a Nemzeti csak arról szólt, hogy a következő választáson jobbak legyenek az esélyeik.

– Alighanem még azok a demagóg, ostoba, irracionális eszmék is ennek szolgálatában álltak.

– Persze. Meg az időzítés meg minden. Azok az emberek nem járnak színházba, ami nem baj, színházba nem muszáj járni. De

biztosan voltak tanácsadóik, akikre hallgattak, és ezek a tanácsadók alighanem a szakmából jöttek. Mert mindig akadnak, akik úgy érzik, hogy eddig nem fértek oda eléggé a tűzhöz, és most oda akarnak férni. Most is vannak ilyenek.

– Érdemes ezek után megpróbálni beleszólni abba, hogy ki férjen oda?

– Biztosan. A szakmának ebben nagy szerepe kell hogy legyen. Legalább annyiban, hogy a beérkező pályázatok közül muszáj legyen a legjobbat elfogadni és elfogadtatni.

– Hogyan lehet ezt biztosítani? Milyen testületekkel?

– A demokrácia színházban igen csalóka dolog. Ezért inkább azt mondom, hogy minden lehetséges szakmai segítséget meg kell adni a kulturális kormányzatnak ahhoz, hogy a lehető legjobb döntés szülessen. Az akkori kultuszminisztert a szakmának segítenie kell.

– Van-e esélye annak, hogy egy már létező műhely költözzön be az épületbe?

– Ez nagyon nehéz ügy. Én ugyanis egyáltalán nem hiszek az úgynevezett „nemzeti színházi eszmében". De ha elfogadom, hogy itt ez kívánalom, akkor nem való oda, mondjuk, Schilling és csapata. Ha azt mondom, hogy ez csak egy épület, egy színház, akkor legalább kaphatna egy helyet magának. És ez fontos lenne. Akkor is, ha ő rétegszínházat csinál. Amúgy pedig, ha már Schilling szóba került, úgy gondolom, rávall az országra, hogy neki azért kell a Nemzetire pályáznia, hogy fölhívja magára a figyelmet, mert amúgy eszébe sem juthat, hogy ő tényleg a Nemzeti Színházban vagy az ország legújabb színházában gondolkodjon. Ez elszomorító. A magyar színházművészet egészére nézve.

– Megint: mi legyen ezzel a Nemzeti Színházzal?

– Megint: azért nehéz nekem erről beszélni, mert semmi értelmét nem látom a Nemzeti Színháznak. A tapasztalatom meg az, hogy nem szokott jó lenni. Persze mondják, hogy az ötvenes években jó volt. Gondolom, úgy volt jó, mint a magyar futball. Hogy sok olyasmi volt körülötte, ami akkoriban az embereknek nagyon fontos volt. De ha szakmailag megkapirgálnánk azt a Nemzetit – hát kíváncsi lennék... Mert ha szakmailag nézem, akkor fölvetődik a kérdés, hogy vajon tényleg Major Tamásnak kellett-e az akkori Nemzetiben átvernie a sztanyiszlavszkiji dogmákat. Amennyire én őt ismerem – és szerencsém volt a közelében lenni, mert két évig tanított a főiskolán –, ez nem ennek az embernek volt való. És elgondolom, hogy hol tartana ma a színházművészet, ha akkor Majorból nem a politika által kikényszerített szerep szólal meg, hanem az a nagyszerűség, ami benne megvolt. Nem is csak ő vagy az a színház lett volna más, hanem a mai magyar színház is máshol tartana, ha ő akkor a saját formáját futhatja. Persze hibás volt ő is, nyilván a legfőbb hibás, de illúzió azt gondolni, hogy volt alternatívája, mert a nem csinálás és a nem létezés lehetett akkoriban a másik lehetőség.

– Szerintem a szakma nem a Nemzetit veszi majd komolyan ebben a pályázatban, hanem a színházat. Nem lesznek teli a pályázatok a három nemzeti klasszikus drámával.

– Dehogynem. Ezeknek az ügyeknek szabott menetük van. Leszámítva azokat a pályázatokat, amelyek tényleg névre vannak kiírva, a fordulatok is adottak. Becsukott szemmel oda tudok bökni, ahol jönnek a határon túliak. Ez egy elnyűhetetlen bakelitlemez. Ha valaki ezt kihagyja a pályázatból, nem is érdemli meg, hogy nyerjen. Amikor sok évvel ezelőtt Benedek Miklós pályázott a Játékszínre, és én abban részt vettem, hát mi is beleírtuk az összes kötelező gyakorlatot. A pályázatban mindig azt kell fölerősíteni, kiemelni a szokásos elemek közül, ami speciális.

– Ha nem koncepciók, akkor kik vagy mik fognak versenyezni?

– Nevek. És tegyük föl, hogy a legjobb megkapja. Csakhogy újra lesznek választások. És az emberben óhatatlanul fölmerül a kérdés, hogy jót teszünk-e azzal az emberrel, aki odakerül. Mert ha megint a másik kormány jön, azt az embert le fogja váltani. Ez itt így megy, ezért aztán soha sehol nem alakul ki a hozzáértő réteg. Ezért is szomorú történet a Nemzeti Színházé.

– De nem áll önmagában, még színházi szempontból sem. A Nemzeti Színház helyzete szorosan összefügg a többi színházéval. A viszony már most sem rózsás, pedig még nincs is színház. Nem kellene ezt a helyzetet most, idejekorán szakmai segédlettel szabályozni?

– Nézze, van nekem egy közepesen képtelen ötletem. Szerintem azt a pénzt, ami erre az évre a Nemzetinek van – illetve amit kapott volna –, szét kellene osztani a többi színház között. Kifizetnénk a villanyszámlát meg egyebeket. Szóval ott először is be kellene fagyasztani a túlköltekezést. Aztán pedig egy nagyon racionális gazdálkodási tervet kell készíteni arra a színházra, ami ott készül. Nem egy ilyen pazarlót, mint amilyen most volt. Lehet az az összeg nagyobb, mint a többi színházé, de irreális ne legyen. És még a racionális gazdálkodás is elég nagy feszültséget teremtene a többi színházzal. Nem beszélve arról a rengeteg csalódott emberről, aki valamire és valamennyiért odaszerződött, aztán most nem az lesz, vagy az nem lesz. Ezt sem lehet már jól elintézni. Hiszen ha valakit hívnak, az már tudja, hogy mennyit is kellene ott kapnia.

– Hogyan lehet így megtartani a színészeket például a Katonában?

– Azzal, ami ott nincs. Oda ugyanis nem a személyiségért, a társulatért, a művészi kísérletért mentek, hanem a pénzkereseti lehetőségért. Ha valaki ezért hagyja ott például a Katonát – és nem egy ember emiatt ment el –, akkor nem a Katonával van baj. Nem is feltétlenül azzal az emberrel, inkább a rendszerrel, úgy, ahogy van. Ami pedig a Katonát illeti, ilyenkor egy helyzet áll elő. És a helyzeteket meg szoktuk oldani.

SCHILLING ÁRPÁD

– Volt már az épületben?

– Kívülről láttuk Ágh Mártonnal, a díszlettervezővel, aki a belső térre is tudott következtetni.

– Tudja, hogy mi van bent, mire pályázik?

– Van egy koncepciónk, amelyet már a Bárka-pályázatnál is kifejtettünk. Nem arról van szó, hogy harminc ember, a Krétakör Színház problémáját szeretnénk megoldani, hanem ez a koncepció keres helyet, ráadásul nem pici helyet. Amikor megjelent a Nemzeti-pályázat, arra az elhatározásra jutottunk, hogy muszáj beadnunk, mert nincs más lehetőségünk.

– Ebben a koncepcióban szerepel egy nagyobb kukucskaszínház?

– Egy nagyobb tér igen. És nemcsak azért, mert a Krétakörnek kellene nagyobb előadásokat létrehoznia, hanem mert lehetőségünk nyílna arra, hogy más színházakat elhívjunk játszani. Erre a célra pedig megfelel a Nemzeti, mert van egy nagyobb tere meg egy kisebb.

– Tudja, ugye, milyen a nagyobb tér?

– Tudom, hogy több sebből vérzik. Az igazán jó megoldás számunkra persze nem ez lenne, hanem egy másik hely, elindultunk ezen az úton is.

– Az jobb lenne a Nemzetinél?

– Igen, a mi szempontunkból biztosan. Egyrészt, mert nem tapad hozzá semmilyen plusz jelentés, másrészt mert nyers, inspiráló tér. Harminc évvel ezelőtt már megpróbáltak benne színházat kialakítani, aztán félbehagyták; most csupa beton, úgy néz ki belülről, mint a Schaubühne. Alkalmassá kellene tenni nézők fogadására, mert egy valódi alkotóközpont lehetőségét hordozza. A Nemzetihez képest minimális pénzből lehetne működőképessé tenni, igazi eurokonform intézményt létrehozni. Mindenki számára ez lenne a legjobb megoldás. A Nemzetit csak kényszer szülte.

– Ha most a Víget megpályáztatnák, arra is jelentkeznének?

– Igen. Persze nem arra van szükségünk. És nem a jelenlegi három előadásunknak szeretnénk nagyobb helyet, hanem más funkcióknak keresünk teret.

– És nyilván belépnének az államilag kötelezően támogatott színházak körébe.

– Igen fontos, hogy kikerüljünk ebből a félalternatív helyzetből. Az alternatívok dühösek, mert a fix százmilliós keretből viszonylag sokat, tízmillió forintot kapunk. Aztán erről az összegről mindenütt elmondjuk, hogy milyen kevés – ettől persze még dühösebbek. A professzionális vonalba pedig nem tudunk beférni, mert ahhoz előbb stabil játszóhely kell. Eddig a minisztérium és a főváros labdázott velünk. Máshol a finanszírozás másként van kitalálva. A színházak a költségvetésük egy részét felhasználhatják arra, hogy vendég produkciókat befogadjanak. Például a Piccolóban – ahol júniusban játszottunk – a repertoáron felül saját költségvetésükből hívják meg Nekrošius, Dogyin és Brook előadását, egy hétig vagy kettőig, amennyire igény van. Franciaországba is így jutottunk ki. Ez nálunk nem működik, a támogatást elviszik a kötelező bemutatók és előadások. Mi képtelenségnek tartjuk, hogy hozzánk nem jutnak el a fontos külföldi előadások.

– A koncepciójuknak tán a legfontosabb része a befogadó funkció.

– Általában az, hogy nyitott legyen a színház. Mindenre. A könyvesbolttól a könyvkiadásig vagy a turisták behozásától az idegen nyelvű előadásokig, vagy konferenciákig. De érdekes lenne a közönség számára nyitottá tenni a tárakat is, lehetne akár szolgáltató műhelyeket nyitni. Mindent, amit a színház magában foglal, ki kellene adnia, meg kellene mutatnia.

– Mindezt a Nemzetiben maga szerint meg lehet csinálni?

– Szerintem igen. Azzal a hellyel nekem az a legnagyobb bajom, hogy éppen az a közönségréteg van a legtávolabb tőle, amelyiket leginkább be kellene hozni. Azokat a fiatalokat, akik nem egy felfújt ikon-őrületben élnek, biztosan nehéz lesz odacsábítani, ahhoz bátor kezdeményezések kellenek, bátor színház. Nem biztos, hogy a színpadnyíláson lehet változtatni, de meg kell próbálni. Mi mindenesetre mindent beleírunk a pályázatba, amit erről a helyről gondolunk. Ennek fontos része a közönség, a nyitottság – de az is, hogy az archaikus Nemzeti-koncepcióval, szerintünk, ma már nincs mit kezdeni. A Nemzetinek ma nemzetközinek kell lennie.

– Az, amiről beszél, drága színház. Tehát magának mégis a Nemzetire van szüksége.

– A pénz ebben az elképzelésben rendkívül fontos. Ám ez a program nemcsak viszi, de hozza is a pénzt, ne felejtsük el, hogy pár éven belül adminisztratíve csatlakozni fogunk Európához. Ha Zsámbéki Gábor nem áldozza rá a fél életét, akkor nincs uniófesztivál Budapesten kétszer is az elmúlt évtizedben – miközben az ilyen fesztiváloknak rendszeresnek kellene lenniük ahhoz, hogy tudjuk, milyen világban élünk, és hogy a világ is tudja, mi van itt. Fogalmuk sincs, mi történik nálunk.

– Ez olyan program, amelyet nem lehet fokozatosan megvalósítani, csakis frontálisan, egyszerre. Ez megnehezíti nemcsak magát a programot, hanem az elfogadását is. Ön szerint hogyan kellene elbírálni a pályázatokat? Kiknek?

– Az elbírálásnak mindenképpen két részből kellene állnia. Meg kell nézni a menedzsment részét, mert egy ekkora intézménynél annak kulcsszerepe van. És van a szakmai rész – azt hiszem, ennek könnyebb a mérlegelése. A Bárka-pályázatnál a szakmai bizottság láttán jutott eszembe, hogy kellene egy „vének tanácsa". Ahová lehetne fordulni, és nemcsak a pályázatok alkalmával, hanem egyébként is. Miután a Bárkára pályáztunk, nem az eredmény, hanem az elbírálás és döntés közben fölmerült problémáink miatt szerettem volna fordulni valahová, de nem volt hová. Az ember mindenfelé elmondja a baját, leveleket ír, etikai bizottságot keres, bárkit, de sehol nem tudnak segíteni – ettől aztán előbb-utóbb elfogy a saját szakmájába vetett bizalma. És tudnék mondani olyan embereket, akikhez szívesen fordulnék, bár egyáltalán nem vagyok biztos benne, hogy ők, úgymond, konszenzusos figurák. Számomra például Székely Gábor megkérdőjelezhetetlen, sajnálom, hogy évek óta semmi ilyesmiben nem vesz részt, mert érdekelne a véleménye; ráadásul tudom, hogy ő a legnehezebb helyzetekben is milyen bölcsességgel tudott eljárni. És ha a szakmáról beszélek, eszembe jut Zsámbéki is, ő az, aki tudja, mi folyik a világban. És lehetne találni másokat is.

– Ez voltaképpen a színházi szakmai szervezetek komoly és súlyos kritikája – ami engem illet, elég meggyőzőnek érzem. De ezt a „vének tanácsát" – akik vének vagy nem vének – szerintem ma nem lehet összehozni. Ettől persze meg lehetne próbálni. De térjünk vissza a pályázati elbírálás mechanizmusára.

– Ismét az én rossz tapasztalatom az összehasonlítási alap. A szakmai bizottság bírált és szavazott, majd rögtön a képviselők elé került az egész, ahol a személyes megszólalást is külön kellett kérni. Márpedig a beszélgetést nagyon fontosnak tartom. A szakmai bizottságnak és a döntési helyzetben levő személyeknek beszélgetniük kellene a pályázókkal. Ez fárasztó, de mivel nagy és fontos dologról van szó, megérné a befektetett energiát. És az ilyen beszélgetéseknek nem úgy kellene lefolyniuk, ahogy az én eddigi beszélgetéseimnek a politikusokkal, hogy „na, van negyedórám, gyorsan pörgessük le, kérdések nincsenek, értem én, nem tudok segíteni". Egyrészt muszáj kérdéseknek lenniük a leírtakkal kapcsolatban, hiszen egy pályázatot remekül össze lehet rakni, de azért legfontosabb mégis a pályázó személye. A másik nagyon fontos dolog, hogy a szakmai bírálóbizottság igenis egyértelműen tegye le a voksát valaki mellett. Ne forduljon elő olyasmi, mint ami a Bárka-pályázaton történt, hogy mi „mindkettőt nagyon fontosnak tartjuk". Miért ülnek össze, ha nem tudnak vagy nem mernek dönteni? Addig kell szavazni és beszélni, míg ki nem jön az az egy ember, akit a szakmai bizottság javasol. És akkor még mindig ott a kérdés, hogy vajon lehet-e a szakmai bizottság véleménye olyan fontos, hogy a valódi döntnökök azt elfogadják.

ZSÁMBÉKI GÁBOR

Amikor néhány nagyszerű művész: Gobbi Hilda, Ronyecz Mária azt javasolta, hogy induljon gyűjtés egy új Nemzeti Színház építésére, az egész szakma egy csapdába sétált be.

Kézenfekvőnek látszott elfogadni azt a gondolatot, hogy egy új épület, egy új intézmény szakmai lökést adhat, s egyben emelheti a magyar színházművészet ázsióját. Gobbi, Ronyecz és mások is talán a Nemzeti második világháború utáni, tehetségeket összegyűjtő, energikus és virágzó korszakától kapták az indíttatást, s nem gondoltak arra, hogy időközben minden megváltozott.

A csapdába aztán mindenki besétált: azok, akik a legjobb érzésektől eltelve adományokkal segítettek, a szakma döntő része, amely harci kérdéssé fújta fel az ügyet, a kritikusok, akik azt hitték, hogy a folyamatos botrány helyett lehetne jó megoldás is, talán csak a politikusok nem, az egész történet legsötétebb résztvevői, akik a Nemzeti-kérdést cinikusan, politikai harci játékok színterének tekintették.

Koncz Zsuzsa felvételei

Csak zászló volt, tartalom nem. Senki nem vetette fel a kérdést, hogy hogyan és mit segíthetne egy Nemzeti a magyar színházi élet gondjain. Egy olyan színházi életen, amely ugyan értékesebb és tehetségekben gazdagabb annál, mint amit a körülötte folyó jajveszékelés sugall, de jól látható problémákkal küszködik. Mennyiségileg növekszik, minőségében nem. Fenyegeti a kommercializálódás, az elmocsarasodás. A napi munka felhígult. A színészek, rendezők, tervezők energiájuk kisebb részét áldozzák arra az intézményre, ahol szerződésben vannak, mivel másutt több pénzt kereshetnek. Kevesebb idő jut az alapos felkészülésre, ami amúgy is lényegtelen lett az eladhatósághoz képest. Recsegropog a társulati rendszerre alapozott struktúra, de csak gyanúsabb megoldások vannak helyette.

Adhat-e ezekre és még számos szakmai problémára igazi választ egy új Nemzeti? Az európai színházi helyzet azt mutatja, hogy nem. Kevés Nemzeti Színház tartozik a szakmai élvonalba. A Nemzeti Színházak általános nyavalyái ezzel szemben jól látszanak: a szakmai renyheség, a különleges helyzet és anyagi ellátottság miatti elbizakodottság, a belháborúk a szerep vagy inkább képzelt szerep miatt – hogy ugyanis ez a színház a nemzet színházi kultúrájának letéteményese –; az előadások zöme maradi, a társulat pedig általsulat, amelyet főképp az érdek tart össze, és nem a művészi vonzalom, ha mégoly sok kiemelkedő művész van is a tagok sorában.

A magyar Nemzeti kezdettől azzal a problémával küzdött, hogy a nemzeti feladat teljesen elnyomja-e a szakmait, vagy hangot és teret kapnak-e azok is, akik a szakmai fejlődés fontosságáról beszélnek. A Nemzeti nagy korszakaiban mindig az utóbbi történt. Az utolsó néhány év azonban csak a politika hatalmaskodásáról szólt, s egyszerre volt felháborító és bohózati. Eredményeként ma egy elfuserált épület és egy esetlegesen összejött társulat megoldhatatlan gondjai szakadnak majd valaki nyakába, akitől még azt is elvárják, hogy létrehozza a legszínvonalasabb magyar színházat.

A magyar színházi élet fejlődését csak több, egymással versenyző s eltérő stílusú színházi műhely működése hozhatja meg. (Ha meg kell magyaráznom, mit értek a látszólag elkoptatott „műhely" szón: olyan helyet, ahol nem csak eladnak.)

A történelmi feladattal terhelt, a többi színháztól elemelt új Nemzeti továbbra is politikai csatározások színhelye és állandó kritikai támadások célpontja lesz. Új vezetőjének vesszőfutása pedig kinevezése napjától kezdődik. (Ez a legszilárdabb hagyomány a Nemzeti esetében. Tessék Bayer Józsefet és Pukánszkynét olvasni: a színház minden vezetője, akár nagyszerű művész, akár a politika által előrángatott tökfej volt, mindig megsértve, megalázva, megvádolva hagyta el a posztot.)

A magyar drámai hagyomány ápolása, az új darabok színpadra segítése ma minden olyan magyar színház feladata, amely vállaltan nem kereskedelmi jellegű. Ha a támogatás ezt a mainál egyértelműbben preferálná, a színházak valószínűleg kevesebb Ray Cooneyt játszanának. Budapesten igen sok színház van, de a külső kerületekben kevés. Új játszóhelyek kialakítása, új közönségcsoportok megnyerése műhelyek születését is elősegíthetné.

Mi legyen az épülettel, amely távolról sem tölti be egy új, variábilis játékterű, modern színház feladatait? Először is építészeknek, statikusoknak kellene megvizsgálniuk, hogy lehetséges-e a legelrontottabb rész, a nézőtér és játéktér találkozásának szétbontása és megváltoztatása. Hogy azután milyen típusú színház működhet ott a leghasznosabban, azt majd kiforrja az idő és a színházi gyakorlat.

Fodor Géza

„Akinek ennyi jó kevés”

■ MOZART: SZÖKTETÉS A SZERÁJBÓL ■

Európában azok a nyári fesztiválok, amelyeken operákat is bemutatnak, s nem csupán lokális céljuk van, hanem adnak magukra, és valódi szellemi élményben, mi több: izgalomban akarják részesíteni a közönséget, általában valami lényegeset próbálnak mondani a művekről; a fesztivál korlátozott számú, exkluzív előadásaival az interpretáció olyan eredetiségéig merészkednek, amilyet a hosszú távú repertoárjáték inkább átlagos ízlésre orientálódó természete kevésbé preferál. A nem provinciális, hanem komolyan vehető és komolyan veendő nyári fesztiválok operabemutatói nem csupán kellemes szórakozást akarnak nyújtani, hanem megmozgatják a szellemet. Amikor nyilvánosságra került, hogy a Budafest, a Budapest – Nyári Opera- és Balettfesztivál idei bemutatóját, Mozart Szöktetés a szerájból *című daljátékát Káel Csaba rendezi, világossá vált, hogy a fesztiválrendezőségnek nincsenek ilyen igényei. Káel addig három operát állított színpadra* (Così fan tutte, Aki hűtlen, pórul jár, Bánk bán): *egyik sem árulta el a legcsekélyebb operarendezői tehetséget sem, s valamennyi azt a benyomást keltette, hogy „rendezőjük” számára még csak fel sem derengenek az operarendezés valódi problémái és feladatai. A mostani* Szöktetés *semmit sem változtat ezen a képen.*

A rendezői közlendő hiányát már a díszletek és a jelmezek is láthatóvá teszik: a funkciótlan, üres látványosság jegyében készültek. A színpadot Csikós Attila részletező iszlám architektúrái s a második felvonásban bútorai-kellékei zsúfolják tele, irdatlan tárgyi világgal, anyagtömeggel fojtogatva az énekeseket. Az egész hatalmas díszletkomplexum mindössze egyetlen minimális feladat ellátására képes: az építmények rivaldával párhuzamos ide-oda tologatása, egy áttört lógó díszletfal vertikális mozgatása színváltozást jelez; drámai teret, mely játszana, s melyet be lehetne játszani, ez a díszlet nem ismer. Velich Rita, aki pályájának elején beszédes jelmezekkel tűnt fel, mára teljesen belesimult a karakterizáló igényről lemondó, anyagpazarló, általános operai dekorativitásba. A szcenika és a jelmezegyüttes minimum három évtizeddel van elmaradva a mai operajátszás vizuális gondolkodásától, s nem más, mint az öntudatos és kiglancolt, „fenn az ernyő, nincsen kas” provincializmus büszke demonstrációja. Más kérdés, hogy a rendkívül fantáziátlanul és rosszul világított előadásban még ez sem érvényesül igazán, mert a színpadon majd’ mindig sötétség uralkodik.

A rendezéssel kapcsolatban nehéz eldönteni, hogy mi jobb: ha a rendezőnek eszébe jut valami, vagy ha nem jut eszébe semmi. Talán az utóbbi. Mert akkor nem történik nagyobb baj, legalább „jelmezes koncert” szinten élvezhető lehet az előadás. Belmonte és Konstanza figurájának, jeleneteinek, drámájának „rendezése” például kimerül abban, hogy az énekesek időnként átsétálnak a színpad egyik oldaláról a másikra, majd vissza, és így tovább. Hol közelítenek egymáshoz, hol eltávolodnak egymástól. Néha megfordulnak a tengelyük körül. A rendező olykor letérdelteti őket. Mindez semmiféle összefüggésben sincsen figura- és szituációelemzéssel, motivációval, az emberi viszonyok gazdag és árnyalt játékával. Ez egyszerűen nem rendezés, ez semmi, nincs mit elemezni rajta. Az értelmetlenül ide-oda mozgatott, a mozarti belső és külső zenedráma mibenléte tekintetében magukra hagyott énekesek időnként megpróbálnak valamit kezdeni magukkal, ilyenkor derül ki például, hogy nem tudják, mit csináljanak a kezükkel, jönnek az operaparódiába illő üres énekespózok. És jönnek a rémes közhelyek: a szerelmes áriát éneklő férfi a szívére teszi a kezét, az elszántságot hirdető énekesnő az első emeleti páholysor magasságába emeli tekintetét, de olyan átszellemültséget szenvelegve, mintha transzparenssé váltak volna előtte a falak, s ő ellátna egészen az új Nemzeti Színházig. Az énekesek, akiknek a rendezés által belsőleg nincs megalkotva a figurájuk, külsőleg a bensőből fakadó tartásuk, viselkedésük, mozgásformájuk, a szerep tiszta vonalvezetése híján sorra azokhoz a sablonokhoz folyamodnak,

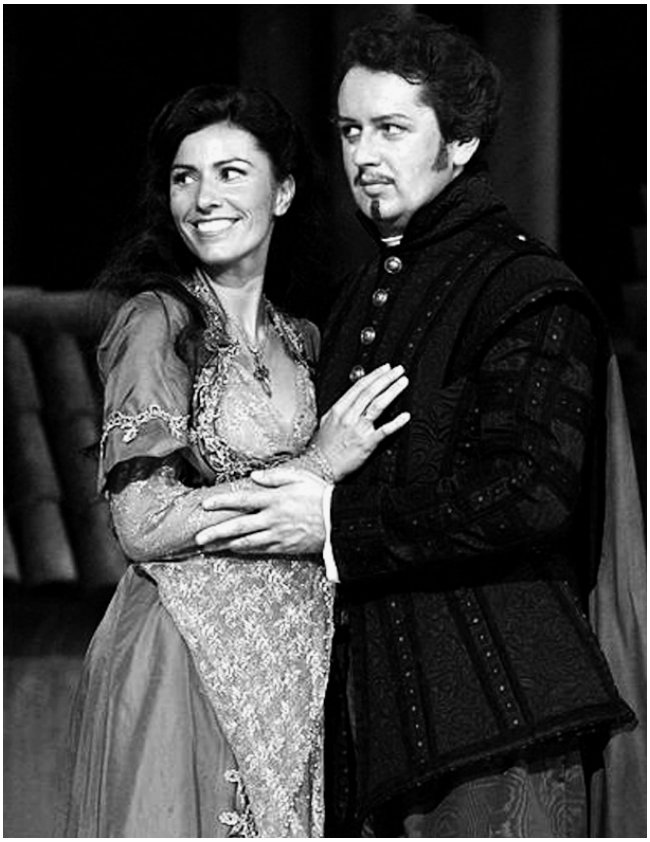

Miklósa Erika (Konstanza) és Kovácsházi István (Belmonte)

amelyeket Sztanyiszlavszkij egykor oly megvetően és gúnyosan írt le a színészi „iparosmunka” visszataszító tüneteiként. De végül is ezek a sablonok nálunk még mindig annyira honosak az operajátszásban, hogy az ember némileg immúnissá válik velük szemben.

Nagyobb a baj, ha Káel Csabának eszébe jut valami, és értelmezi a darabot, játszatja az énekeseket. Mivel rendezői leleményességét Ozmin figurájára összpontosította, vegyük az ő példáját. Ozmin úgy bukkan fel előttünk Szelim basa kertjének kerítése mögül, hogy virágot szed (mint a második felvonás elején visszamenőleg kiderül, Blondénak). Egyszer csak lelepleződik, hogy a virágokat szablyával vágja le. Akinek az jut az eszébe, hogy Szelim basa palotájának felügyelője a kertben szablyával vág virágot, az mérhetetlen távolságban van a török couleur locale jelentőségének, a figu-

rák hierarchiájának, az operában ábrázolt emberi viszonyoknak, általában: a *Szöktetés* egész világának megértésétől. Aki nem hallja meg az Ozmin által énekelt dal g-molljának intim melankóliáját, hogy itt egy frusztrált lélek magába merülve, önmagának énekel, hanem a három strófát a fal fölött beleharsogtatja Belmonte képébe és a világba, az mérhetetlen távolságban van a Mozart-zene üzenetének megértésétől. De maradjunk a szablyánál! Hogy is van ez? Ozmin szablyát visel a virágszedéshez. Ámde második fellépésekor, az első felvonás végén, amikor elállja Belmonte és Pedrillo útját, s nem akarja beengedni őket a palotába, akkor bot és korbács van nála. Ebben a valóban harcias jelenetben nincs nála a szablya. Nem is szerepel az többé az előadásban. Akkor most hozzátartozik Ozminhoz vagy sem? Nem tartozik hozzá, első jelenetében merőben *ad hoc* ötlet volt, alighanem azt volt hivatott kifejezni: ez az Ozmin olyan barbár, hogy szablyával vágja a virágot a szerelmének. Ha egyáltalán elfogadom, hogy Ozmin szablyát visel, akkor indokoltabb volna a második jelenetében, de ott egy újabb ad hoc ötlet lép be, hogy tudniillik egyik kezében bot, a másikban korbács van, de nem képes koordinálni a „kétfrontos harcot", és végül saját korbácsával kötözik össze a kezét. Igaz, ha egyáltalán elfogadom, hogy Ozmin az első jelenetében szablyát visel, akkor lehetséges, hogy van benne egy értékelhető rendezői ötlet is. Az Ozmin–Belmonte-kettősben, amikor Ozmin haragja a D-dúr szakasszal („Scheert euch zum Teufel!") fenyegetővé válik, a szablyával indulatosan lecsapja a kezében tartott virágok fejét. Szüle Tamás ezt egyetlen heves mozdulattal teszi, Bátor Tamás ezzel szemben két meggondolt, kimért vágással. Az első megoldásnak lehet értelme: Ozmin dühében elveszti a fejét, és tönkreteszi a virágcsokrot, melyet a szerelmének szedett. Ennek van pillanatnyi pszichológiai hitele. A második megoldás teljesen értelmetlen. Mármost melyik a rendezői intenció? Hol van itt a határozott rendezői jel, művészi forma?

A második felvonás az eredeti darabban egy párjelenettel, in medias res kezdődik; Blonde szemrehányó és oktató szavaiból értjük meg, hogy Ozmin a hatalmával, erőszakkal akarta szerelme viszonzására bírni. Ebből a szituációból nő ki Blonde elutasító-oktató szavainak a folytatása, a lány A-dúr áriája a férfiaktól elvárt finom viselkedésről, gyöngéd udvarlásról. Az ária tehát szituacionális, egy meghatározott, konkrét szituáción belül értelmes. Káel elhagyja a prózai indítást, Ozmin nincs is a színen, Blonde mosdóvizet illatosít és tisztálkodik, s eközben énekli a számot. Az ária így motiválatlan, a levegőben lóg. Néhány sor után viszont színre lép Ozmin, virágcsokorral a kezében, mint esetlen udvarló. Blonde azonban megcsúfolja a virágcsokrot, megalázza Ozmint, aki erre agresszív lesz, és támadóan, követelően lép fel. A rendezés itt látszólag árnyaltabbá, bonyolultabbá mélyíti Ozmin figuráját. Valójában azonban zavarossá teszi a jelenetet. Egyrészt a Blonde áriájában megfogalmazott zenei viselkedés nincsen összhangban a rendező által a szereplőre oktrojált viselkedéssel, másrészt Ozminnak Blondéhoz, általában a női nemhez való meglehetősen jellegzetes, tipikus viszonya nincsen világosan exponálva. Az eredetinek szánt túlmotiválás elkeni a szabatos karakterizálást. Blonde és Ozmin most következő prózai jelenetében a rendezés belefullad a legócskább ripacskodásba, de így sem képes annyira felpörögni, hogy mintegy kirobbanjon belőle a mozgalmas Eszdúr kettős. Ebben azután ismét bekövetkezik a rendezés teljes zenei csődje. A középső, andante szakaszban Káel nem érzékeli Blonde szabadon szárnyaló dallamának és Ozmin zenei körben forgásának dramaturgiai értelmét. Blondéval Ozmint gúnyosan ingerlő keleties csábtáncot járat, amitől a szerencsétlen török – ahogy ma mondják – teljesen beindul. Valójában azonban Blonde az *európai nő* szabadságát dalolja ki ihletetten és átszellemülten („Ein Herz so in Freiheit geboren, lässt niemals sich sklavisch behandeln"), Ozmin pedig magába roskadva értetlenkedik az angolok ostobaságán, hogy szabadságot adnak a nőnek („O Engländer! Seid ihr nicht Thoren, ihr lasst euren Weibern den Willen!"). Ozmin *tragi*komikus figura, s a komikumában rejlő tragikum sehol sem fejeződik ki olyan megkapó hitelességgel, mint éppen itt, a szoprán szabad és nemes szárnyalása alatt kanyargó szomorú basszus szólamban. A két ember távolsága itt a legfatálisabb, a legreménytelenebb, köztük „a roppant, jeges űr lakik". A kettősnek ez a szakasza hirtelen befelé fordul, megindult – s az előadásban megindítónak kell lennie. Végül: a harmadik felvonásban, amikor a szökés meghiúsul, és Belmonte pénzt kínál Ozminnak, ha futni hagyja őket, az azt mondja: kell is nekem a pénzetek, a fejeteket akarom. S ekkor felcsap a híres Akasztófa-ária. Ozmin válasza ebben az előadásban is elhangzik, de mégis elveszi és elteszi Belmonte erszényét. Az előadásban nincsen ennél kiáltóbb példája annak, hogy a rendező semmit sem értett meg Ozmin figurájából, az operában zseniálisan ábrázolt pszichológiájából. Elismerem: szőrszálhasogató kifogások ezek. De a rendezést vállalt irányával, a pszichológiai realizmussal szembesítem. A figurák végiggondolatlanok, a színpadi megoldások ad hoc jellegűek, az ábrázolás zavaros. Természetesen elképzelhető a darabnak egészen másfajta előadása is, mely fittyet hány a pszichológiai realizmusnak, és modernizálva-aktualizálva, gesztikusan, koreografikusan, stilizáltan-metaforikusan viszi színre. De akkor annak a stílusnak kell hogy meglegyen a maga sajátos logikája, koherenciája. Ebben az előadásban nincsen nyoma ilyen modernebb megközelítésnek. Ez teljesen hagyományos, de a saját keretein belül megoldatlan, közhelyes, értetlen és következetlen.

Farkas Viktória (Blonde), Adriana Kohutkova (Konstanza) és Mécs Károly (Szelim)

A sok konkrét melléfogás mellett a rendezésnek az a legnagyobb deficitje, hogy a színpadon nincsenek karakteres figurák, plasztikus, körüljárható személyiségek. A rendező az énekesek adottságaiból és tehetségéből nem bontott és fejlesztett ki eleven, vala-

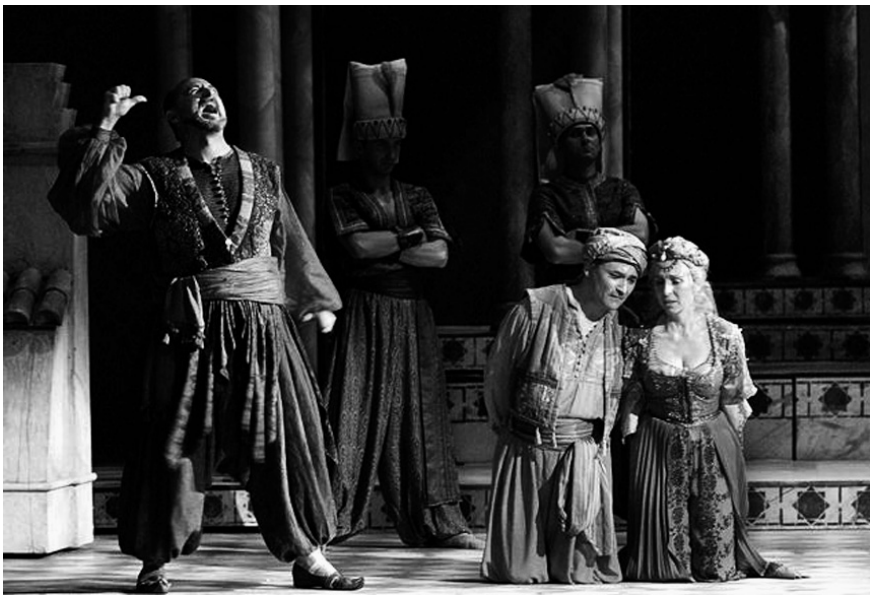

Szilágyi Gábor felvételei

Szüle Tamás (Ozmin), Kiss Péter (Pedrillo) és Kertesi Ingrid (Blonde)

milyen emberi kvalitásokkal és arculattal bíró – vagy egységes, vagy éppen ellentmondásos – egyéniségeket. Milyen ember Szelim basa? Nem derül ki, a figura nincsen kitalálva, pusztán dramaturgiai funkció. Az énekesek magukra hagyva, tagolatlan jelenetekben, kidolgozatlan szituációkban téblábolva, a megjelenítendő személyiség belső magvának feltárása és megragadása híján tanácstalanul hoznak valamilyen sémát: így lesz Konstanza szenvelgő széplélek, Blonde kényszeredett szubrett, Belmonte seszínű, neutrális, érdektelen úrifiú, Pedrillo infantilis mitugrász, Ozmin dimenziótlan, primitív bohóc. Ez nem az énekesek kritikája. Belőlük valóságos, karakteres emberi lényeket is ki lehetett volna hozni, ha a rendező képes lett volna rá.

Ami a produkciót mégis megmenti, az a zenei megvalósítás. A Magyar Állami Operaház Zenekarát Vashegyi György vezényli, a historikus irányzat kiváló magyar karmester képviselője. Az irányzat alapvető felismeréseit képes a modern zenekarral is érvényesíteni. Nagyon határozott – és megalapozott – koncepciója van a darabról, az újra felfedezett Mozart-zenét nem az effektusokkal való klasszikusan elegáns takarékoskodás, nem a zene klasszikus egyensúlyának állandó hangsúlyozása jellemzi, hanem az erőteljes kontrasztosság, a dinamikai és a tempóbeli különbségek drámai kiélezése. Vashegyi interpretációjában sok a szokatlanul gyors tempó, s az énekesek ezzel nem is mindig tudnak lépést tartani. Mégis a karmesternek van igaza, ő nem egyes számokban, hanem az egész partitúra tempó*viszonyaiban*, a tempók egymás közti arányaiban gondolkodik, s ennek következtében az opera zenei drámája sokkal erősebb, mint a hagyományos előadásokban – betanítás-betanulás dolga, hogy az énekesek belsőleg megérezzék az új tempók hitelét. Az erős kontrasztosság Vashegyi keze alatt tiszta és érzékeny formáláson belül érvényesül, és nem sérti a zenekari textus transzparenciáját, plasztikus elevenségét. Vashegyi még egy szempontból fedezteti fel újra a *Szöktetést*: az új Mozart-összkiadás textusát veszi alapul, és visszaállítja a zenének azokat a részeit, amelyek a hagyományos előadási gyakorlatban kimaradtak, olyannyira, hogy az opera korábbi, de még ma is forgalomban levő kommersz kottakiadásai sem tartalmazzák őket. Az opera zenei anyaga az újabb lemezfelvételeken és előadásokban – ebben a budapestiben is – észrevehetően megnövekszik. Ehhez az is hozzájárul, hogy a régi előadási gyakorlattal szemben, s a mai normát követve Vashegyi nem hagyja el a harmadik felvonás elejéről Belmonte nagy Esz-dúr áriáját, mely fontos állomás a figura emberi fejlődésének útján. Annál meglepőbb viszont, hogy ezért Belmonte korábbi, a második felvonást záró négyes előtti B-dúr áriájának kihagyásával kell fizetnünk, amely viszont mindig szerepelt a korábbi előadásokban, sokszor a harmadik felvonás elejére áttéve, a kihagyott Esz-dúr ária helyettesítéséül. Tekintve az ária kivételes szépségét, poézisét s a figura fejlődésében betöltött ugyancsak fontos szerepét, ez bizony veszteség. Más kérdés, hogy egy olyan előadásban, amelyet a „rendezés" reménytelen unalomba fullaszt, a zenei anyag mennyiségi többletei nem bizonyulnak feltétlenül hasznosnak, nem mindig mutatják meg valódi értékeiket.

És végül a szereplőkről. Mécs Károly a német nyelvben való otthonosságát adja az előadáshoz – Szelim basája nincs kitalálva, felépítve. Konstanza szerepében Miklósa Erika orgánuma szerencsésen abban a magas fekvésben szól s koloratúrázik virtuózan és intenzíven, amely kevés szopránnak adatik meg; a hatalmas C-dúr áriát technikailag impozáns fölénnyel adta elő. Adriana Kohutkova viszont ugyanebben a szerepben oly magasrendűen muzikális énekművészettel formálta meg szólamát, hogy a zenei kvalitásból és ihletettségből megszületett Mozart Konstanzája: a valódi *hősnő*. A zenei kifejezés nemessége és sugárzása az egész vállalkozás legjobbjává tette, a g-moll ária előadása a két este abszolút csúcspontja volt. A színpadi mozgás tekintetében is ő volt a legösszeszedettebb, a megrendezetlenséget értelmetlen álgesztusok helyett méltóságteljes egyszerűséggé változtatta. A két Blonde közül Kertesi Ingrid muzikalitása méltányolandó. A produkció erőssége, hogy két megbízható Belmontéja is van. Kovácsházi István hangja, énekkultúrája, stílustudása néhány év alatt hatalmasat fejlődött, a rokonszenves fiatal tenorista ma posszibilis Mozart-énekes, s ez bizony ritkaság. Timothy Bentch a stílus ismeretében erős. A két Pedrillo közül Kiss Péter hangja érettebb, de a harmadik felvonásbeli románcot Ocsovay János adta elő érzékenyebben és izgalmasabban. Szüle Tamás régi Ozmin, de sajnos hangjának már nincsen meg a mélysége a rendkívüli igényeket támasztó szólamhoz, s alakítása sem árulkodik művészi tapasztalatainak felhalmozódásáról, emberábrázolásának elmélyüléséről. A fiatalabb Bátor Tamás ugyanebben a szerepben jobban győzi a vokális megpróbáltatásokat, de a felszínesen komikusra vett figura súlytalan, a színészi eszközök, játékötletek alpáriak. A darab legkomplexebb és legkomplettebb figurája így teljesen hiányzik a produkcióból, mert az alakítások nélkülözik mind a veszélyességet, mind a tragikumot.

A Budafest Mozart-bemutatója a rongyrázás ellenére szellemileg nagyon kisigényű vállalkozás, de még ehhez képest is a kivitelezés hiányosságai és hibái határozzák meg. Mit tehet a kritikus? Krónikásként rögzítheti a kórtüneteket, s történészi türelemmel és kíváncsisággal várja: hány dilettáns produkciót kell létrehoznia egy önjelölt operarendezőnek ahhoz, hogy az operákat bemutató intézmények és vállalkozások ne szabadítsák rá remekművekre, többre és jobbra képes művészekre s a közönségre, azt a tévhitet ébresztve benne, hogy amit lát, a mai normák szerint operarendezésnek számít.

MOZART: SZÖKTETÉS A SZERÁJBÓL
(Magyar Állami Operaház)

DÍSZLET: Csikós Attila. **JELMEZ:** Velich Rita. **KOREOGRÁFUS:** Bán Teodóra. **KARIGAZGATÓ:** Drucker Péter. **VEZÉNYELT:** Vashegyi György. **RENDEZTE:** Káel Csaba.

SZEREPLŐK: Mécs Károly, Miklósa Erika/Adriana Kohutkova, Kertesi Ingrid/Farkas Viktória, Kovácsházi István/Timothy Bentch, Kiss Péter/Ocsovay János, Szüle Tamás/Bátor Tamás.

MÁROK TAMÁS

Bartók-plusz

■ SZÉLJEGYZETEK A MISKOLCI FESZTIVÁLHOZ ■

Bartók-művekből operafesztivált rendezni – no ez jó vicc! Olyan, mintha a németek Beethoven-művekből tennék ugyanezt. Nagy zeneszerzőnk egyetlen egyfelvonásos operát szerzett mindössze. Alig hatvanpercnyi énekes színpadi zenét. Ugyan hogy lehet erre fesztivált alapozni? A kérdésre többféle válasz lehetséges, amelyeket a szervezők meg is fogalmaztak. Először is, a válasz lehet marketingszempontú, cinikusan praktikus: Bartók a legismertebb magyar szó a világ zenei berkeiben, ezért ez a legjobb védjegy és reklám egy magyarországi zenei fesztiválnak. Másodszor, lehet kiterjesztő: egyetlen operája mellett Bartók komponált még két táncjátékot, és más műveiből is gyakran készülnek színpadi földolgozások. Szélesebb értelemben a balett, a táncszínház is az operaműfajhoz sorolható, például a világban sok helyen operaházakban játsszák őket. Fölhasználhatók még Bartók kórusművei és dalai, esetleg a Cantata profanája. *Harmadszor, ott a „Vigyen magával még egy embert!"-recept: Bartók mellé oda kell tenni egy másik,* par excellence *operaszerzőt, s ketten együtt betöltik a bő egy hét programját.*

Az első „plusz" Verdi volt. Utána magától értődőn jött Puccini s a jövőre tervbe vett Mozart. Itt azonban az én fantáziám elakad. Hasonló formátumú operaszerző nemigen akad. Van persze Wagner, de egy Puccini-, Verdi-, Mozart- stb. fesztivál megrendezésének nehézségei úgy aránylanak egy Wagner-fesztiváléhoz, mint, mondjuk, a sakkvilágbajnoki döntő a focivébéhez. De van más nehézség is. Bartók nem népszerű szerző. Ezt az igaztalan megjegyzést úgy értem, hogy a szélesebb publikum még ma is nehezen fogadja be, nehezen érti meg. Ezért nemcsak *operamennyiségi*, de népszerűségi okokból is kell mellé egy társ. Egy slágerszerző.

Számtalan olyan érdekes életmű van az operairodalomban Monteverditől Haydnon, Csajkovszkijon, Muszorgszkijon, Weberen, Bellinin, Richard Strausson át, mondjuk, Janačekig, amelyet érdemes volna alaposabban megismerni, egyben látni. Kérdés, hogy melyikükkel lehet tíz napon át megtölteni egy közepes város két-három színházát. Donizettivel talán. Rossinivel már nehezebben. De hát ez már a jövő zenéje, foglalkozzunk most a jelennel!

A műsorfüzet finom tipográfiai megoldással érzékelteti a fesztivál operai arányait: a két szerző közül Puccini neve van aláhúzva.

AMI MEGVALÓSULT, ÉS AMI NEM

Szegedi illetőségű hírlapíró lévén nyaranta menetrendszerűen szembesülök a problémával, hogy az itteni szabadtéri játékokat *igazi fesztiválllá* kellene fejleszteni. Olyan eseménnyé, amely áthatja a várost, amely az esti színházi előadások mellett, előtt, után, közben számos egyéb programot kínál. Miskolcon ilyen fesztivált csináltak.

A főutcán, a színház melletti hatalmas plakátkapu alatt közlekedett a villamos, a jegyiroda hangszóróiból folyamatosan Puccini- vagy Bartók-dallam áradt. Két sarokkal odébb operafesztiválos pólót, korsót és festményt árulnak miskolci művész diákok. A következő kis téren borfesztivál nyílt. A belváros teraszain, különösen estelente, kisebb-nagyobb vitatkozó művésztársaságokat lehetett látni. Két díszletkiállítást is szerveztek. A színház udvarán lévő büfében rendre összegyűltek a szervezők és a közreműködő művészek. Gregor József szőrcsuhában várta, hogy elkezdődjön a *Tosca* próbája, közben élénken diskurált ifjú szólamtársával, a rövid gatyás Gábor Gézával, hogy miképpen oldhatja meg minél jobban élete első *Kékszakállú*ját. S ez egy nyilvános büfé volt, ahová bárki bejöhetett az utcáról. Nyitottak voltak a művészek, a szervezők: ha megszólíttattak, készséggel beszélgettek. A jelen lévő újságírók, művészek, színházi emberek szót tudtak váltani egymással, volt rá idő, hogy híreket és véleményt cseréljenek.

Minden este volt előadás és/vagy koncert, legtöbbször kettő is. Délelőtt elméleti előadások hangzottak el: Batta András Puccini operáiról beszélt; Tallián Tibor Bartók zenéjét elemezte; Kovalik Balázs a maga *Kékszakállú*-koncepcióját vitatta meg az érdeklődőkkel; egy olasz hölgy a *Tosca* eredeti római helyszíneit mutatta be. Utána filmvetítés következett, valamelyik Puccini-opera nevezetes előadásáról. Ezeken az ingyenes matinékon csak kevesen vettek részt a fesztivál törzsközönségéből, s akik ide eljöttek, azokat nemigen láttam az esti előadásokon. Kevés magamfajta operabolond akad, aki némi összhangzattannal fűszerezett zenetörténet-órával kezdi a napot, majd megnézi a kivetítőn azt az előadást, amelyet este élőben láthat. De hát egy fesztivál elsősorban a lehetőségek végtelenségéről szól.

Ám a végtelenség néha megbicsaklott. Puccini tizenkét operát írt, s közülük kilenc állandóan szerepel az operaházak repertoárján. No jó: *A Nyugat lánya* viszonylag ritkábban. A kilenc standard mű föl is hangzott Miskolcon, a népszerűbb részleteket két-három különböző előadásban tehettük egymás mellé. A *Manon*ból csak koncertelőadást tartottak, *A Nyugat lányá*ból pedig fiatal művészek izgalmas workshopját láthattuk Selmeczi György irányításával. Viszont egyetlen hang sem volt hallható az ismeretlen művekből. Azt mondják, az *Edgar* és a *Villik* gyönge alkotás, *A fecske* pedig operett. Annál szívesebben hallgattam volna meg belőlük legalább néhány részletet. Mi alkalmasabb erre egy Puccini-fesztiválnál?

Az efféle rendezvény sikerének több föltétele van. A legfontosabb maga a színház. Miskolc belvárosában egyetlen épülettömbben többfunkciós színházi komplexum jött létre: az alap egy hétszáz fős nagyszínház, megfelelő szcenikával és zenekari árokkal, de van ugyanakkora fedett szabadtéri színpad, egy százhúsz fős kamaraterem és egy nyolcvan férőhelyes, amfiteátrumszerűen kialakított játékszín. S ami legalább ilyen fontos: vannak díszlet- és jelmezraktárak, öltözők, irodák, sőt még egy színészmúzeum is. Az idén ezeken kívül bekapcsoltak még néhány városi helyszínt, zeneiskolát, zenekari székházat, művelődési házat. A két legizgalmasabb külső helyszín azonban az Aggtelekicseppkőbarlang és a diósgyőri vár volt.

Eddig az emberi tényező is szerencsésen alakult. Hegyi Árpád Jutocsa, a Miskolci Nemzeti Színház direktora az opera iránt elkötelezett rendező. Ő hívta Miskolcra zeneigazgatónak Kesselyák Gergelyt, az ifjú karmestert, aki tavaly váratlanul nagy sikerrel mutatkozott be rendezőként. Ők ketten találtak rá Müller Péter Sziámira, aki vállalta a fesztivál igazgatói tisztét.

Tavaly szűk kétszáz-, az idén alig négyszázmillió forintból gazdálkodott a fesztivál. Ebben az évben a város hatvanmilliót adott, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma százhetvenmilliót. A többi csaknem kétszázmilliót jegyeladásból és szponzori támogatásokból gyűjtötték össze. Aki próbált már ennyi pénzt összeszedni, az tudja, milyen eredmény ez.

A fesztivál legnagyobb értéke a fölvonultatott énekesgárda volt. Eljöttek a ma leghíresebb magyarok, Marton Éva, Tokody Ilona, Rost Andrea, Gulyás Dénes, Gregor József, Polgár László. Valamennyien a nemzetközi élvonalat képviselik, a világ legnagyobb operaházaiban énekeltek-énekelnek. A külföldiek mezőnyében is számos Metropolitan-szintű művészt találtunk: Ramón Vargast, Giuseppe Giacominit, Michelle Cridert, Roberto Frontalit vagy a karmester Vladimir Jurowskit. Ilyen gárdát toborozni igazi bravúr, meghallgatni pedig kivételes élmény. Mégis két napot kellett várnunk, hogy az operafesztivál igazából elkezdődjön.

Énekesek fesztiválja

Pedig már a nyitó koncert különlegességet ígért. A fiatal Vladimir Jurowski dirigálta a *Kékszakállú*t, a szünet után pedig Tokody és Giacomini Puccini-estjét. A fiatal orosz dirigens érdekesen építette föl a Bartók-művet. A hagyományos csúcspontot, az ötödik ajtót visszafogottan tolmácsolta, így a darab egyenletesebbé vált. A két szólista, Polgár László és Hedwig Fassbender a dirigens két oldalán állt, ennek következtében nehezen kerültek kapcsolatba egymással. Pedig a darab kettejük beszélgetése. Polgár Kékszakállúját a tavalyi szegedi Dóm téri előadás kapcsán elemeztem már a SZÍNHÁZ-ban (2001/10). A koncertszerű változatban még föltűnőbb az alkat és a szerep egysége. Takarékos gesztusai éppoly hatásosak, amilyen színpadszerűek – ettől talán még kínosabb a szerencsétlen elhelyezkedés. Mert hiába vagyunk koncerten, az opera megjelenítéséhez némi színészi játék és egy kis mozgás hozzátartozik. Pontosabban: sokat emel rajta. A *Kékszakállú* egyébként engem mindig nacionalistává tesz. Bármilyen kidolgozott kiejtéssel gyűri is a szöveget a kitűnő külhoni énekes, ezt a zenét csak magyar anyanyelvű művész tudja igazán megszólaltatni.

Nem épp lenyűgöző színpadi személyisége és kifejező játéka tette világhírűvé Giuseppe Giacominit. A szemüveges, kopasz, nagy orrú férfi már elmúlt hatvanéves, éppen az ellentéte annak, amilyennek az ember egy Puccini-amorosót elképzel. Viszont igazi hangnagybirtokos: hatalmas hőstenor büszke tulajdonosa, amely nagypapakorban is pompásan szól, sötét fénnyel, töretlenül, kirobbanó erővel. Ezért aztán elsőre nem tűnt valami szerencsés partnernek Tokody Ilona mellé, akinek mindig is két kategóriával könnyebb, líraibb hangja volt, ma pedig szopránja már csak korlátozott erővel képes megszólalni. De fénykorában sem hangerejével, hanem lenyűgöző muzikalitásával, artisztikus dallamformálásával, lelki finomságával hatott. Aztán az áriák utáni duettekben Giacomini valahogy visszafogta magát, így mégis összhangban dalolták végig a *Tosca* és a *Manon* kettőseit. Ők ugyanazon az oldalon álltak, s meg is csinálták azt a pár rutinmozdulatot, amellyel az operaénekesek a hasonló szituációkat jelezni szokták. Tokody talán ennél többre vágyott volna, Giacominit azonban lefoglalta a támaszhoz legmegfelelőbb testhelyzet megtalálása. Akinek szeme van rá, nagyon pontosan láthatta, miért is emlegették Giacominit korábban közvetlenül a Pavarotti–Domingo–Carreras első hármas mögötti sorban. A hangmatéria meglepően szép és nagy, a technika perfekt – ám személyiség, művészi erő alig hevíti át.

Másnap délelőtt újra megnéztem videón a *Bohémélet* egy régi, Covent Garden-beli felvételét. Ezúttal azonban nem Lamberto Gardelli mesteri dirigálása tűnt föl, sem az elsőrangú énekhangok, hanem az, hogy micsoda pompás színjátékot rendeztek ezek a világsztárok! Neill Schicoff igazi elesett, szerencsétlen költő, Ileana Cotrubas maga a megtestesült szende varrónő, Thomas Allen jóképű, életerős festő, John Rawnsley igazi vagány zenész, a kétméteres Gwyne Howel pedig eltéveszthetetlenül filozófus. Megannyi erős karakter, mindenki telve játékkedvvel, humorral, erővel, lelkesedéssel odaadással, kétségbeeséssel.

Zeljko Lucic (Marcel), Emily Pulley (Mimi) és Ramón Vargas (Rodolphe) a Bohéméletben

Éppen az pezsgett minden másodpercben, ami a *Bohémélet* lényege: Puccini, a fiatal zseni birtokba veszi a világot.

Ezek után este ugyancsak szürkének hatott a miskolci fesztivál élő *Bohémélet*e. Pedig világelsőt hallhattunk benne: Ramón Vargas adta Rodolphe-ot. A Metben sem keresnek nála jobbat erre a szerepre. Szép hang, jól énekel, nem dobja az előadást, megfújja mindkét magas C-t, kifogás nem érheti, a figurában is otthonos, talán csak a diadalmas szín, a lehengerlő temperamentum hibádzik. Vargas protezsáltja, az amerikai Emily Pulley nagyon jó énekesnő, de az a megható gyöngeség, ami Mimi alakját szívszorítóvá teszi, teljesen hiányzik mind a hangjából, mind az egyéniségéből. Kitűnő és hatásos Marcel szólalt meg viszont a jugoszláv Zeljko Lucic sodró erejű baritonján. A mellettük közreműködő magyar énekesgárda két klasszissal alacsonyabb szintet képviselt. A darabot az előre meghirdetett Pál Tamás helyett sajnos Marco del Prosperis vezényelte szétesően, színtelenül, fakó zenekari színekkel. („Kit érdekel a karmester és a zenekar, ha az énekesek ilyen jók!" – érvelt egy néző az előadás után. „Én nem az énekeseket, hanem a darabot szeretem hallgatni!" – tárta szét karját a neves kritikus.) A *Bohémélet* Hegyi Árpád Jutocsa hazai rendezésében ment. Dávid Attila mindegyik felvonásban annyira telezsúfolta a színpadot, hogy az énekesek csak nagy nehézségek árán tudtak megmozdulni. Különösen kínos a második felvonás díszlete, ahol a Momous kávéház előtti tágas téren nagy tömegeknek kellene szabadon sétafikálni. A színjátékban amilyen sok a sablon, olyan kevés az ötlet.

Persze Puccinit az átlagosnál sokkal könnyebb megrendezni – közepesen. Hisz' tudjuk: minden gesztus, mozdulat, érzelem benne van a partitúrában. Így a rendező előtt nagyjából két lehetőség áll: vagy elfogadja mindezt, vagy a szerzői utasítások ellenében rendezi meg a művet. Persze az igazi tehetség sok mindent megold. Legutóbb például Kovalik Balázs igazolta a *Turandot* példáján, hogy Giacomo mester csak a kezét köti meg az interpretátoroknak – a képzeletét nem.

Marton és Kiss B., avagy a szenvedély igazolása

Két napnak kellett eltelnie, hogy a fesztivál igazából megkezdődjön. A harmadik estén Marton Éva és Kiss B. Attila adott Puccini-estet. A Miskolci Szimfonikusokat zeneigazgatójuk, Kovács László vezényelte. Kiss B. tehetséges tenor, de eddig úgy véltem, nagyobb s jobb a híre, mint a hangja. Ezúttal azonban a kezdő *Kép-ária* nyilvánvalóvá tette, hogy a megszokottnál összefogottabban énekel. Amikor azonban közvetlenül utána a színfalak mögül fölhangzott Tosca „Mario! Mario!" kiáltása, balsejtelmeimet láttam igazolódni: Marton hatvan felé jár, s bizony a hangja lebegve, bizonytalanul szólalt meg. A művésznő az első szerelmi kettősben meglepően óvatos volt, saját korábbi előadásmódjához képest sok pianót használt. A publikum hajszálpontosan érzékelte a helyzetet. A csúcsformában lévő Kiss. B. mindkét áriájára valamivel nagyobb tapsot kapott, mint világhírű kolléganője a híres *Tosca-imá*ra. Marton Éva a második szerelmi kettősre „kapcsolt", vagy az is lehet, hogy csak nehezen melegedett be: ekkor már a tőle megszokott drámai erővel, magabiztos szenvedéllyel énekelt. A második részben aztán a *Manon* szerelmi kettőse olyan fehér izzással szólalt meg, hogy szinte szétvetette a tágas udvart. Batta András hívta föl a figyelmet arra, hogy e duetten milyen erősen érződik Wagner hatása. Ezen az estén valóban trisztáni mélységű szenvedélyek szólaltak meg benne. Marton színpadon évek óta nem énekli már a szerepet, hisz az sok helyen könnyedebb szopránt igényel az övénél. Ez a duett és a finálé azonban jól elbírja egy Wagner-heroina hangzuhatagát. A dirigens és a zenekar plasztikusan, megbűvölten ment az énekesek után.

Termékeny döntésnek bizonyult, hogy csak két operából énekeltek, de mindig hosszabb egységeket. Noha ezúttal is estélyi ruhás koncertet láttunk, mégis minden nagyon színpadszerűnek s ezért drámainak hatott. Tokody és Giacomini a színen kezdte a *Tosca*-duettet. Marton viszont a színfalak mögött szólalt meg, s partnere kinyújtott kézzel elébe

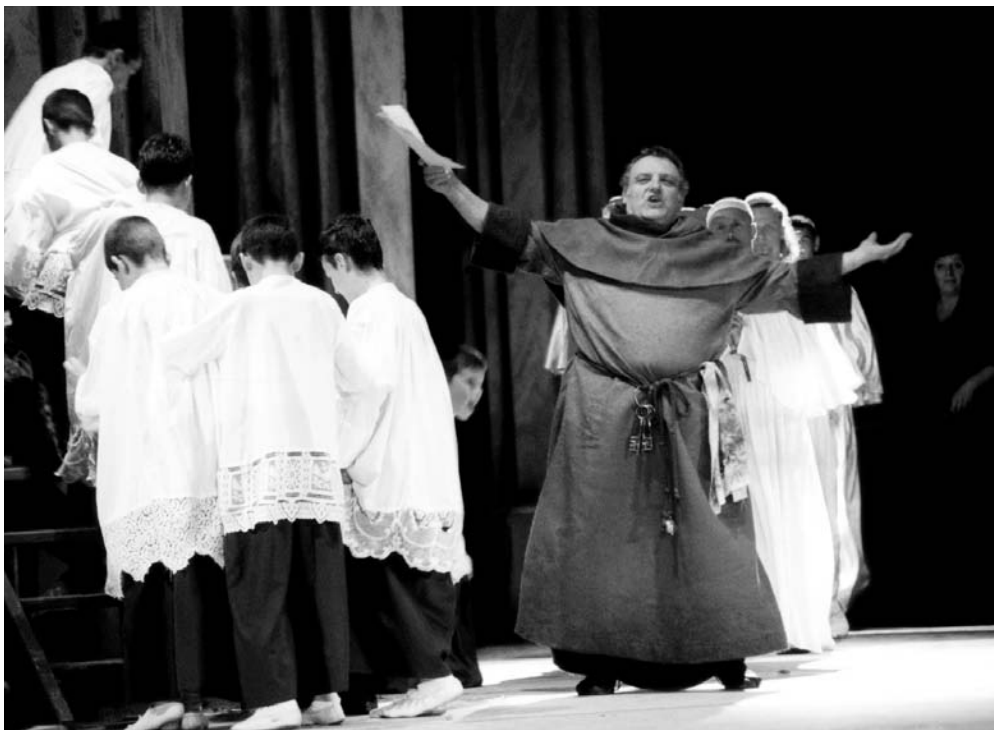

Gregor József (Sekrestyés) a Toscában

ment, úgy vezette be a színpadra (a darabbeli kápolnába). Egyszerű, mégis végtelenül hatásos gesztus, igazi primadonnának való *entrée*. Nyomban benne érezzük magunkat a szituációban. Ráadásul kettős értelme van, hisz nemcsak Floria Tosca római énekesnő érkezett meg hozzánk, hanem Marton Éva is, a nagy magyar szoprán. Mindkettőnek kijár az előzékeny tisztelet. Marton és Kiss B. a *Bánk bán* filmfelvételén énekeltek együtt, onnan a művészi kapcsolat. A tenor jó tizenöt évvel fiatalabb partnerénél. Ekkora korkülönbség az operaszínpadon könnyen mulatságossá válhat. (Például amikor az *Álarcosbál*ban Richard gróf azt énekli fonetikusan: „Mámi!") Kivételes művészek esetében azonban hozadéka lehet. Tosca és Cavaradossi viszonyát kétféleképpen képzelhetjük el. Az egyik változat (és a drámaszöveg) szerint Tosca fiatal nő, maximum huszonöt éves, naiv, könnyen féltékennyé tehető, csőbe húzható. Cavaradossi, a voltairiánus festő viszont érett férfi, aki harmincas éveinek közepén jár. Nagyjából ezt a konstellációt sugallta Tokody. (Giacomini efféle bonyolult lelki tartalmak sugárzására képtelen.) A másik lehetőség, hogy Tosca érett szépasszony, befutott művész, jó karban lévő negyvenes, akinek a harmincéves festő szerelme: kihívás. Kicsit kételkedik benne, már bizonytalan saját női vonzerejében, ezért állandóan féltékenység keríti hatalmába. Úgy érzi, mindennap újra és újra el kell csábítania kedvesét, ha a szívében akar maradni. Marton Éva és Kiss B. Attila pontosan ezt a mély értelmű verziót valósította meg a koncertszerű előadás keretében.

Szolnoki Apollónia (Judit) és Gábor Géza (Kékszakállú) a Kesselyák Gergely rendezte Bartók-operában

Halálpontos gesztusokkal. Ahogy elfordultak egymástól, vagy csak távolról nézték a másikat, majd összesimultak, az mind látványban, mind akusztikailag tökéletesen elénk állította a két figurát és a köztük lévő bonyolult, változékony, törékeny viszonyt. Amit láttunk, az nem pusztán az éneklés, hanem általában az opera előadói csúcsteljesítménye volt.

Az őrjöngő publikum természetesen repetát követelt. A *Turandot* két részletével jutalmazták. Kiss B. fölvillanyzó *Nessun dormá*t küldött a csillagfényes éjszakába, Marton pedig „ősbemutatóra" vállalkozott: a címszereplő hanggyötrő nagyáriáját saját bevallása szerint életében először énekelte ráadásnak. A lenyűgözött publikum hosszú percekig nem akarta elengedni őket.

Ha a tisztelt olvasó úgy véli, hogy a fönti néhány bekezdésben kicsit sok a jelző, túlzott a lelkesedés, akkor bizony kénytelen vagyok egyetérteni vele. De az opera irracionális műfaj, ezért az iránta érzett rajongás sem magyarázható józan érvekkel. Az efféle kivételes operai események ezért alapvető szerepet játszanak minden valamirevaló operaőrült lelkivilágában. Ezekben a ritka pillanatokban ugyanis igazolva látja saját érthetetlen szenvedélyét. Ilyenkor újra és újra megerősödik benne a hit, hogy a műfajhoz csak ezzel az értelmes őrülettel érdemes közelíteni.

P. S. Ha mindezek után bárkiben is szemernyi kétség maradt volna afelől, hogy Marton művészete mitől olyan páratlan, hogy mennyi benne a veleszületett képesség, és mennyi a munka, a kidolgozás, a tudatos gyakorlás, az másnap a művésznő mesterkurzusán minderről meggyőződhetett. Persze a kitartás, a munkára való képesség, a szorgalom éppúgy isteni adomány, mint a kincset érő hang.

SZÍNPAD PEDIG KELL!

A fesztivál színpadi *Tosca*-produkciója sokkal kevesebb szellemi izgalmat hozott, mint a megelőző koncertek. A miskolci Majoros István rendezésének két emlékezetes mozzanata van: az egyik, hogy Scarpia ülve hal meg, a másik, hogy mennyi az értelmetlen le-föl vonulás a harmadik felvonásban. Amúgy Kesselyák Gergely összefogottan és erőteljesen dirigálta a darabot. A Kárpátaljáról származó Georgina von Benza megkapóan énekelt világos drámai szopránján. Viktor Afanaszenko a jóféle orosz tenor prototípusa, Boris Statsenko pedig markáns Scarpia, bár Zeke Edit tüchtig bokacsizmáiban leginkább Csizmás Kandúrra emlékeztetett. De hát ilyen tényleg van: az ember hátradől, és élvezi a zenét.

Ilyesmire buzdított a műsorfüzet a koncertszerű *Manon Lescaut* kapcsán is: „nincsenek jelmezek, színpad, ami elterelné a zenéről a figyelmet." Az efféle ostobaságokon nehéz nevetni. Könnyebb bosszankodni azon, hogy miféle *dramma per musica* az, amelyben a jelmez meg a színpad bekavar. Persze ez képtelenség is. Hisz föntebb láttuk: az opera esetében a színpadot nem lehet negligálni, hisz az a hely, ahol operát énekelnek, óhatatlanul színpaddá válik.

A nagyfesztiválon belül kis *Kékszakállú*-fesztivált rendeztek: Bartók operája négy különböző előadásban szólalt meg. Mintha az opera drámátlanítására mutatna, hogy közülük kettő koncert volt. Pedig a diósgyőri vár megköveteli a szcenírozott változatot. Nem láttam az aggteleki előadást, de talán a fotók is igazolják az előzetes várakozást: nehéz volna a darabhoz látványosabb természetes keretet elképzelni.

Kesselyák Gergely *Kékszakállú*ját jó előre elnevezték Jégszakállúnak. A karmester harmadik operarendezése sem volt kevésbé izgalmas vállalkozás az előző kettőnél. Koncepciója aggasztóan egyszerű: a Kékszakállú herceg vára jégvár, amely Judit megjelenésével fokozatosan elolvad, összetöredezik, szétmállik. A szimbolika gyanúsan kézenfekvő: a nő melegségével fölolvasztja a férfi jeges magányát. Szép és logikus a vég is: Judit a könnyek tavában, abban a vízben merül el, melyet az olvadás hozott létre. A díszlettervező Horgas Péter valódi jégtömböket, jégfákat állított a színre, úgyhogy a meleg nyári éjszakában az egész díszlet olvad, csöpög, időnként hangos robajjal törnek le róla darabok.

Akadt itt azonban egy-két bibi, néhány probléma és pár idézőjel. Kékszakállú ugyanis a nézőtér felől érkezik, bohócruhában és mókás cilinderben. Ezt aztán leveti, ám alatta egyszerű fekete ruhát hord, amely hangsúlyos ellentettje a jég fehérségének. Arra a színre Judit világos szőrmetakarója és ruhája rímel. Ráadásul Szolnoki Apollónia a színpad felől, a várból érkezik. Mintha Judit lenne itthon, s a férfi volna a vendég. Legvégül pedig Gábor Géza visszaveszi a bohócgúnyát, a muzsika lassú tempójára kioldalaz a színről, az egyik zenei gesztusra ugrik is egyet, majd az egyik oszlop tövében holtan esik össze. Az előadás a fesztivál kevés színpadi érdekességeinek egyike volt.

A két említett unalmas miskolci Puccini mellett a Bukaresti Nemzeti Opera ókonzervatív *Pillangókisasszony*t hozott. A két főszerepre akadt két jó hangú énekes, ám látványban, játékban minden ósdi volt. Ha a címszerepet egy negyvenes kerekded nő alakítja, aki ráadásul állandóan szépeleg, akkor nincs darab. Legalábbis számomra nincs. A Szófiai Nemzeti Opera *Turandot*jából csak a tévében láttam egy rövid részletet, de annyi sejthető belőle, hogy ők is a hagyományos előadásmódot választották – és két jelentős hangú, bár nem felfedezésszámba menő főszereplőt. Ezenkívül eljött még a Varsói Nagyszínház társulata, amely *A csodálatos mandarin*t hozta. A Magyar Állami Operaház is balettel képviseltette magát: Pártay Lilla

koreografált Bartók *Concertó*jára életrajzi ihletettségű táncjátékot.

A szervezők többször kifejezték abbeli szándékukat, hogy Miskolc Közép-Európa Salzburgjává váljék, ahol a térség operaházainak seregszemléje zajlik. Nos, első látásra az összkép nem különösebben fölvillanyozó. A Vasfüggöny művészeti értelemben is rég megszűnt, a térség legjobb énekesei bátran mehetnek Nyugatra. Természetesen mennek is, s nemcsak a legjobbak, hanem a középszerűek is. Ma már nehéz titkos favoritokat fölfedezni az egykori szocialista tábor operaéletében. Ugyanakkor mintha megmaradt volna a nemzeti operák tradicionális színházi szemlélete. Amennyire tudom, a térségben ma Pozsony és Prága a két leghaladóbb operafellegvár, talán onnan is kellett volna hívni produkciókat.

A színházi érdekességet a Szegedi Nemzeti Színház szállította a *Triptichon*nal. Az egyetlen magyarországi operatársulat a szegedi, amelyet a fesztiválra meghívtak. Kovalik Balázs rendezését korábban Szegeden láttam. A *Köpeny*t egy folyamatosan lengő dobogón játszatja. A látvány a két világháború közt játszódó francia filmek világát idézi. Az *Angelica nővér* díszlete egyetlen hatalmas kör alakú kerengő, csillogó csövekből épített magas kerítés, amely szinte állandóan forog, és elképesztő fényhatásokra képes. A legnagyobb föltűnést azonban a *Gianni Schicchi* keltette, amelynek szereplői Kovalik elképzelésében állatok. Schicchi és Lauretta például nyúl, Rinuccio róka és így tovább. Az állatmese-parabola kézenfekvő: a furfangos nyúl túljár az örökösök, a többi állat eszén. Az ember elállatiasodására a darab bőven szolgáltat példákat. A dolog borzasztóan mulatságos, igen erős hatást kelt.

Csakhogy agyonnyomja a darabot.

Kovalik állatmeséje a mai operajátszás egyik alapproblémájára keres megoldást, de zsákutcába jut. Ha a címszerepet egy Melis énekelné (akinek egyébként kollégái között Nyúl a beceneve), s ha a többi karakter megformálására is nagy formátumú énekesek állnának rendelkezésre, akkor a koncepció minden bizonnyal sziporkázna. Ám a két nagy nyuszifül alól nem kandikál ki az emberi nagyot akarás, furfang, a lompos rókafarok fontosabb az izzó szerelmi dallamnál. Miközben a rendező a nagy művészegyéniségek helyettesítésére kiötlött tervét magas színvonalon valósítja meg, nem látszik a darab, nem hallatszik a zene. Az ötlet eltakarja őket.

■

A Bartók + Puccini Nemzetközi Operafesztivál szervezői saját elnevezésük minden szavát komolyan vették. Bartókot is, Puccinit is, az operát is, a fesztivált is és a nemzetközi jelleget is. Egyetlen dologról feledkeztek el, a +-ról.

A találkozó számtalan résztvevőjének föltettem a kérdést: mi köze Bartóknak Puccinihoz? A választ minden esetben kitágult pupilla és szemöldökfelhúzás kísérte: „Hát ezen én is elgondolkodtam"; „Tényleg érdekes kérdés"; „Nem tudom, semmi".

Gondoljuk csak meg: kortárs európai zeneszerzőkről van szó (Puccini 1858–1924, Bartók 1881–1945 között élt), mindketten megfordultak és sikereket arattak Amerikában is. Megkérhettek volna egy-egy zeneesztétát, karmestert, énekest, rendezőt – azokat, akik nap nap után mindkét szerzővel dolgoznak –, hogy gondolják végig a problémát.

Jelen pillanatban viszont úgy tűnik, Miskolc városa nem veszi komolyan azt a nagy értéket, amit ez a kulturális esemény jelent. A színigazgató-választáson ugyanis lényegében leváltották Hegyi Árpád Jutocsát, a fesztivál művészeti igazgatóját. Kesselyák Gergely és Müller Péter Sziámi lemondott. Lehet, hogy a szépreményű fesztiválnak befellegzett? Nagy kár volna érte.

Kovalik Balázs szegedi rendezése: Puccini Gianni Schicchije

Éder Vera felvételei

KUTSZEGI CSABA

Néptánc, avagy az optimizmus

■ ÚTKERESŐ ELŐADÁSOK ■

Az optimisták azt mondják, a néptáncművészet minden eddigi eredményét fölülmúló, sikeres jövő elé néz; forrong, izzik, belülről a megújulás igénye feszíti, kívülről inspiráló hatások termékenyítik. A pesszimisták azt állítják, eljárt felette az idő, nem való színházba, itthon csak táncházban vagy ünnepségek, rendezvények turistacsalogató látványosságaként él meg, külföldön egzotikus imázstermék; a megtermékenyítő hatások pedig éppen a legfontosabb, megőrzendő értékét veszélyeztetik: az eredeti, a tiszta forrásból származó zene-, dal- és mozgáskincset. A pesszimisták szerint nem az a kérdés, hogyan kell megújulnia, hanem inkább az, hogy egyáltalán meg kell-e újulnia, ha ezzel veszélybe sodródik a hagyományőrzés, örökre eltűnhet sok-sok évtized áldozatos gyűjtése, mert az újabb generációk már nem lesznek kíváncsiak a nagyszerű elődök tudására.

Amazonok, Madonnák... a BM Duna Művészegyüttes előadásában Koncz Zsuzsa felvétele

Évek óta jelentős a mozgolódás a néptánc körül. Kitűnő néptáncvégzettségű alkotók modern balettegyüttesekben vagy alternatív táncműhelyekben koreografálnak, a hagyományok őrzésére (is) hivatott nagy néptáncegyüttesek újításokkal próbálják megtartani közönségüket, és megjelent a külföldön már ismert folklóralapú show-tánc magyar változata. A néptáncos előéletű kortárs modernek táncszínházban gondolkodnak: a színházművészettől, valamint a modern tánctechnikák és egyéb művészi mozdulatrendszerek testre szabásától várják a megtermékenyítő hatást. A tradicionális néptáncegyüttesek nem hagyják veszni a színpadi néptáncművészet szakmai alapjait, miközben a látványshow is fejlődik: belefér minden, ami odailleszthető és hatásos. Mindez együtt izzik egy nagy kohóban, és ha az ember manapság „néptánc közeli" színpadi produkció bemutatójára ül be, végignézheti, hogy a szerzők milyen hatások kereszttüzében hová csábulnak. Szakavatottabbak azt is, ki honnan jött, és merre tart.

A BM Duna Művészegyüttes *Amazonok, Madonnák...* című előadása betekintést enged a kohóba. A népes alkotógárda tagjai igen különböző anyagokat hoztak magukkal, sajnos nem mindegyik egyformán gyúlékony. Az előadáson a hangulat néha felforrósodik, ilyenkor szinte izzik a levegő, máskor, egy-egy „csöndesebb" rész jól sikerült lírai pillanataiban kellemes melegség járja át a néző lelkét, de előfordul az is, hogy csak a publikum kitartó jóindulata őrzi az est kihunyni készülő pislákoló parazsát. Végül minden jó, mert jó a vége. Otthon pedig már csak a forró pillanatokra emlékszünk, „pislákolásra" nem.

Az *Amazonok* koncepcióját, a mű alapeszméjét nehéz megfejteni. A különböző stílusú számokat felsorakoztató táncgálához képest színháziasan keretbe foglalt, egységes táncszínházi előadásnak pedig lazán felfűzött, eklektikus. Lehetne egyáltalán másmilyen, ha a kilenc képből álló egyfelvonásost két koreográfus-rendező és rajtuk kívül még nyolc koreográfus jegyzi? Nyilván nem, és minden bizonnyal az eklekticizmus is eleve felvállalt. Ha optimista vagyok, azt gondolom, hogy az *Amazonok, Madonnák...* újabb érdekes kísérlet a néptáncművészet megújítására, kapcsolatfelvételére, ha pesszimista vagyok – akkor nem is tudom... Mintha hiányozna belőle egy adag töprengésmennyiség, amivel talán koncepciózusabbá lehetett volna tenni a különálló táncképek együttesét, és amivel tompítani lehetett volna a praktikus okokra visszavezethető lezser összeollózottság – helyenkénti – látszatát. „Helyenkénti", mert a képek hangulatilag-értelmileg többször is megkomponáltan fűződnek egybe. Mégis, hogy optimista lehessek, a nagyobb alkotói bátorságra szavaznék. Annak örülnék, ha az eklektikus táncszínházi előadás erényévé válna a szükségszerűség. Ha csillogna, vibrálna az eklektikában rejlő lehetőség, és szabad, de követhető asszociációk, gondolatiság vezérelnék a rafinált műgonddal felépített szerkezetet – még akkor is, ha mindennek eredménye olyan produktum lenne, amely még több kérdést vet fel, amelyben még több a hibalehetőség.

Mindezekből kikövetkeztethető, hogy az *Amazonok, Madonnák...* minőségét elsősorban betétszámainak minősége határozza meg. Közülük kiemelkedik a Kovács Gerzson Péter és a Horváth Csaba koreografálta két opus. Mindkettőben felismerhetők a szerző stílusjegyei, mindkét koreográfus néptáncképzettségű, de egyéni kortárs táncnyelven alkot. Nem véletlen, hogy az együttes táncosai remekül érzik, kitűnően jelenítik meg ezt a mozgásanyagot. (Nem mondható el ugyanez az „argentin táncházban" látottakról.) Duda Éva mindkét páros jelenete kedves intermezzo, gondos, míves munka. Bozsik Yvette „lánybúcsúja" és Juhász Zsolt „kézfogója" nem okozott csalódást: mindkét számnak

hálás a témája, üde a humora, egyes jelenetei parádésak, kitűnőek – nem is maradt el a premieren a megérdemelt közönségsiker.

A Duna Művészegyüttes nem csak az alternatív táncvilággal működik együtt: alkotógárdája *A szabadsághős* című „ünnepi történelmi táncjátékot" a Magyar Állami Népi Együttessel közösen hozta létre. Aki a két kitűnő együttes táncművészeitől leginkább lehengerlő táncprodukciót vár, nem csalódik. A színházi vagy legalább színházszerű élményre (is) vágyó néző azonban – miután az előadás végén boldogan tapsolta pirosra a tenyerét – felemás érzésekkel távozik. A gond itt is az, hogy a tartalmi apropó nem hívott életre érdekes, adekvát formát, figyelemre érdemes színpadi megjelenítést. Az ünnepi történelmi táncjáték műfaji megjelölése gyűjtőfogalomként működik: irodalmi színpadra emlékeztető elemeket tartalmazó, tulajdonképpen komoly történelmi dokumentumjáték, amely persze nem vállalkozhat az ábrázolt kor igényes, sokrétű bemutatására. Látványos, figyelmet lekötő megoldásokkal is operál (például filmvetítés), de a lényeg természetesen mindenekelőtt a jól megkoreografált táncképek bemutatása. A mű deklarált célja: emléket állítani az 1848-as szabadságharcnak és Kossuth Lajosnak. Szükség van az ilyen témák táncszínpadi feldolgozására, és a néptánc nyelve e célra különösen alkalmasnak látszik. Lehetne izgalmas színpadi megoldást kitalálni úgy is, hogy megőrződjék a megemlékezés ünnepi jellege. *A szabadsághős* több kitűnően sikerült képe megerősíti e feltételezést. Ilyen a Bujdosók tánca tétel, amelynek Mihályi-féle koreográfiája – ha nem tévedek – már látható volt más műben is, például az Állami Népi Együttes *Naplegendá*jában. Ez a betét a különleges színházi élményre vágyó nézők minden igényét kielégíti. Nemcsak koreografikusan kitűnő, hanem drámai hangulata, követhető tartalma is megfelel az ünnepi történelmi táncjáték minden elképzelhető kritériumának. Adekvát a korral, a mondanivalóval, érdekes és izgalmas. Lehet, hogy ha a teljes előadás anyagát sikerülne e táncképek eszközeivel és színvonalán színpadra állítani, nem is lenne szükség verbális narrációra, filmvetítésre.

Román Sándor tánctársulatának, az ExperiDance-nek *Bartók-táncmű* című előadása egységes, jól szerkesztett alkotás. Képei szoros tartalmi-hangulati szálra vannak felfűzve, kapcsolódásaik kidolgozottak. A közönség a mű alapgondolatáról a szórólapon közérthető eligazítást kap: „a koreográfiát Bartók zenéje ihlette, és vezérgondolata az a küzdelem, melynek során az ember megtalálja azt a közeget, ahol végül hazára lelhet." Nem elegáns dolog szórólapi zanzák kiragadott mondatait a színpadon látottakkal egybevetni, de a *Bartók-táncmű* esetében érdemes az idézett gondolatból kiindulni. Ugyanis a mű megítélése nagyon függhet attól (is), ki mit ért a közegen, ahol (amelyben?) hazára lehet lelni. Román Sándor valószínűleg a Kárpát-medencére gondol, arra a helyre, ahol a magyarság vándorlásai, kalandozásai után letelepült. Erre utalnak a darab történései: megszületik egy kis közösség, amely alighogy elkezdi megélni a maga önazonosító és önmeghatározó folyamatait (ismerkedés, párválasztás), máris ellenséges közegbe kerül, a kiűzettetés állapotába jut, majd hosszú vándorlás és harcok árán megtalálja helyét a világban. Ha az előadás közben én is arra gondolok, amire – feltételezhetően – Román gondolt, akkor nem tetszik a darab. Pedig a koreográfia láthatóan alapos, körültekintő munka eredménye, a mozgásnyelv is érdekes: néptánc- és történelmi társastáncelemek lényegülnek át helyenként modern balettra emlékeztető kortárs táncnyelvvé. A táncosok jók, uralják az olyan mozgásanyagot is, amelyik nem kifejezetten a képzettségüknek való. A felvételről hallható Bartók-zenének – bár szólhatna jobb hangminőséggel – nem kell cégér, és ami a lényeg: zene, mozgás, látvány és tartalom viszonya egymással összehangzó. Mi az, ami mégsem tetszik? Az, hogy arra „kell" gondolnom, amit a szórólap sugall. A legtöbb kortárs táncmű előadásán az ember szinte szomjazza, hogy a szórólapon találjon valami olyan eligazítást, amelytől több esélye lesz legalább egy

S. Balogh Edit felvétele

Péli Róbert és Pálmaffy Barbara az ExperiDance Bartók-táncmű című előadásában

kicsit az alkotók fejével gondolkodni, az ő lelkükkel érezni – a *Bartók-táncmű* előadásán ezzel szemben úgy járok jól, ha nem veszem figyelembe az útmutatást. Ha a saját képletem alapján értelmezem-élvezem a darabot, figyelemre méltó mű létrejöttén örvendezhetek.

Ugyanis mindaz, ami kicsiny népünkkel a múltban *in concreto* történt, elvontan lejátszódik a mai ember lelkének különös tájain vagy – ha úgy tetszik – sajátos közegében is. Születés (ki mikorra datálja a sajátját?), önmegismerés, kapcsolatok, konfliktusok, harcok, menekülés (például rossz érzések elől), vágy a nyugalomra, megbékélésre – mindezek az egyes ember belül megélt magántörténelmének (is) sorsfordító pillanatai. Azért jó (mégis) Román Sándor darabja, mert megadja ezt az értelmezési lehetőséget. Nemcsak utólag belemagyarázhatóan, hanem folyamatosan érzékelhetően. Például azzal, hogy a színpadi látvány, a díszletek, a jelmezek nem tartalmaznak konkrétumokat, a mozgások, a cselekvések is elvontak. A belül megélt magántörténelem–magyarságtörténet párhuzam gazdag gondolati zsákmánnyal kecsegtető intellektuális kalandozásra csábít. A mozgékony, nem homogén, de közös identifikációs kötelékkel szorosan összekapcsolt kiscsoportot különböző támadások érik. Olyanok, mint az egót érő gondolati, eszmei és érzelmi hatások. Van, amelyik konkrét tartalom nélküli puszta agresszió, némelyik a másság, a divat vagy valamilyen szakrális jelleg köntösében jelentkezik, és előfordul az is – mint a darabban –, hogy az összes tényező egyszerre, összehangoltan támad. A harcokban nincs győző és legyőzött: az eredeti mag megőrzi önmaga specifikus jellemzőit (az egyéniségét), a külső hatásokat pedig úgy szelídíti meg, hogy befogadja, magáévá teszi őket. Ugyanúgy, ahogyan az elme pallérozódik, vagy ahogyan a lélek mélyrétegei feltárulnak az értékkereső

önvizsgálatban. A zenére gondolva még inkább célszerűnek tetszik a nem külsőségekre apelláló értelmezés. *A kékszakállú herceg várá*nak darabon belüli valóságában sincs kínzókamra és börtönben sínylődő megunt asszony, hanem „csak" zegzugos férfilélekvár, amelynek sötét vagy napfényes „termei" fájdalmas emlékekkel, bűnnel, önváddal és vágyakkal vannak teli. Hogy Román Sándorban mennyire tudatos az alkotói szándék, és hogy miért van szükség a szórólap szövegére – ezen kár töprengeni.

Nehéz eldönteni azt is, hogy az optimistáknak vagy a pesszimistáknak van igazuk. De optimistának lenni sokkal jobb. A Duna Művészegyüttes és az ExperiDance darabjai egy megújulni képes színpadi művészet alkotásai, amelyek részleteikben és egészükben is biztató értékeket tartalmaznak.

AMAZONOK, MADONNÁK...
(BM Duna Művészegyüttes, Nemzeti Táncszínház)

ZENE: montázs-folk, világ, kortárs. **JELMEZ:** ZA-KO. **VIDEÓ:** Omega. **FÉNY:** Szörényi István. **KOREOGRÁFUSOK:** Bozsik Yvette, Budai László, Duda Éva, Földi Béla, Horváth Csaba, Juhász Zsolt, Kovács Gerzson Péter, Vámos Veronika. **KOREOGRÁFUS-RENDEZŐK:** Mándy Ildikó, Mucsi János.

A SZABADSÁGHŐS
(BM Duna Művészegyüttes és Magyar Állami Népi Együttes, Margitszigeti Szabadtéri Színpad)

FORGATÓKÖNYV: Józsa Fábián. **JELMEZ:** Kemenes Fanny. **VETÍTÉS:** Katkó Tamás. **ZENEI SZERKESZTŐ:** Szűts István. **KOREOGRÁFUSOK:** Juhász Zsolt, Mihályi Gábor. **RENDEZŐ-KOREOGRÁFUS:** Mucsi János.

BARTÓK-TÁNCMŰ
(ExperiDance Román Sándor Tánctársulat, Nemzeti Táncszínház)

ZENE: Bartók Béla. **FÉNY:** Szilárdi Csaba. **HANG:** Ormai Tamás. **DÍSZLET-JELMEZ:** Debreceni Ildikó. **KOREOGRÁFUS:** Román Sándor.

HALÁSZ TAMÁS

A kirakatban

■ SZÍNHÁZ A X. SZIGET FESZTIVÁLON ■

Egy folyamatos fejlődést mutató, immár világszerte jegyzett, sokrétegű fesztivál egyre hangsúlyosabb és igényesebb programkörével találkozhatunk a Hajógyári-sziget nyári „nagyhetén", a Színház- és Táncsátorban (mely 1999 óta viseli e nevet, de amikor még Színház Sátornak hívták, akkor is kínált táncelőadásokat). Az itt látható műsor eddig nem volt tárgya önálló, összetett kritikai írásoknak. Ennek egyszerű oka, hogy az itt játszott előadások 2002-ig szinte kivétel nélkül a fesztivál megnyitása előtt néhány héttel zárult évad terméséből kerültek a programba. Új, csak itt – vagy először itt – látható táncelőadásokkal nem találkozhattunk korábban, de színháziakkal is csak ritkán.

A Sziget Színház- és Táncsátrának alapvető funkciója kicsit erősen fogalmazva a „beetetés", a közönségtoborzás. A jegyet váltó látogató a leszurkolt belépti díj ellenében szinte követhetetlen programkínálattal találkozik. A különböző helyszínek egymással nem állnak konkurenciában, hiszen intenzív vagy gyér látogatottságuk semmilyen húsba vágó következménnyel sem jár (mint tudjuk, ez bizony érvényes a főváros nem egy játszóhelyének esetében is). A Színház- és Táncsátor lelkes, szakértő stábjának legfontosabb célja az, hogy megfelelő minőségű programmal a Szigetre látogató tízezrek minél nagyobb hányadát csalogassa az előadó-művészetek közelébe. A sátorban évről évre tömegesen fordulnak meg olyanok, akik életükben először látnak tánc- (megkockáztatom: színházi) előadást. A sátor egyedi megmérettetési lehetőséget nyújt a csekély ismertségű helyszíneken játszó társulatoknak, ám ez érvényes a bejáratottabb, de viszonylag homogén közönség által látogatott helyeken játszó „nagyokra" is.

Deák Varga Rita, Baladinz Ádám, Szajki Péter és Horváth Ildikó a Szárnyak Színháza Verkli című előadásában

A sátor nem ideális játszóhely: számtalan esetben láthattuk, hogyan „száll el" egy hangszigetelt, zárt színházban igencsak működőképes előadás, hogyan nyeli el a környezet hangzavara a finomságokat. Nem is beszélve a programról programra vándorló, előadás közben (természetesen) felálló, leülő, telefonáló, evő, ivó, csevegő fesztiválnéző okozta rizikóról. Külön érzék (esetenként komoly improvizatív és/vagy adaptálóképesség) kell hozzá, hogy ezen a kiugrás, a hirtelen támadt ismertség lehetőségével csábító fesztiválon

Anthony Crickmay felvétele

Phasing – a CandoCo vendégjátéka

egy-egy produkció megállja a helyét. De megéri rugalmasnak lenni: számos táncostól hallottam már lelkesült beszámolókat rögtönzött „közönségtalálkozókról", olyan nézőkről, akik csillogó szemmel teszik fel a bűvös kérdést: „hol lehet titeket legközelebb látni?" A Szigeten ugyanis szinte a vándorszínészet korára jellemző helyzetek jöhetnek létre: meg lehet hívni a színészt előadás után egy közeli pultnál, hajnalig lehet vele beszélgetni, a szemébe lehet mondani a véleményt: innen ugyanis legfeljebb a nagyszínpad világsztárjai húznak azonnal zárt kapszulákban a kijárat felé.

Az tehát, hogy mi történik a sátorban, egy (két) szakma kiemelt fontosságú ügye: sehol máshol nem lehet ilyen hatékonyan híveket, közönséget szerezni, megmutatkozni. Egy-egy elrontott vagy értéktelen produkció pedig akár egy életre elveheti az azt végigszenvedő közönség kedvét attól, hogy még egyszer (például) táncot nézzen. Természetesen mindez különböző mértékben igaz más színpadokra (de magára a Szigetre) is.

A sátor idei programjában legkevesebb hét olyan tánc- és színházi produkció szerepelt, amelyet máshol, máskor nem lehet(ett) látni. E külföldi előadások, bemutatók a Sziget és a sátor szervezőinek döntése nyomán kerültek a programba, így a fesztivál egyfajta nemzetközi előadó-művészeti befogadó programot is vállalt. Arról, hogy a sátorban pontosan mi (minden) történt, a programdömping következtében lehetetlen beszámolni. Egy-egy vendégelőadás vagy az évadból kiválasztott produkció szemrevételezése azonban segít a mérleg megvonásában.

A már ismert előadások is képesek voltak új oldalukról megmutatkozni a sátor belső és külső színpadán. Elgondolkodtató volt például látni (a Katona József Színházban már úgysem lesz erre mód) Bozsik Yvette *János vitéz*ét ezres tömeg előtt, a külső színpadon. A fegyelmezett és pontos színházi térhez szokott, minden szempontból erősen összetett előadás színei felerősödtek, hangütése jó értelemben vásárivá vált, bár számos finomságot, aprólékos részletet lehántott róla a szokatlan helyszín; hatása mégis lényegében változatlan maradt. A Szárnyak Színháza *Verkli* című virgonc előadása a programfolyam tökéletes műsorszámának bizonyult. A groteszk lagziparabola a testnyelv árnyalt, szellemes alkalmazásával ugyanúgy „átjött", mint a Deák Varga Rita rendezte darabnak az Alternatív Színházi Szemlén látott, nagy sikerű előadásán. Az Artus varázsos-groteszk táncjátéka, a *Káin kalapja,* ez a Kiss Erzsi különös énekművészetére építkező intim előadás is jól viselte a „megpróbáltatásokat": Goda Gábor finom szövésű koreográfiája „táncközönségfogónak" is kitűnő volt, hogy visszautaljunk a kezdőgondolatokra.

A sátor programjának kétségkívül legnagyobb szenzációja egy brit tánctársulat, a CandoCo vendégjátéka volt. A Sziget Fesztivállal nagyjából egyszerre, a kilencvenes évek legelején indult a világszerte egymás után alakuló, mozgássérült művészekkel dolgozó tánctársulatoknak ez a leghíresebbje, „vezérhajója"; az egyik legkorábban létesült, az egyenjogúságért folytatott harcot, a mozgásrehabilitációt messzemenően felvállaló, egyszersmind azokon túllépő, úgynevezett integrált formáció. Celeste Dandeker és Adam Benjamin, az alapítók a mozgáskorlátozott és egészséges táncosok alkotói, művészi együttműködését határozták meg elsődleges céljukként. A viszonylag gyorsan cserélődő összetételű társulat számára az utóbbi években számos hírneves vendégkoreográfus is dolgozik; a CandoCo a kortárs tánc egyik kiemelkedő árfolyamon jegyzett, egyedi stílusban dolgozó együttesévé vált.

Magyarországon egyetlen, rövid lélegzetű táncfilmjük, az 1992-ben született, megrendítő szépségű *Outside in* válhatott ismertté; első nyilvános vetítésére a vendégjáték előtt néhány hónappal, a British Council Forward Motion elnevezésű táncvideó-fesztiválja keretében került sor a MU Színházban. A tíz éve keletkezett munka előadói közül már senkit sem láthattunk viszont a sátor színpadán.

A szigeti bemutatkozó, a három rövid koreográfiát magában foglaló *Triple Bill* tanulságos, a CandoCo lényegét jól reprezentáló, utazó produkció, összesen hat táncos előadásában. Az első, *Phasing* című alkotás (Jamie Watton és a táncosok közös koreográfiája) sajátos, talányos hangulatú trió. Kerekes székes, idősebb táncosa és kirobbanóan energikus, fiatal férfi-nő párosa szinte a „candocóság" esszenciájába avat be. Rejtély, milyen viszony fűzi össze a *Phasing* három hősét: hol vívódást, hol különös, töprengő, filozofikus táncot, hol pedig szellemes, pajkos játékot látunk. Az viszont, hogy a csupa kéz-láb táncospár és az őket két keréken, virtuóz módon követő

társuk egyazon színpadon van, pillanatok alatt evidenssé válik. Lendület, energiairány, mozdulatív konvertálódik a testek között. A táncosok egymás testének meghosszabbodásai: nem a korlátlant és a korlátozottat látjuk, hanem az „ilyet" meg az „olyat". Ezt nevezik integrációnak nálunk fejlettebb országokban, ahol vak, rokkant, nagyothalló emberek az óvodától kezdve együtt tanulnak egészséges társaikkal, olyan iskolában, ahol minden az ő speciális kényelmüket is szolgálja. Mert joguk van erre. Hiszen még pénzbe sem kerül, hogy egy közintézmény bejáratához egyszerre vezessen például rámpa és lépcső, hogy akkora legyen a küszöb, hogy olyan magasságban legyen a villanykapcsoló és így tovább.

A szintén a MU Színházból ismert (ott a *Hipochonder madár* című koreográfiájával vendégszerepelt), világhírű venezuelai–angol Javier de Frutos *Sour Milk* című alkotása volt az est második eleme. A Frutosra jellemző, már-már pimasz, zavarba ejtő szókimondás, az egyszerre fülledt és játékos erotika, az igényes vizualitás, az extravagáns pátosz és természetesség elegyéből létrejött formanyelv e rövid munkában is intenzíven jelen volt. A darab három táncosnője (egy „egészséges", egy féllábú, illetve egy deréktól lefelé béna művész) a várkisasszonyok-vármenyasszonyok vakító fehér selyemruhájában ültek a padlón a nyitó képben. Társuk, a délceg latin táncos hálóingszerű ruhában feszítő, csábító férfi démont, már-már Kékszakállt játszott. A három nő szellemes, izgalmas játéka maga volt a mozdulat demokráciája: a néző (Frutosnak köszönhetően) az előadás utolsó pillanatáig nem láthatta, közülük ki „mozgáskorlátozott", ki nem. A koreográfus könnyű és biztos kézzel, óriási empátiával és gyöngédséggel építette testükre játékos alkotását. A tétovázó, csábító férfi és a körülötte, a padlón mozgó, epekedő, rivalizáló, már-már egyetlen testté váló hölgykoszorú tánca, hullámzása, áramlása, puszta jelenléte is öröm a szemnek.

Az est zárótánca, a Fin Walker koreografálta *Shadow* sodró lendületű, virtuóz játék, a testek megmutatkozása, szembesülés és szembesítés egyszerre. A puritán, semleges jelmez nem takarja a gyönyörű táncosnő combközépből amputált lábának csonkját, társnőjének kézfej nélküli karját sem rejti bő ruhaujj. A néző most érti meg igazán a CandoCo önmagára alkalmazott, a társulat összetételét meghatározó terminusát: *mixed ability* – vegyes képességű. Sajátos hideg-meleg érzést élhetünk át: elszorult szívvel tekintünk a fogyatékos testre, és euforikus örömmel követjük annak nagyszerűségét, mindentudását. Bámuljuk az akaraterőt, a szívósságot, az együttlét erejét. Próbáljuk elcsípni a testből testbe iramodó energiát, követni a táncosok közt zajló erőátcsoportosításokat. Az egyik pillanatban a féllábú táncosnő egy másik test lábával járt: társának dőlt, annak szinte sziámi ikrévé vált. Ketten „osztoztak" három lábon. A jelenet egyszerre tanúskodott fanyar humorról, bölcs drámai érzékről, emberségről úgy, hogy a néző a jelenet láttán szinte az euforikus gyönyör állapotába került.

Felsorolhatatlan az absztrakt táncjátékba épített, hasonló mozzanatok sora, és nehezen formálható szavakká a vendégjáték hangulata. Az esté, ahová az előadás kezdete előtt jó órával már szállingózni kezdtek kerekes székes nézőtársaink (köztük két magyar mozgássérült társulat tagjai), akik egykor a Petőfi Csarnok minden táncelőadásán az első sorokban ültek, de a Trafóban – sejthető, hogy miért – már nem találkozni velük. A CandoCo meghívása nem csupán tánctörténeti szempontból volt rendkívüli esemény; a néző Emberként is hálás azoknak, akik elhozták Magyarországra ezt a nem mindennapi társulatot.

A csehországi Hradec Královéből érkezett a Drak Színház. Más darabjaik gyönyörű bábfigurái helyett ezúttal a *Néger mese* című pszeudoafrikai külsőségek közepette előadott, zavaros, nehezen követhető ugrabugrát láthattuk. A néger mese előadói doboltak, mondókákat skandáltak, vásári gesztusokkal celebrálták a tejet adó (!) bűvös madár és hasonló csodalények történetét. A színpad közepén álló szobafestőlétra segítségével építették fel bűvös világukat, amelyet nekünk, nézőknek érzékelnünk kellett volna. Az előadásban

A Hradec Králové-i Drak Színház előadása: Néger mese

ügyesen elkészített kellékek, a Fekete-Afrika művészetét idéző, geometrikus mintákkal díszített bábok, a jellegzetes fekete-fehér-vörös színvilág voltak hivatva felelevéníteni a szavannák világát. A *Néger mese* legfőbb tanulsága ez volt: nem biztos, hogy Hradec Královéban (vagy éppenséggel Budapesten) kell belefogni a valóban lenyűgöző afrikai mondavilág feldolgozásába. Mert az elképzelhetően nagyon is színvonalas társulat produkciója bizony vérszegény és halovány maradt, és tulajdonképpen érthetetlen is. Az általam eddig látott afrikai színtársulatok előadásai után olyannak éreztem, mint a közelmúltban lezajlott *Carmen*-fesztivál egyik-másik sápatag flamenco-betétjét a néhány héttel korábban ugyanazon a színpadon parádézó Andalúz Táncegyüttes műsorának (kissé lélektelen, ám ragyogó) fényében.

Nem tánc, ám mindenképpen említésre, méltatásra kínálkozik a Forman Testvérek nevet viselő prágai formáció *Barokk opera* című bábdarabja. A Miloš Forman ikerfiai, Petr és Matej által 1989-ben alapított együttes világhírű előadása a szigetszínház egyik legcsodálatosabb programja volt. Az alkotás – a kiadott tájékoztató szerint – egy XVIII. századi (állítólag az első cseh nyelven íródott) daljáték alapján született. A művet (címe: *A kéményről, ami szempillantás alatt felépült)* az ikerpár és egy harmadik játékos élőben, csehül

Triptyk a Compagnie Rêvolution előadásában

énekelte, miközben gyönyörűséges marionettbábok egész hadseregét mozgatták a külleme és mérete alapján egyaránt nyitott hasú kintornára emlékeztető színpadocskán. Játékuk szellemessége, a (legjobb értelemben vett) rutin kivételes hatással volt ránk: idővel már fel sem vettük, hogy sátornyian egy öt méter széles sávba kellett összezsúfolódnunk, ha az aprócska játéktérből valamit látni akartunk. Az oly tipikusan prágai, idehaza ritkán látható marionettszínház külsőségei önmagukban is varázslatosak: a komplett fénytechnika elfért például az előadás zenéjét élőben játszó (elektromos) csembalista székének támláján. A különös fényhíd lámpácskáit egy térdeplő technikus irányította. A Formanok ékszerdoboz szépségű színpadán remekmívű bábok „játszották" a mi Mekk mesterünkét idéző történetet az ügyetlen kőművesről, aki kapkodva húzott fel egy kéményt, mely aztán összeomlott. Az egyszerű történetet olyan profizmussal, játékossággal, (talán nagyon is megkomponált, begyakorlott) rögtönzésekkel adták elő, hogy már meg sem lepődtünk, amikor a bábosok – bábjaikéval azonos jelmezben – az utolsó jelenet során egyszer csak maguk játszották tovább a történetet.

Különös szerkezetekről, igazi látványosságról suttogtak „informátoraink"; leesett állról, szárazon nem maradó szemekről, a Szigeten valósággal átcikázó társulatról írt talányosan kurta bevezetőjében a műsorfüzet a szardíniai Théâtre en Vol utcaszínház *Machinációk és más ördögségek* című előadásával kapcsolatban. A társulat valójában a sátor szűk környezetében tologatta építményeit, a szemünk pedig legfeljebb a sűrű füsttől és az ásítási rohamoktól lábadhatott könnybe. Hőseink – egy kikiáltó, egy sármőr, egy mágus és még néhányan – vélhetően egy komplett pirotechnikai üzemet működtethetnek, mert produkciójuk gyakorlatilag másból sem állt, mint különféle petárdák, lövegek, bombák és egyéb hangos és büdös robbanószerek kilődözéséből. Lehet, hogy ezzel a Nagykörút délelőtti forgatagában alapjáraton nem vennének le mindenkit a lábáról, de az, hogy a Szigeten se sikerült, már komoly problémát jelez. Játékmesternek lenni például nem annyit jelent, hogy valaki képes egyre hangosabban és gyakrabban elkiáltani magát, hogy „Lédizz end dzsentlmenn". Ha pedig tűzijáték, akkor tessék kezelni a rakétákat és pont. A szardíniaiak előadásának legföljebb első két percében keltett érdeklődést a hulladék vasból összehegesztett nagyméretű objektum (egyben kilövőállvány), a fals csinnadratta, a laza utcaszínházasdi. Szemtanúi lehettünk még néhány óvatos közönségbevonási kísérletnek (nem jött össze), aztán csüggedt távoztunkban egyszer csak megpillantottunk néhány, „tűzzel játszó" kamasz fiút. Az abszolút civil hármas éghető anyagba mártott kötelekkel zsonglőrködött, csak úgy, a maga örömére, és bár ők nem utaztak oly sok kilométert (lehet, hogy csak kettőt vagy éppen felet), továbbá ők fizettek azért, hogy itt lehettek, mégis öt perc alatt a padlóra küldték az éppen befejeződött produkciót.

Egy manapság mind divatosabb kontrasztjátékkal, a hiphop és a színpadi tánc egymás melletti szerepeltetésével csábított a francia Compagnie Rêvolution (nevük szójáték: a *rêve* franciául álmot jelent, a *révolution* pedig, jól tudjuk...). *Triptyk* című előadásuk sajnos „diptyk" lett, a színlap első darabját (amely a leírás alapján a legígéretesebbnek tűnt) betegség miatt nem játszották el. A két előadott darab közül az első, egy duett (a lerágott csont veszélye ellenére) rendkívül izgalmasan játszott a balett és a hiphop szembeállításával. A porcelánbaba jellegű (bár a kelleténél kissé megtermettebb) balerina és fekete, „kötelező" hiphopszerelést viselő partnerének játéka egyszerre volt humoros és elgondolkodtató. A feszes, tetszetős kettős táncosai „saját térfelük" egy-egy mozgássorával felelgettek egymásnak. Forgást forgás, ugrást ugrás, spárgát spárga követett, olyan szerkesztésben, hogy bizony elállt a szavunk. A két táncoló test, a két mozdulati kánon (mert mindkettő az) lassan közelített egymáshoz, majd hirtelen összeforrt. A balerina kimért mozdulatai a több mint virtuóz hiphoptáncoséiban folytatódtak és viszont. A két mozgásrend először fellazult, majd keveredni kezdett egymással, végig teljes, szinte krimiszerű feszültségben tartva a rövid darabot. A második darab a hiphop parádéjáról szólt, eleinte szellemesen, de a pesti flaszteren látható produkciókat éppen csak felülmúlva. A *Hattyúk tava* paródiaverziójánál végül feladtam. A távoztomban hallott taps szerint ők is.

Summary

October is the month for publishing the adjudgement of the yearly Critics' Awards, with the individual votes and short notes of the participating critics – this time a body of 21 experts. Awards went to the best Hungarian play of the 2001/2002 season, to the best direction, to the best performance, to the best fringe production, to the best piece of children's theatre, to best actresses and actors in leading and in supporting parts, to the best set designer, to the best costume designer and to the most promising newcomer. A special prize was also awarded for some outstanding single achievement of the season.

The Ministry of Culture launched a competition for the post of managing director of the new National Theatre. In view of the imminent decision, Judit Csáki talked to some outstanding personalities of our theatre life about the requirements of the nomination and the perspectives of the venue.

Two essays on present-day opera follow. Géza Fodor analyzes the recent revival of Mozart's *Abduction From the Seraglio* at the Budapest Opera House, while Tamás Márok was present at this year's Opera Festival in Miskolc, based on works by Bartók and Puccini.

In our column on modern dance Csaba Kutszegi reviews the changing function of folk dance as seen through three new productions *(Amazons and Madonnas* by the Duna Company, *The Hero of Liberty* by the Duna Company and the Hungarian State Folk Ensemble and *A Work of Dance* to the music of Bartók by the Sándor Román Dance Company), while Tamás Halász saw the international theatre and dance program completing the manifestations of the Xth Island Festival in Budapest.

The annex offers a new play by András Nagy, titled *Arad at Nighttime.*

ELŐFIZETŐI FELHÍVÁS

Egy évre 3000 forintért fizethető elő a SZÍNHÁZ

Előfizethető a Budapesti Postaigazgatóság kerületi ügyfélszolgálati irodáinál, a hírlapkézbesítőknél és a Hírlap-előfizetési Irodában (HELIR) Budapest, VIII., Orczy tér 1. Levélcím: HELIR 1900 Budapest, e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu; vidéken a postáknál és a kézbesítőknél. Pénzforgalmi jelzőszám: 11991102–02102799–00000000, illetve a SZÍNHÁZ szerkesztőségében (1126 Budapest, Németvölgyi út 6. III. 2., tel.: 214–3770) személyesen, valamint telefonon vagy átutalással (10402166–21624669–00000000)

ÉLET ÉS IRODALOM
IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Szeretnénk Önt is olvasóink táborában üdvözölni, egy vi-szonylag szűk, ám rangos szellemi kör tagjai között. Szerzőink, akikkel a lap olvasása révén megismerkedhet, a kortárs irodalom, publicisztika és grafika élvonalbeli képviselői.

Pénteken keresse az újságárusoknál, vagy fizessen elő az ÉS-re!
Előfizetési díj egy évre: 7400 Ft,
fél évre: 4200 Ft, negyedévre: 2240 Ft

Megrendelem az **ÉS**-t .....pld.-ban

.....időtartamra.

Kérem, küldjenek részemre előfizetési csekket.

Név:.....

.....

Cím:.....

.....

A megrendelő szelvényt kitöltve küldje vissza címünkre: 1089 Budapest, Rezső tér 15.
Tel.: 303–9211, Fax: 303–9241

1. csomag
Minden hónapban otthonába küldjük a budapesti Súgót, Kelet- és Nyugat-Magyarország regionális Súgóját, illetve különszámaikat. Új előfizetőink könyvet kapnak ajándékba és megnyerhetik a fődíjat, egy utazást a fő részére (repülővel, szállással, ellátással) az Isztambuli Nemzetközi Zenei Fesztiválra, a Fisher Iván vezette Fesztiválzenekar kíséretében!
Sorsolás: 2003. március 3. **Ár: 3100 Ft**

2. csomag
Minden hónapban otthonába küldjük a budapesti Súgót és különszámait. Új előfizetőink könyvet kapnak ajándékba! **Ár: 2400 Ft**

3. csomag
Minden hónapban otthonába küldjük Kelet- és Nyugat-Magyarország Súgóját. A csomag előfizetői közt sorsolásra kerül sor, a nyertesek kétfős meghívót kapnak a 2003 Súgó Csiga Díj-átadó gálára, amelyhez budapesti szállást biztosítunk.
Sorsolás: 2003. március 3. **Ár: 1000 Ft**

A Súgó előfizethető a www.sugo.hu-n.

Név:_____
Foglalkozás:_____
Levélcím:_____
_____
◯ 1. csomag ◯ 2. csomag ◯ 3. csomag
Címünk: 1535 Budapest, Pf. 914.
Kérem felbélyegzett, megcímzett válaszborítékomban küldjenek csekket!